

Folkbildningens arbete med flexibelt lärande och digital delaktighet

av Anna Burack, Martin Burman och
Elisabet Markkula Norin

Folkbildningsrådet

Folkbildningsrådets reflektioner

Folkbildningen och digitaliseringen

Digitaliseringen har en förändringskraft som genomsyrar alla delar av samhället. I hög grad påverkas medborgarna och det demokratiska arbetet. Digital delaktighet är numera en förutsättning för att kunna påverka och utöva medborgarskapet. Digitalt utanförskap innebär därmed i allt högre grad också ett samhälleligt utanförskap. I det gemensamma folkbildningspolitiska dokumentet *Folkbildningens Vägval & Vilja* uttrycks detta så här:

”Att demokratisera digitaliseringen är en uppgift i paritet med den när befolkningen skulle lära sig att läsa och skriva” (Folkbildningens Vägval & Vilja, s 27).

Folkbildningsrådet hade under 2007 och 2008 i uppdrag av regeringen att göra särskilda insatser i syfte att öka den digitala delaktigheten. I slutrapporten till regeringen (Demokrati och digital delaktighet 2009) pekade Folkbildningsrådet på att ”det ska vara självklart att se de digitala färdigheterna som den fjärde basfärdigheten utöver läsa, skriva och räkna”.

Resultaten från den internationella undersökningen av vuxnas färdigheter (PIAAC), som presenterades i oktober 2013, speglar det faktum att digitala färdigheter blivit allt mer nödvändiga i samhället.

Undersökningen, som samordnats av OECD, redovisar tre grundläggande förmågor: att läsa, räkna och lösa problem med hjälp av it/dator.

Både folkhögskolor och studieförbund lyfter i *Folkbildningens Vägval & Vilja* fram digital delaktighet som en prioriterad folkbildningsuppgift. 2 miljoner svenskar från 16 år och uppåt använder aldrig eller sällan internet och e-tjänster (2012). Kampanjen Digidel, som avslutas 2013, har haft som övergripande mål att öka den digitala delaktigheten genom insatser från bland andra folkbildningsorganisationer och bibliotek, ibland i samverkan.

En annan aspekt av digitaliseringen är att den digitala tekniken erbjuder nya pedagogiska och metodiska möjligheter för folkbildningsarbetet, till exempel att fler kan delta i verksamheten genom större flexibilitet i tid och rum. Även här tar den samlade folkbildningen ställning:

”Folkbildningen vill gå i spetsen för att utveckla nya lärformer och en modern pedagogik som tar den nya tekniken tillvara.” (Folkbildningens Vägval & Vilja s 28).

Att digitaliseringen är en strategisk faktor för hela utbildningsområdet framstår tydligt i det meddelande EU-kommissionen lade fram i oktober 2013 med rubriken *”Opening up Education: Innovative teaching and learning for all through new Technologies and Open Educational Resources”*. Kommissionen efterlyser en strategisk satsning i hela EU för ökad användning av digitala resurser inom utbildning på alla nivåer.

Folkbildningsrådets stöd till digital utveckling i studieförbund och folkhögskolor

Folkbildningsrådets styrelse beslutade 2012 att göra en bred genomlysning av Folkbildningsrådets främjandeinsatser kring flexibelt lärande och nätpedagogik i folkhögskolor och studieförbund. Folkbildningsrådet har under lång tid haft en främjanderoll i förhållande till den pedagogiska it-användningen i folkbildningens organisationer. Uppdraget finns för närvarande angivet i regeringens riktlinjer till Folkbildningsrådet.

Denna utvärderingsrapport bygger vidare på och refererar till tidigare rapporter om pedagogisk it-användning som Folkbildningsrådet publicerat från 2002 och framåt. I föreliggande rapport belyses frågor om projektverksamhetens relation till och effekter på organisationernas verksamhetsutveckling samt hur strukturella aspekter, t ex statsbidragssystemens utformning och lärar-/ cirkelledarutbildningar, kan stimulera respektive motverka användningen av digitala verktyg i verksamheten.

Sammantaget bekräftar resultaten från denna utvärdering resultaten från tidigare utvärderingar ifråga om den ojämna utvecklingen när det gäller den pedagogiska användningen av it i verksamheten såväl *mellan* folkhögskolor och studieförbund generellt som *inom* dessa båda verksamheter. Likaså bekräftas bilden från tidigare utvärderingar att de lokala projekten i folkbildningen generellt sett i liten grad påverkat verksamheten långsiktigt.

Rapporten utgör ett underlag för Folkbildningsrådets ställningstaganden om insatser till stöd för digital utveckling i folkhögskolor och studieförbund. Den kommer att användas i de rådslag för digital utveckling i folkbildningen som Folkbildningsrådet planerar att genomföra under 2014 med företrädare för verksamheten. Rådslagen syftar till att identifiera och undanröja strukturella hinder för utveckling av flexibla studier och insatser för digital delaktighet. Resultaten från rådslagen utgör underlag för beslut om inriktningen på kommande stödinsatser.

En utgångspunkt för Folkbildningsrådets ställningstaganden är de fyra syften som staten anger som motiv för statsbidraget till folkbildningen. Folkbildningsrådets beslut om insatser för digital utveckling i folkhögskolor och studieförbund bör syfta till att stärka förutsättningarna för folkbildningen att nå syftena.

Stockholm den 20 oktober 2013

Britten Månsson-Wallin

generalsekreterare

Sammanfattning

Folkbildningen i Sverige har en lång tradition och har spelat en stor roll för landets, organisationers och individers utveckling. Folkbildningen kan även i framtiden spela en viktig roll. Under de senaste 20 åren har det skett en närmaste omvälvande utveckling inom informations- och kommunikationsteknik (IKT). Tekniken har på många sätt påverkat samhället och individers möjligheter att söka och bearbeta information, kommunicera, delta i samhällsdebatter, med mera. Landvinningarna inom IKT har skapat helt nya förutsättningar för samtliga sektorer i samhället. Utvecklingen och användningen av IKT har också haft stor betydelse för grund- och gymnasieskolor, universitet och högskolor samt för fortbildningsverksamhet. Hur har då svensk folkbildning tagit till sig den nya tekniken? Vad händer när den traditionella folkbildningen möter den nya tekniken? Förändras folkbildningens identitet? Hur stor är användningen av IKT inom svensk folkbildning? Vilka medier används? Hur relaterar användningen av IKT till folkbildningens fyra syften? Vilken roll vill och kan folkbildningen spela för att fler människor i landet skall bli digitalt delaktiga? Hur skall det flexibla lärandet utvecklas? Detta är exempel på viktiga frågor som idag diskuteras inom svensk folkbildning. Folkbildning på distans med IKT-stöd har under tjugohundraåren etablerat sig som en allt vanligare studieform vid sidan av studiecirklar och folkhögskolekurser vilka genomförs som närstudier. I relation till den totala folkbildningsverksamheten är den emellertid fortfarande en mycket begränsad verksamhet. Då Folkbildningsrådets styrelse såg behov av att få en genomlysning av befintliga stödformer till flexibelt lärande togs beslut om att genomföra en utvärdering i syfte att ta fram ett underlag för beslut om hur Folkbildningsrådets framtida insatser inom området ska utformas för att utgöra ett effektivt stöd för digital utveckling inom folkbildningen.

Syftet med denna studie var att ta fram ett underlag för beslut om hur Folkbildningsrådets framtida insatser inom området flexibelt lärande ska utformas för att utgöra ett effektivt stöd för utveckling.

De resultat som presenteras i detta arbete grundar sig på information som införskaffats med hjälp av enkäter, fallstudier, fokusgrupper, intervjuer och desk research. Enkäter skickades ut till lokaladministratörer, studieförbundsanställda med lokaladministratörsfunktion och till rektorer och verksamhetsledare på folkhögskolor respektive studieförbund. Vid det totalt nio fallstudierna besöktes fem folkhögskolor och fyra studieförbund. Fokusintervjuer genomfördes med samtliga projektledare för de pågående Flexlärprojekten och deras närmaste chefer. Tre möten genomfördes och sammanlagt deltog 40 personer. I utvärderingen ingår även intervjuer med totalt 15 personer som utvärderarna bedömde skulle kunna ge värdefulla bidrag till utvärderingen genom deras arbete med frågor som direkt eller indirekt omfattar folkbildningen. Förutom dessa enskilda intervjuer ingår även intervjuer med ledning, lärare/cirkelledare, lokaladministratörer och deltagare vid de nio genomförda platsbesöken samt en intervju med styrgruppen för Folkbildningsnätet.

Resultaten visar att användningen av flexibelt lärande har ökat inom svensk folkbildning jämfört med situationen år 2003 och år 2006 men att volymen av flexibelt lärande är fortfarande mycket liten i förhållande till den totala volymen. Generellt används inte flexibelt lärande på ett systematiskt sätt i studieförbundens cirklar och folkhögskolornas kurser. Det finns dock undantag där verksamheten bygger ett långsiktigt förändrings- och utvecklingsarbete. Folkhögskolor har kommit längre i användningen av IKT än studieförbunden. Det är en rik flora av digitala resurser som används i undervisning och administration

inom folkbildningen, såväl resurser som finns inom som utanför Folkbildningsnätet. Det är framförallt folkhögskolor som använder Folkbildningsnätet. Resultaten visar att användarna av Folkbildningsnätet är mycket nöjda med det stöd de får ifrån den centrala supporten av Folkbildningsnätet. En majoritet av de som använder Folkbildningsnätet anser att innehållet i Folkbildningsnätet är bra men att navigering och sökfunktioner bör utvecklas. Resultaten visar att genomförda projekt har varit värdefulla och att de byggt upp en rejäl kunskapsbank inom folkbildningen. Projekten har dock i mindre omfattning åstadkommit förändringar i organisationernas verksamhet.

Utvärderingen visar att det inte finns någon enkel förklaring till varför utvecklingen av flexibelt lärande inom folkbildningen har gått relativt långsamt eller till skillnaden i användning av flexibelt lärande mellan folkhögskolor och studieförbund. I rapporten diskuteras betydelsen av stimulansfaktorer och hinder för utvecklingen av det flexibla lärandet och de stora utmaningar som folkbildningen står inför. De hinder som identifierats rör till exempel attityder till flexibelt lärande, regelverket för folkbildningen och ett ideologiskt motstånd. I rapporten diskuteras även Folkbildningsnätets och utvecklingsprojektets betydelse för utvecklingen av flexibelt lärande. De stora utmaningar som folkbildningen står inför är att möta nya målgrupper, vara ett attraktivt alternativ för ungdomar som är födda användare av IKT och vara ett stöd för alla de svenska medborgare som idag står utanför den digitala delaktigheten. Diskussionen mynnar ofta ut i konkreta förslag som förhoppningsvis kan bidra till att utveckla användningen av IKT inom svensk folkbildning och öka andelen kurser och cirklar som tillåter flexibelt lärande. För att öka användningen av IKT inom folkbildningen krävs flera olika insatser som att öka kunskapen hos lärare/cirkelledare, administratörer och öka utbudet av andra kurser/cirklar med omfattande användning av IKT. För att öka den digitala delaktigheten krävs även insatser som utvecklar och stärker deltagarnas kompetens inom IKT-området. Genom att erbjuda människor som idag står utanför den digitala världen flexibla kurser/cirklar inom olika ämnesområden där IKT används kommer dessa att öka sina kunskaper inom ett visst intresseområde och samtidig använda digitala resurser, och på detta sätt komma in i den digitala världen. På så sätt slår folkbildningen två flugor i en smäll!

Om författarna

Anna Burack är nationell verksamhetsutvecklare på Sensus studieförbund. **Martin Burman** är universitetslektor och har drivit många forsknings- och utvecklingsprojekt inom området IKT. Han har också lett utvecklingen av det nätbaserade receptarieprogrammet och apotekarprogrammet. **Elisabet Markkula Norin** är lärare, handledare, skribent och författare. Hon är verksam inom folkbildningen sedan början av 80-talet.

Summary

Folkbildning in Sweden has a long tradition and has played a major role in the development of the country as a whole, as well as various organisations and individuals. Folkbildning can continue to play an important role in the future. The past 20 years have seen a virtual revolution within information and communications technology (ICT). Technology has, in many ways, influenced the ability of society and individuals to search for and process information, communicate, participate in social debates, and much more. Achievements in ICT have created brand new opportunities for all sectors of society. The development and use of ICT has also had a considerable impact on primary, lower-secondary and upper-secondary schools, universities and colleges and on training activities. How, then, has Swedish folkbildning embraced the new technology? What happens when traditional folkbildning comes face to face with the new technology? Is the identity of folkbildning altered? To what extent is ICT used within Swedish folkbildning? Which media are used? How does the use of ICT relate to the four aims of folkbildning? What role is folkbildning willing and able to play to enable more people in Sweden to become digital participants? How should flexible learning be developed? These are examples of important issues that are currently being discussed in Swedish folkbildning. Folkbildning involving distance learning with ICT support has become established as an increasingly common form of study in the twenty-first century, in addition to study circles and folk high school courses arranged as face-to-face learning. However, compared to folkbildning activities as a whole, it is still a very limited activity. When the board of the Swedish National Council of Adult Education (Folkbildningsrådet) saw a need for a review of existing forms of support for flexible learning, a decision was taken to conduct an evaluation in order to develop a basis for decisions about the nature of the organisation's future work in the area as a means of providing effective support for digital development within folkbildning.

The purpose of this study was to develop a basis for decisions about how the Swedish National Council of Adult Education's future efforts in the area of flexible learning could be designed to provide effective support for development.

The results presented in this project are based on information obtained through questionnaires, case studies, focus groups, interviews and desk research. Questionnaires were sent to local administrators, study association staff with a local administrator function, and to principals and directors of folk high schools and study associations. For the nine case studies, five folk high schools and four study associations were visited. Focus interviews were conducted with all project managers for the ongoing 'Flexlär' (flexi-learn) projects and their immediate managers. Three meetings were held and a total of 40 people participated. The evaluation also includes interviews with a total of 15 people who the evaluators judged could make a valuable contribution to the evaluation thanks to their own work on issues that directly or indirectly encompass folkbildning. In addition to these individual interviews, management teams, teachers/circle

leaders, local administrators and participants at the nine sites visited were also interviewed, as was the steering group of the Folkbildningsnätet website.

The results show that the use of flexible learning has increased in Swedish folkbildning compared to the situation in 2003 and 2006, but the volume of flexible learning is still very small compared to the total volume. In general, flexible learning is not used in a systematic way in study association circles and on folk high school courses. However, there are exceptions when activities are based on long-term change and development work. Folk high schools are more advanced in their use of ICT than study associations. There is a rich variety of digital resources used in teaching and administration within folkbildning, as well as resources available within and outside Folkbildningsnätet. Folkbildningsnätet is mainly used by folk high schools. The results show that Folkbildningsnätet users are very pleased with the support they receive from Folkbildningsnätet's central support function. The majority of those using Folkbildningsnätet regard the content of Folkbildningsnätet as good, although they do feel that the navigation and search functions need developing. The results show that completed projects have proven valuable and that they have built up a substantial bank of knowledge within folkbildning. However, the projects have been less successful in bringing about change in the activities of the organisations.

The evaluation shows that there is no simple explanation for why the development of flexible learning in folkbildning has been relatively slow, or for the difference in the use of flexible learning between folk high schools and study associations. The report discusses the importance of stimulus factors and barriers to the development of flexible learning and the major challenges that folkbildning is facing. The barriers identified concern issues such as attitudes to flexible learning, the framework for folkbildning and ideological opposition. The report also discusses the importance of Folkbildningsnätet and the development projects for the development of flexible learning. The major challenges facing folkbildning include interaction with new target groups, being an attractive alternative for young people who are born users of ICT, and provision of support to Swedish citizens currently excluded from digital participation. The discussion often concludes with concrete proposals that it is hoped can help to develop the use of ICT in Swedish folkbildning and increase the proportion of courses and circles that allow flexible learning. In order to increase the use of ICT within folkbildning, a number of different initiatives are required to expand the knowledge of teachers/circle leaders and administrators, and to increase the range of courses/circles with extensive use of ICT. In order to increase digital participation, measures are also required to develop and strengthen the ICT skills of participants. By offering people currently excluded from the digital world flexible courses/circles in various subjects where ICT is used, these people will be able to increase their knowledge within a certain field of interest while using digital resources, thus providing them with a route into the digital world. In this way, folkbildning can kill two birds with one stone!

The report is written by Martin Burman, Anna Burack and Elisabet Markkula Norin.

Innehåll

Syfte och frågeställningar	11
Introduktion	13
Folkbildningens signum	14
Folkbildningsrådet	14
Folkbildningens verksamhet	15
Folkbildningens studieformer	16
Folkbildningens Vägval & Vilja (2013).....	17
Folkbildningens betydelse idag och i morgon	17
Utvecklingen av det flexibla IKT-stödda lärandet	17
Genomförda utvärderingar av flexibelt lärande	19
Metod	28
Enkät 1 till lokaladministratörer	28
Enkät 2 till studieförbundsanställda med lokaladministratörsfunktion	28
Enkät 3 till rektorer och verksamhetsledare på folkhögskolor respektive studieförbundsavdelning	29
Fallstudier.....	29
Fokusgrupper	30
Intervjuer	32
Resultat	33
Andelen deltagare på distanskurser och distanscirkelklar	33
Enkät 1 till lokaladministratörer	35
Enkät 2 till studieförbundsanställda med lokaladministratörsfunktion.....	39
Enkät 3 till rektorer och verksamhetsledare på folkhögskolor respektive studieförbundsavdelningar	43
Fallstudier.....	47
Fokusgrupper	56
Intervjuer	58
Analys och diskussion	71
Folkbildning i samhällsförändring.....	72
Attityder till flexibelt lärande	73
Från IT-stödd distansutbildning, flexibelt lärande till flexibel utbildning	73
Är regelverket ett hinder för utveckling?.....	74

Ideologiskt motstånd.....	75
Uppfyller flexibla studier folkbildningens fyra syften?	75
Bristande resurser	76
Utvecklingsprojektens betydelse.....	77
Folkbildningsnätet	79
Fortbildning av lärare, lokaladministratörer och ledare.....	81
Samverkan med andra aktörer	82
Deltagare idag och i morgon.....	83
Sammanfattande kommentarer och slutsatser _____	86
Referenslista _____	87

Syfte och frågeställningar

I den utvärderingsplan som utformades december 2012 av Folkbildningsrådet i samråd med utvärderarna formulerades syftet med denna utvärdering, vilket var att ”ta fram underlag för beslut om hur Folkbildningsrådets framtida insatser inom området flexibelt lärande ska utformas för att utgöra ett effektivt stöd för utveckling”. Av utvärderingsplanen framgår att följande tre principiellt olika handlingsvägar skall övervägas:

1. Insatser som i första hand inriktas mot att öka kunskapen om och i övrigt skapa förutsättningar för flexibelt lärande hos folkbildningens anställda och förtroendevalda

Vilka erfarenheter har hittills gjorts av denna typ av insatser? (Effekter? Framgångsfaktorer? Hinder?), samt

Vilket behov av sådana insatser finns – i relation till folkbildningens fyra syften?

2. Insatser som i första hand inriktas mot att utveckla folkbildningens *utbud* i riktning mot flexibelt lärande.

Vilka erfarenheter har hittills gjorts av denna typ av insatser? (Effekter? Framgångsfaktorer? Hinder?).

Vilket behov av sådana insatser finns – i relation till folkbildningens fyra syften?

3. Insatser som i första hand inriktas mot att stärka deltagarnas baskunskaper, förmågor och kompetenser att använda flexibelt lärande.

Vilka erfarenheter har hittills gjorts av denna typ av insatser? (Effekter? Framgångsfaktorer? Hinder?)

Vilket behov av sådana insatser finns – i relation till folkbildningens fyra syften?

Utvärderingen skall, enligt uppdragsgivaren, ge underlag för beslut om vilken av dessa handlingsvägar som Folkbildningsrådets särskilda insatser fortsättningsvis bör inriktas mot, samt om hur dessa insatser bör utformas.

Enligt utvärderingsplanen skulle följande frågeställningar belysas:

- I vilken utsträckning används flexibelt lärande på ett systematiskt sätt i studieförbundens cirklar och på folkhögskolornas kurser?
- Vilka digitala medier används?
- På vilka sätt används flexibelt lärande inom studiecirklar och folkhögskolors kurser?
- Vilka deltagare ges tillgång till flexibelt lärande i sina kurser/cirklar?
- Hur relaterar användningen av flexibelt lärande till folkbildningens fyra syften?
- Hur relaterar användningen av flexibelt lärande till andra behov (vid sidan av statens syften) som identifierats vid studieförbund och folkhögskolor?
- Vilka faktorer inom studieförbund/folkhögskolor främjar användandet av flexibelt lärande?
- Vilka faktorer inom studieförbund/folkhögskolor försvårar/motverkar användandet av flexibelt lärande?

Av utvärderingsplanen framgår också att flexibelt lärande vid studieförbund respektive folkhögskolor skall ”dels undersökas och analyseras var för sig, dels vägas samman och analyseras som en helhet”. I utvärderingen skall även en ”undersökning och analys av Folkbildningsnätets roll och betydelse för flexibelt lärande synliggöras”.

Introduktion

Folkbildningen har en lång historia i Sverige. I antologin *Lärande, IKT och samhällsomvandling* (Laginder och Andersson, 2005) ges en inblick i folkbildningens historia och nutid, folkbildningens innebörd i olika tidsmässiga sammanhang samt folkbildningens framtida utmaningar. Den definition av folkbildning som ofta återfinns i rapporter och utredningar har sitt ursprung i 1800-talets folkbildningsrörelser och inskränker sig till att gälla de två stora aktörerna studieförbund och folkhögskola, samt kulturverksamhet i dessas regi (Andersén et.al, 2004). Det finns dock former av folkbildning även utanför studieförbund och folkhögskolor. I denna rapport används begreppet folkbildning som ett samlingsnamn på de verksamheter inom studieförbund och folkhögskolor som följer de av staten uppsatta syftena att den skall:

- stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin,
- bidra till att göra det möjligt för människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen (genom till exempel politiskt, fackligt, kulturellt eller annat ideellt arbete),
- bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället, samt
- bidra till att bredda intresset för och delaktigheten i kulturlivet.

Riksdagen har fastställt sju verksamhetsområden för folkbildningen till vilka statligt stöd utdelas:

1. den gemensamma värdegrunden – alla människors lika värde och jämställdhet mellan
2. könen,
3. det mångkulturella samhällets utmaningar,
4. den demografiska utmaningen,
5. det livslånga lärandet,
6. kulturen,
7. tillgängligheten och möjligheterna för personer med funktionsnedsättning, samt
8. folkhälsa, hållbar utveckling och global rättvisa.

I rapporten kommer utvärderarna att använda termen flexibelt lärande som samlingsnamn på kurser och studiecirkel som använder informations- och kommunikationsteknik (IKT) i hög omfattning eftersom denna term är inarbetad inom folkbildningen. Flexibelt lärande omfattar således kurser och cirkel som helt eller delvis är nätbaserade men också traditionella kurser/cirkel med betydande användning av IKT.

Folkbildningens signum

Det har varit viktigt för folkbildningen att framhålla och försvara folkbildningens särart för att stärka samhörigheten inom ”familjen”, alltså samhörigheten mellan folkhögskolor respektive studieförbund. Men historiskt sett har det även varit viktigt att uppfylla verksamhetens önskemål att kunna vara självständiga och olika. Den del av folkbildningen som har sin grund i folkrörelser har av tradition haft olika intresseområden som de bevakat. Kravet på folkbildningsorganisationernas profilering har också återkommit under senare delen av

1900-talet, såväl från statens sida som från de egna huvudmännen (Andersén et.al, 2004).

Folkbildningens organisationer måste alltså framhålla sin särart utåt, inför staten och i konkurrens med andra utbildningsanordnare och kulturaktörer. Samtidigt måste de hävda sin individuella särart. Mot den bakgrunden har också talet om folkbildningens särart varit positivt. Särarten har ofta framhållits i kontrast till något negativt som en auktoritär skoltradition, ett avhumaniserat arbetsliv eller ett kommersialiserat kulturliv etcetera. I 2006 års folkbildningsproposition *Lära, växa, förändra* (2005/06:192) understryks att:

”Folkbildningen är en omistlig del av det svenska samhället./ ... /Folkbildningens historia

är en historia om kunskapens makt och vittnar om grupper och individers förmåga att genom folkbildningens organisationer av egen kraft hävda sin ställning i samhället./ ... /Utan folkbildningen hade folkrörelserna varit svagare och nått betydligt färre./”

Studieförbund och folkhögskolor får statliga bidrag för att bedriva folkbildning. Regeringen utfärdar övergripande riktlinjer för vad bidraget ska användas till men styr i övrigt inte verksamheten. Det som därför har utmärkt folkbildningsverksamhet är att den har utformats utifrån varje organisations särart och profil, varit mångsidig och flexibel så att den snabbt kunnat tillgodose nya utbildningsbehov.

Ytterligare en sak som bär folkbildningens signum är att deltagarna ges stort inflytande över upplägg och innehåll i kursen/studiecirkeln. Verksamheten har utgått från deltagarnas behov och erfarenheter och alla människors livslånga rätt att fritt söka efter kunskap. Inom folkbildningen värderas såväl praktiska som teoretiska färdigheter. Detta faktum att folkbildningen på många sätt är fri och frivillig hindrar dock inte att staten till en viss del styr verksamheten, framförallt genom att definiera de områden som berättigar till statligt stöd.

Folkbildningsrådet

Folkbildningsrådet, som är en ideell förening med Folkbildningsförbundet (FBF), Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och Rörelsefolk högskolornas intresseorganisation (RIO) som medlemmar, har lyft fram det som skall känneteckna verksamheten inom folkbildningen. Den skall vara

- fri och frivillig (deltagarna väljer själva att delta samt vilka ämnen/kurser/aktiviteter),
- deltagarstyrd (deltagarna har inflytande över uppläggning och innehåll),
- formad av egna utbildningsplaner (inte läroplans- eller betygsstyrd),
- baserad på deltagarnas behov och erfarenheter från vardagslivet,
- ideologiskt och/eller innehållsmässigt profilerad (plats för särarter),
- mångsidig (i sitt verksamhets- och programutbud), samt
- flexibel (snabbt tillgodose nya utvecklingsbehov och nya former).

Folkbildningsrådet har såväl myndighetsuppdrag som medlemsuppdrag. I myndighetsuppdraget ingår bland annat

- att besluta om vilka studieförbund, folkhögskolor samt studerandeorganisationer inom folkhögskolan,
- som ska få statsbidrag,
- att fördela statsbidraget mellan dessa,
- att lämna årsredovisning och budgetunderlag till regeringen enligt gällande föreskrifter,
- att kontinuerligt följa upp och utvärdera verksamheten i förhållande till de syften och villkor
- som föreskrivits för statsbidraget, samt
- att redovisa hur statsbidraget bidragit till att folkbildningens syften har uppnåtts.
- I medlemsuppdraget ingår bland annat
- att svara för central drift och utveckling av Folkbildningsnätet (se 4.7.3.1),
- att svara för centrala informationsinsatser om folkhögskolornas kursutbud via Folkhögskolornas informationstjänst (FIN), samt
- att stärka de folkhögskolestuderandes rättsliga ställning genom Folkhögskolornas studeranderättsliga råd (FSR).

Folkbildningsrådet svarar även för omvärlds- och folkbildningspolitisk bevakning i syfte att analysera områden som påverkar förutsättningar och villkor för folkbildningen. Detta sker främst utifrån Folkbildningsrådets regeringsuppdrag att svara för rapportering och sammantagen bedömning av folkbildningens samlade insatser och effekter i samhället.

Under hösten 2012 gjordes en översyn av Folkbildningsrådet. Denna översyn behandlades i Folkbildningsrådets representantskap september år 2013. Vid detta möte antogs nya stadgar för Folkbildningsrådet. Folkbildningsrådet skall även i fortsättning vara en förening och inte en statlig myndighet men ges ett utökat myndighetsuppdrag. Förutom de uppgifter som medlemmarna ger Folkbildningsrådet kopplat till utdelning av statsbidrag till folkhögskolor och studieförbund skall Folkbildningsrådet ha ett sektorsansvar. Enligt de nya stadgarna skall Folkbildningsrådet som sektorsansvarig ”bevaka och sprida kunskap om folkbildningen gentemot regering, riksdag, myndigheter, kommuner, landsting, regioner samt internationella organ”. Folkbildningsrådet skall även ”bevaka folkhögskolan som skolform i utbildningssystemet”.

Folkbildningens verksamhet

Under år 2013 är tio studieförbund och 150 folkhögskolor verksamma i Sverige. De är spridda över hela landet, har mycket skiftande profiler och arbetar med flera olika verksamhetsformer. Verksamheterna vilar dock på samma ideologiska värdegrund och uppvisar folkbildningens karaktäristiska kännetecken, nämligen

- lärandet relateras till människans hela livssituation,
- kunskap och bildning har ett egenvärde,
- folkbildningen är fri och frivillig,
- deltagaren är en aktiv medskapare, samt
- samhällsengagemang stimuleras och kanaliseras genom folkbildningens förankring i folkrörelser och föreningsliv.

År 2012 arrangerade studieförbunden 276 000 studiecirklar med nära 2 miljoner deltagare, varav cirka 664 000 unika personer; cirka 341 000 kulturprogram med nära 18 miljoner besökare/deltagare; cirka 60 000 arrangemang i annan folkbildningsverksamhet med cirka 709 000 deltagare, varav cirka 380 500 unika personer. Landets folkhögskolor har varje termin cirka 27 700 deltagare i långa kurser, varav cirka 41 % i allmänna behörighetsgivande kurser och cirka 59 % i särskilda kurser samt cirka 44 400 deltagare per termin i korta kurser.

Folkbildningen har ett nära samarbete med folkrörelser och andra organisationer som är medlemmar i studieförbunden och/eller huvudmän för folkhögskolor. Folkbildningen finansieras till stor del genom stöd från stat, landsting och kommuner. Det statliga stödet utgör 71 % av bidragen. Studieförbund och folkhögskolor har också andra intäkter till exempel av uthyrningsverksamhet, uppdragsverksamhet, och externa projektmedel. För studieförbunden är också deltagaravgifter helt avgörande intäkter. Under år 2013 har folkbildningsrådet fördelat cirka 1,7 miljarder kronor vardera till studieförbund och folkhögskolor. Bidragen till studieförbunden utgörs av ett grundbidrag (75 %), förstärkningsbidrag för deltagare med funktionsnedsättning eller utlandsfödda med brister i svenska språket (6 %) samt ett verksamhetsbidrag (19 %). Bidragen till folkhögskolorna utgörs av ett basbidrag (570 tkr/folkhögskola), utvecklings- och profileringsbidrag (300 tkr/folkhögskola), bidrag för internationell verksamhet (6800 kr/folkhögskola), volymbidrag, (868 497 deltagarveckor x 1510 kr), förstärkningsbidrag för deltagare med funktionsnedsättningar (134 705 kr), språkschablon, invandrade med brister i svenska språket, (111 835 deltagarveckor x 250 kr), fortbildningsinsatser för personal (940 kr) samt 1 000 extra platser till Allmän kurs (60 000 kr).

Folkbildningens studieformer

Varje studieförbund har alltså sin mer eller mindre starka profilering beroende på de folkrörelser och andra organisationer som är medlemmar i respektive förbund. Då det gäller studieformer är det mer likartat. Studiecirkeln är den mest kännetecknande verksamhetsformen för studieförbunden. Studiecirklar bedrivs i skiftande ämnen beroende på deltagarnas önskemål. Verksamheten bedrivs i samtliga av landets kommuner. Tillsammans har de tio studieförbunden 180 avdelningar som genomför den utåtriktade verksamheten med studiecirklar, kulturprogram och annan folkbildningsverksamhet – dels för allmänheten, dels för medlemmarna i respektive studieförbunds medlemsorganisationer.

Folkhögskolan är en studieform för vuxna med en nedre åldersgräns på 18 år för Allmän kurs. Många folkhögskolor erbjuder internatboende och/eller kurser på distans. Den frihet som folkhögskolorna har att utforma sina kurser utifrån skolans speciella inriktning och profil ger även kursdeltagarna stora möjligheter att påverka studiernas inriktning och innehåll utifrån förkunskaper, intressen och behov.

Utmärkande för folkhögskolans undervisningsformer är utnyttjandet av kursdeltagarnas arbetslivserfarenhet och övriga erfarenheter av samhället. Folkhögskolorna har kurser på olika nivåer, med olika inriktningar och längd. De långa kurserna varar från en termin upp till ett eller flera år. All undervisning är avgiftsfri.

Allmän kurs, som kan ge behörighet till högskolestudier, är en viktig del av verksamheten och skall finnas på samtliga folkhögskolor. Folkhögskolorna har varje termin cirka 11 250 deltagare på allmän kurs.

Folkhögskolorna erbjuder också många särskilda kurser till exempel i musik, mediekunskap, konsthantverk, teater, språk, friskvård, turism, där en större del av studietiden ägnas åt det ämnesområde man valt. En del

av dessa kurser är yrkesinriktade. Som exempel kan nämnas utbildning till fritidsledare, dramapedagog, journalist, kantor och behandlingsassistent.

Folkbildningens Vägval & Vilja (2013)

I skriften Folkbildningens Vägval & Vilja (2013) försöker folkbildningen identifiera och prioritera folkbildningens bidrag till samhällsutvecklingen, utifrån vilken ”aktiva samhällsmedborgare med olika intressen, erfarenheter och ideologiska preferenser självständigt kommer att utforma verksamheten”. I skriften talas om en bildningsresa som de många deltagarna i svensk folkbildning genomför varje år, där människor utvecklas tillsammans i takt med att de får nya kunskaper, perspektiv och erfarenheter. Vidare slås det fast att ”folkbildningen vill och ska arbeta mitt i förändringen”. I ”Vägval och vilja” sätts fokus på de övergripande prioriteringar för svensk folkbildning som krävs för att möta framtida utmaningar. Det framhålls att folkbildningen behöver en beredskap att möta ett växande behov av bildning i en tid av informationsöverflöd och komplexa globala förändringar. Även i framtiden vill Folkbildningen vara en nyckelresurs för att minska utbildningsklyftorna i samhället och synliggöra mångfaldens potential. Folkbildningen vill även fortsättningsvis öppna möjligheten för deltagare att mötas, organisera sig och påverka samhället. Folkbildningen behöver möta de utmaningar som finns på arbetsmarknaden i form av kompetensutveckling. Folkbildningen vill stärka människors förutsättningar att få jobb, hitta motivation eller skaffa sig behörighet för vidare studier. Folkhögskolor och studieförbund vill även i fortsättningen utgöra livaktiga kulturella mötesplatser, samt vara utbildare och fungera som arbetsmarknad för professionella kulturverksamma personer i hela landet.

Folkbildningens betydelse idag och i morgon

Folkbildningen i Sverige har alltså en lång tradition och har spelat en stor roll för landets, organisationers och individers utveckling. I rapporten ”The Significance of Folkbildning to Swedish Society” (Folkbildningsrådet, 2011) ges en sammanfattning av folkbildningens bidrag till samhällsutvecklingen och vilken effekt som folkbildningen har haft och har på det svenska samhället. Folkbildningen kan även i framtiden spela en viktig roll för samhällsutvecklingen. Under de senaste 20 åren har en omvälvande utveckling skett inom informationsteknik. Tekniken har på många sätt påverkat samhället och individers möjligheter att söka och bearbeta information, att kommunicera, med mera. Landvinningarna inom informations och kommunikationsteknik (IKT) har skapat helt nya förutsättningar för samtliga sektorer i samhället. Utvecklingen och användningen av IKT har också haft stor betydelse för grund- och gymnasieskolor, universitet och högskolor samt för fortbildningsverksamhet. Hur har då svensk folkbildning tagit till sig den nya tekniken? Hur stor är användningen av IKT inom svensk folkbildning och vilken betydelse har den haft för verksamheten och folkbildningens utveckling? Vilken roll vill och kan folkbildningen spela för att fler människor i landet skall bli digitalt delaktiga? Hur skall det flexibla lärandet utvecklas? Dessa frågor är viktiga för folkbildningen att beakta vid diskussioner om folkbildningens framtida roll och betydelse.

Utvecklingen av det flexibla IKT-stödda lärandet

I rapporten med titeln ”Rymmer det nya i det gamla?” (Namuth och Sanyang, 2004) diskuteras faktorer viktiga för att skapa en organisation för flexibelt lärande i studieförbunden. I rapporten ställs frågan ”Hur skapa en organisation för flexibelt lärande i studieförbunden?”. Rapporten erbjuder konkret och praktisk hjälp med

att a) ställa de viktiga frågorna och analysera problemen, b) redovisa erfarenheter och goda exempel, och c) ge diskussionsunderlag och checklistor för att ta tag i problemen på lokal nivå

I inledningen av rapporten (Namuth och Sanyang, 2004) konstateras att det, från 1990 och framåt, har satsats åtskilliga miljoner kronor till utveckling av det flexibla IKT- stödda lärandet inom folkbildningen. Namuth och Sanyang (2004) konstaterar också att under år 2002 inrapporterade de tio studieförbunden endast 166 studiecirklar som genomförts på distans av totalt 2 597 518. Med tanke på alla, i många fall mycket lyckade, projekt anser Namuth och Sanyang (2004) att det är ett ”väldigt lågt mätbart resultat”. Det låga antalet distanscirklar var förvånande eftersom studieförbunden sades vara överens om att flexibelt lärande med IKT stöd behövs. Författarna ställer av den anledningen frågan ”Varför har då det flexibla lärandet med IKT stöd inte integrerats i större omfattning i studieförbundens verksamhet ännu och varför har så många lovande projekt inte överlevt efter projektiden?” Författarna menar att orsaken inte står att finna i avsaknad av kunskap. Projekten har lett till att en omfattande kunskapsbank byggts upp. Huvudorsaken till den låga utvecklingstakten ligger däremot i problemet att ”samla kunskapen så att den kan omsättas i den konkreta verksamheten på avdelningsnivå”. I rapporten ges konkreta råd för att få igång en snabbare utveckling av flexibelt lärande. Problemen och lösningsförslagen delas i rapporten upp i ”Ekonomiska och organisatoriska villkor” och ”Förnyelsearbete i studieförbund”.

Alla studieförbund erbjuder idag distanscirklar. Under år 2012 deltog drygt 5 408 cirkeldeltagare i 1042 cirklar på distans av totalt 1 747 094 cirklar. Folkbildningsrådet konstaterar i verksamhetsberättelsen för år 2012 att ”antalet har ökat under åtminstone de två senaste åren, men distansdeltagarna utgör fortfarande en mycket liten andel av alla cirkeldeltagare.” Under år 2012 arrangerade de tio studieförbunden 276 600 studiecirklar med totalt cirka 1,8 miljoner deltagare.

Hur ser det då ut med användningen av flexibelt lärande inom folkhögskolevärlden? Under år 2012 erbjöds distansstudier vid 99 folkhögskolor, en ökning med tio folkhögskolor jämfört med året innan. I de särskilda kurserna studerade ungefär 25 % av deltagarna (4016 personer) på distans, och inom allmän kurs 6 % av deltagarna (711 personer). Användningen av IKT inom folkhögskolorna är mer omfattande än den för studieförbunden.

Folkbildning på distans med IKT-stöd har under tjugohundratalet etablerat sig som en allt vanligare studieform vid sidan av traditionella studiecirklar och folkhögskolekurser som genomförs som närstudier. I relation till den totala folkbildningsverksamheten är det emellertid fortfarande en mycket begränsad verksamhet.

Under många år har betydande resurser gått till olika utvecklingsprojekt för att utveckla användningen av IKT inom folkbildningen. Redan från början av 1980-talet delade staten ut pengar till folkbildningen, speciellt studieförbunden, för att de skulle lära sig att använda den nya tekniken. Intresset för distansutbildningar ökade under 1990 och det genomfördes en rad olika distansutvecklingsprojekt inom folkbildningen. Distansutbildningsområdet var även föremål för olika statliga utredningar. Under åren 1996-1998 genomfördes ett sjuttio-tal olika distansutvecklingsprojekt. Under åren 1999-2001 gav Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen) folkbildningen extra resurser för fortsatt utveckling av IT-stött lärande. Fördelningen av medel till distansutvecklingsprojekten ansvarade Distansutbildningskommittén (DUKOM), Nationellt centrum för flexibelt lärande (CFL) och Folkbildningsrådet för.

Utvecklingen av IKT och användningen av flexibelt lärande/ IKT inom folkbildningen har utvärderats vid några tillfällen. I inledningen av denna studie vill utvärderarna lyfta fram några tidigare utvärderingar för att om möjligt skapa en bild av utvecklingen av flexibelt lärande/ IKT under de senaste tio åren.

Utvärderarna har tagit del av följande utvärderingar:

- IT-stött lärande i folkbildningen (Andersson, 2002),
- Folkbildningens IT-mönster (Landström, 2004),
- Ryms det nya i det gamla (Namuth och Sanyang, 2004),
- Lärande och vardag - Om gränsöverskridande i folkbildning på distans (Andersson, Landström och Laginder, 2006),
- Datorkunskaper på köpet - Om folkbildning på distans, IKT och samhälle (Laginder och Andersson, 2006),
- Folkbildningens IT-mönster (Mellberg, 2007),
- Utvärdering av Folkbildningsnätet (Rambøll, 2008),
- Analys av framtida utmaningar för folkbildningen och Folkbildningsnätet (Hylén, 2008), samt
- Flexibelt lärande folkbildning - varför, för vem och hur gör man (Callerud och Ranebo, 2012).

Genomförda utvärderingar av flexibelt lärande

IT-stött lärande i folkbildningen (Andersson, 2002)

Den satsning på utvecklingsprojekt som genomfördes år 1999-2001 utvärderades av Andersson (2002). Genom den utvärderingen erhöles en väl samlad bild av hur de genomförda projekten initierats, förankrats och genomförts. Utvärderingen belyser även de problem som uppstod under projektens genomförande, till exempel problematiken mellan folkbildningens olika delar. Resultaten visar att tillgång och tillgänglighet var viktiga faktorer liksom grundläggande datorkunskaper. Det som däremot utvärderingen inte gav några svar på var frågor om utvecklingen och omfattningen av IT- användningen inom folkbildningen utanför projektverksamheten. Det saknades även kunskap om de faktiska förutsättningarna för folkhögskolornas och studieförbundens möjligheter att utveckla IT-stöd. Av den anledningen tog Folkbildningsrådet initiativ till en utvärdering och kartläggning av folkbildningens IT-stöd. Syftet med utvärderingen (Landström, 2004) var att ta reda på ”hur folkhögskolor och studieförbund tagit till sig och använder den nya tekniken för information och kommunikation idag”. Studien skulle ge kunskaper om hur IT integreras i den reguljära verksamheten utanför de särskilda IT-projekten.

Folkbildningens IT-mönster (Landström, 2004)

Resultaten från denna utvärdering visar att IKT brukades i såväl studieförbund som folkhögskolor men att det fanns stora skillnader i hur långt de kommit i användningen. Studien visade att folkhögskolorna använder sitt intranät såväl ”för informationsutbyte och kommunikation som samverkan”. Majoriteten av utvalda folkhögskolor använde Folkbildningsnätet, sex av tio hade eget intranät eller delade det med samverkande skolor. Folkhögskolorna använde hemsidan för utåtriktad information, marknadsföring och rekrytering. Majoriteten använde IT som stöd i närundervisning och för särskilda grupper, vanligen i form av läromedel eller verktyg. Diskussionsforum utnyttjades mer sällan. Studien visade även att det fanns stora skillnader mellan hur mycket olika grupper använde IT. Ledningen på utvalda folkhögskolor utgjorde de flitigaste IT-användarna, men majoriteten av folkhögskolorna bedömde att också ”flertalet lärare och elever använder den moderna tekniken dagligen, eller i vart fall ofta” (Landström, 2004).

Alla folkhögskolor hade internetuppkoppling men typ av uppkoppling varierade. Sex av tio hade bredband. Hos sju av tio skolor var datortillgången tillfredsställande. Åtta av tio skolor hade egen datakompetens. Studien visade också att sju av tio folkhögskolor saknade handlingsplan eller målsättningsdokument för IT-verksamheten. Samtidigt säger mer än åtta av tio att det är angeläget att utveckla IT-verksamheten. De viktigaste faktorerna för fortsatt utveckling av flexibelt lärande är ”tillgång till egen teknik, hög anslutningshastighet samt lärarnas kompetens”. De största vinsterna med IT i utbildning ansåg folkhögskolorna vara det vidgade kunskapsunderlaget, de snabba kommunikationerna, minskade läromedelskostnader och flexibiliteten i studierna. De största riskerna angavs vara teknikfixering, utanförskap, förlorade sociala sammanhang samt resursslukande teknik. (Landström, 2004)

Inom studieförbunden användes IT-stöd mest för administration, styrning av verksamheten och marknadsföring. Knappt hälften var med i Folkbildningsnätet. De flesta hade en hemsida som utnyttjades för utåtriktad kommunikation, marknadsföring och rekrytering. IT-stöd brukades mer begränsat i cirkelarbetet. Samtliga hade internetuppkoppling, hälften hade bredbandsuppkoppling, och hälften av studieförbunden uppgav att de hade tillgång till egen datakompetens.

Majoriteten av studieförbunden saknade handlingsplaner eller målsättningsdokument och mindre än hälften prioriterade inte utveckling av IT-stöd. IT-kompetensen hos cirkelledare och tekniktillgången ansågs vara de mest avgörande faktorerna för utvecklingen av den framtida IT-användningen. Även särskilda bidrag ansågs vara av stor betydelse.

De största vinsterna med att använda IT i studierna ansåg studieförbunden vara att det underlättar kunskapssökandet, kommunikationen samt underlättar arbetet med att utveckla individuella studieplaner. ”Snabbheten, aktualiteten och den rikliga tillgången till information och flexibiliteten i studierna” var andra faktorer som lyftes fram. Studieförbunden uppgav att de största riskerna var höga kostnader och teknikfixering.

Sammanfattningsvis konstaterade Landström (2004) att det fanns skillnader i tillgång, tillträde och användning av tekniken vid en jämförelse mellan folkhögskolor och studieförbund. Folkhögskolor hade generellt större tillgång till internet och snabbare uppkopplingsmöjligheter. Såväl folkhögskolor och studieförbund använde IT-stöd allra mest för att ta emot och sprida information eller söka information. Folkhögskolorna använde IT-stöd i större omfattning för kommunikation och pedagogiska ändamål medan studieförbunden lade större tonvikt på styrning och administration. För att integrera IT i verksamheterna framhölls fyra faktorer: teknik, ekonomi, kompetens och attityder. En huvudfråga som diskuteras i studien är: ”Hur förhåller sig folkhögskolan och studieförbundens avdelningar strategiskt och långsiktigt till den nya tekniken och användningen av IT i den egna organisationen?”.

En slutsats som Landström (2004) drar är att ekonomin ses som grundläggande för möjligheterna att skapa den tekniska miljö som krävs för att använda IT-stöd i verksamheten. Landströms slutsats blev att ”oavsett hur verksamheten finansieras, handlar det om att tillföra extra resurser för ändamålet. Folkhögskolan har hittills i högre utsträckning än studieförbunden fått del av större offentliga strategisatsningar som Informationsteknologi i skolan (ITIS).

En annan slutsats som Landström (2004) drog var att fortbildningsinsatser betraktas som mycket viktiga för att ”hantera gamla sanningar på nya sätt, bland annat genom att förändra attityder och skapa den grogrund som behövs för att gynna pedagogisk utveckling i studieverksamheten”. Ytterligare en slutsats som drogs i denna utvärdering var att ”tillhörigheten i de nätverk man ingår i har betydelse för om och på vilka sätt man

använder nätverket”. En gynnsam förutsättning för utveckling av IT-stöd är att de tekniska systemen ” bygger på de reella behoven av information eller kommunikation hos de som använder tekniken” och att systemen ”måste stämma överens både med folkbildningskulturen och den egna organisationsstrukturen i folkhögskolorna och studieförbunden.”

Landström förväntar sig att om informationstekniken används utifrån användarnas verkliga behov, kommer de horisontella kontakterna i folkbildningen att öka genom skapande av nätverk. Landström förväntar sig även att direktkontakterna mellan den lokala och centrala nivån kommer att öka.

Avslutningsvis pekar Landström (2004) på några angelägna frågeställningar för fördjupad forskning. En sådan central fråga som hon lyfter fram, med utgångspunkt från de resultat som erhöles i studien, har med makt och demokrati att göra. ”Vilka har makt och medel i dagens folkbildning? Vilken makt har huvudmannen och rörelsen, medlemsorganisationer och studieförbund, styrelse, rektor och verksamhetsledare, lärare och cirkelledare, elever och cirkeldeltagare, och andra påverkansgrupper? Hur ser de interna och externa maktstrukturerna ut, centralt, regionalt, och lokalt? Påverkas makt och struktur av informationstekniken och i så fall hur?” En annan fråga som lyfts fram är vad som avgör om anordnarna integrerar IT-stöd eller ej. ”Vad är det som utmärker ”IT-användarna” som organisationer? Vad utmärker de fysiska och virtuella studiemiljöer (pedagogiska miljöer eller lärmiljöer) som de tillhandahåller? ”.

Folkbildningens IT-mönster (Mellberg, 2007)

En uppföljning av Landströms studie år 2003 gjordes tre år senare (Mellberg, 2007) med ett liknande upplägg och med likartade frågeställningar. Kartläggningen år 2003 visade på väsentliga skillnader i användning av IKT mellan folkhögskolor och studieförbund. Mellberg diskuterar orsakerna till dessa skillnader. En anledning kunde vara, enligt Mellberg, att folkhögskolorna just hade genomfört ITIS, när den förra kartläggningen år 2003 genomfördes. ITIS ökade antagligen folkhögskolornas användning av IT som verktyg i det pedagogiska arbetet. En annan förklaring till skillnaderna skulle kunna vara att flera av studieförbunden genomgått en omfattande omorganisation där större avdelningar skapats för att åstadkomma en bättre kostnadseffektivitet. Under sådana omorganisationer kan det vara svårt att lägga fokus på pedagogiskt utvecklingsarbete. Ytterligare en orsak till skillnaden i användning av IT i kurs- och studiecirkelarbetet kunde vara att studiecirkelledarna är lösare knutna till studieförbundsavdelningarna än vad folkhögskollärarna är till sina organisationer. Det var därför naturligt att huvudfrågeställningarna i den uppföljande studien år 2006 var: ”Finns skillnaderna kvar? Är de i så fall tillfälliga eller är de av mer strukturell karaktär?”

De metoder som tillämpades i Landströms studie från år 2003 användes även i denna studie, det vill säga enkäter och intervjuer. Det innebar att samma 30 folkhögskolor valdes ut men genom att i stort sett alla studieförbund genomgått organisationsförändringar fick urvalet modifieras något för dessa.

Resultaten från Mellberg (2007) visade att alla folkhögskolor har intranät och bredbandsuppkoppling. Nio av tio skolor använder sig av Folkbildningsnätet. Nästan alla skolor använder Folkbildningsnätet för intern information till skolans personal och studerande. Styrelserna är fortfarande inga flitiga användare av intranätet (cirka två skolor av tio). Nästan alla uppger att all personal använder intranätet och sju av tio uppger att de studerande använder Folkbildningsnätet. Åtta av tio skolledare menar att IT används i studieverksamheten för att öka flexibiliteten i undervisnings- och studieformer. En majoritet uppger också att man använder sig av de pedagogiska resurssidorna.

Skolledarna ser i huvudsak fördelar med att använda IT som redskap i studieverksamheten.

Uppfattningen om IT:s möjligheter har ändrats något. Då det gäller vinster och risker är det ungefär samma faktorer som för studien år 2003 som framförs. Då det gäller upplevda vinster framfördes ofta ”tillgång till aktuell information, möjligheter till informationsspridning, flexibilitet i tid och rum, möjlighet till distansstudier, och virtuella mötesplatser”. Då det gäller risker med IT användning angavs ofta att ”deltagarna tror att information är kunskap, IT kan bli ett självändamål, och utgöra en risk för förlorad mänsklig kontakt”.

Fyra av tio skolor redovisade år 2006 inga distanskurser men den statistik som rapporterats till Folkbildningsrådet visade att volymen av distansverksamheten på folkhögskolorna ökat med cirka 40 % under perioden. Över hälften av skolornas företrädare menade att de integrerar IT relativt mycket och på olika sätt i kursverksamheten. Åtta av tio anser också att de studerande efterfrågar IT som redskap i studierna och det är viktigt att följa med i teknikutvecklingen. Lärarnas attityd, intresse och entusiasm lyfts fram som viktiga framgångsfaktorer. Andelen skolor/studieförbund som hade utvecklat någon handlingsplan var oförändrat jämfört med år 2003 men en övervägande majoritet ansåg dock att det var viktigt att utveckla IT-stödd verksamhet.

Respondenterna i undersökningen (Mellberg, 2007) var försiktigt positiva till påståenden om det flexibla lärandet, att möjligheten till flexibelt lärande bör utökas och att man med flexibelt lärande ökar möjligheten att nå nya grupper. De flesta var inte så övertygade om att det flexibla lärandet kommer att ha en positiv inverkan på utveckling av demokratin. De flesta instämde i att flexibelt lärande bör ske med gemenskap och möjlighet till reflexion.

Studien (Mellberg, 2007) visade att alla studieförbund har bredband och intranät. Andelen avdelningar som använde Folkbildningsnätet hade ökat något från år 2003. Det var framförallt den fast anställda personalen som använde intranätet. Cirkelledare och cirkeldeltagare har oftast inte tillgång till intranätet eller dator i avdelningens lokaler. Mer än två av tio uppger att IT nästan inte alls används i studieverksamheten och när IT används är det bara i vissa ämnen.

Drygt hälften av avdelningarna uppger att man använder Folkbildningsnätet. Nätverket används i huvudsak för information och administration och när det används i studieverksamheten är det mest för informationssökning. Endast cirka en tiondel menar att nätverket används för distansstudier. En tiondel uppger att man inom avdelningen använder sig av de pedagogiska resurssidorna. Det är i huvudsak ledningen och den administrativa personalen som är frekventa användare av IT. De som använder IT minst är cirkeldeltagarna. Nästan nio av tio enkätbesvarare uppger att deltagarna sällan eller aldrig använder internet i studiecirkeln och cirka åtta av tio säger att cirkelledarna sällan eller aldrig använder internet i studiecirkeln.

Verksamhetsledarnas attityd till IT i studieverksamheten och till distansstudier var övervägande positiv. Respondenterna såg överlag många vinster med att använda IT i studieverksamheten. De risker som lyfts fram är att det mänskliga mötet blir lidande och att vissa personer hamnar utanför. Sex av tio uppger att de hade egen IT-kompetens på avdelningen, och tre av tio angav att de köper tjänsten externt. Knappt 50 % av verksamhetsledarna bedömer att hälften av cirkelledarna har tillräcklig IT kompetens. Överlag ansågs IT-projekt viktiga för framtida utveckling av studieverksamhet med IT. Åtta av tio har dock inte deltagit i något IT-projekt under perioden. Drygt hälften av verksamhetsledarna svarade att de inte har någon uttalad målsättning i form av en IT-policy eller liknande.

Folkbildningsnätet (för bakgrund se 4.7.3.1)

Folkbildningsnätets styrgrupp beställde hösten 2007 en utvärdering av Folkbildningsnätets två delar; det virtuella konferenssystemet och Pedagogiska resurser. Utvärderingen skulle tjäna som underlag för strategiska beslut kring Folkbildningsnätets utveckling. Styrgruppen önskade både en utvärdering med statistiska fakta byggd på enkäter och uppföljande intervjuer och en samhällsinriktad analys av Folkbildningsnätet. Utvärderingen utgick från två perspektiv:

1. utvärdering av behov och användning av Folkbildningsnätet ur ett organisations- och användarperspektiv. Denna del utfördes av Rambøll; samt
2. analys ur ett samhällsperspektiv av folkbildningsuppdraget i relation till informationstekniken och möjliga folkbildningsstrategier som följer av detta, bland annat kopplat till Folkbildningsnätets roll och funktioner. Denna del utfördes av Jan Hylén på Metamatrix.

Utvärdering av Folkbildningsnätet (Rambøll, 2008)

Syftet med den utvärdering som genomfördes av Rambøll var att få fram ny kunskap om användningen och nyttan av Folkbildningsnätet ur ett användar-, organisations- och samhällsperspektiv. Utvärderingen ämnade ge svar på följande fyra frågeställningar:

- Hur upplever användarna nytta och kvalitet av de tjänster och aktiviteter som erbjuds inom ramen för Folkbildningsnätet?
- Föreligger det några skillnader inom och mellan målgrupper, det vill säga mellan lärare och elever på folkhögskolor och cirkelledare och deltagare på studieförbund, gällande behov av Folkbildningsnätet?
- Vilka behov har så kallade icke-användare, främst inom Folkbildningsförbundet, av IT-stöd (kommunikation och pedagogiska/metodiska behov) och hur tillgodoses dessa behov idag?
- Behöver Folkbildningsnätet utvecklas på ett övergripande plan samt med avseende på informations- och stödinsatser, och i sådana fall hur?
- Följande metoder användes i Rambølls utvärdering: dokumentstudier, workshop, enkätundersökning, intervjuer och fallstudier.

I Rambølls utvärdering ingick fyra olika användargrupper: 1) lärare på folkhögskola, 2) elever på folkhögskola, 3) cirkelledare på studieförbund samt 4) deltagare på studieförbund. Enkätsvaren visade att användarnas övergripande intryck av Folkbildningsnätet var mycket bra eller ganska bra. Åsikterna kring vad som var bra och mindre bra med nätverket var spridda. Vissa menade att det är pedagogiskt, funktionellt och enkelt att använda, medan andra ansåg att det är svåröverblickbart och att det skulle behövas ett utbildningsstöd kring nätverket. Även om många inte själva utnyttjade Folkbildningsnätet eller endast använde det för att kommunicera inom sin egen skola/förbund, ansåg de flesta att det fanns ett mervärde i att ha ett gemensamt nätverk för folkbildningen. På frågan hur ofta kommunikations- och studieplattformen FirstClass används i Folkbildningsnätet svarade omkring 70 % av folkhögskolelärarna och cirkelledarna att de använder den varje dag. Elever och cirkeldeltagare var också flitiga användare. De funktioner som erbjuds inom FirstClass brukades dock i olika utsträckning. I första hand användes systemet för intern kommunikation som till exempel att skicka e-post. Av dem som inte använder funktionerna i FirstClass uppgav de flesta att de inte har något behov av det och att de använder sig av andra system. Respondenterna angav att resurssidorna på folkbildningsnätet används sparsamt. De tillfrågade såg inget större behov av dessa sidor. De uppgav att de hämtar pedagogiskt material från andra hemsidor och använder i vissa fall (cirkelledare) studieförbundens egna nätverksresurser. Däremot verkade Folkbildningsnätet vara uppskattat som en resurs i folkhögskolornas distansutbildning. Den sparsamma

användningen av resurssidorna tycktes bero mer på låg kännedom och ovana än på att funktionen är bristfällig. Även om Folkbildningsnätet överlag var uppskattat framkom i utvärderingen att struktur och överskådlighet bör förbättras i syfte att göra nätverket mer användarvänligt. Därtill finns ett behov av stöd i synnerhet för datorovana användare. Det faktum att vissa saknar kännedom om Folkbildningsnätet implicerar att nätverket bör marknadsföras i en mer omfattande utsträckning. Utvärderingen pekade avslutningsvis på att en diskussion bör föras kring vilka Folkbildningsnätet är till för och vad det syftar till i relation till de mål som formulerats.

Analys av framtida utmaningar för folkbildningen och Folkbildningsnätet (Hylén, 2008)

Av den samhällsinriktade analysen, med hjälp av desk research¹ och telefonintervjuer, framgår att det är rimligt att anta att Folkbildningsnätet kommer att utmanas av den fortsatta tekniska utvecklingen, inte minst den del som kallas Web 2.0 (Web 2.0 är ett samlingsbegrepp för nästa generation av webbtjänster och affärsmodeller på webben). Hylén menar att Folkhögskolor och studieförbund antagligen kommer att påverkas olika av denna utveckling. Folkhögskolorna, som använder IT mer i sin verksamhet, kommer att behöva ställa sig frågor kring vad det på sikt betyder i pedagogisk, juridisk och organisatorisk mening att i stor skala integrera olika sociala programvaror i undervisningen. För studieförbunden antas denna fråga uppkomma något senare. Hylén understryker att Folkbildningsnätets framtida roll behöver diskuteras. Likaså hur Folkbildningsrådet och dess medlemsorganisationer ekonomiskt ska prioritera mellan att driva och utveckla Folkbildningsnätet och stödinsatser av annat slag, till exempel kompetensutveckling och metodstöd för pedagoger.

I rapporten diskuteras vilken påverkan spontant framvuxna lärgemenskaper på internet och öppna lärresurser kommer att ha på studieförbund och folkhögskolor. Hur stor denna påverkan blir är beroende av hur folkbildningen själv ställer sig till dessa verksamheter. I rapporten framhålls att de stora utmaningarna för att få till stånd en verksamhetsutveckling är tillgång till externa stödmedel och hur förändringarna genomförs utan att närhet och stöd till nätovana förloras.

Rapporten visar att det spelbaserade lärandet ökar. Även om kostnaderna för utveckling och användning av spel minskat är kostnaderna fortfarande relativt höga och det krävs omfattande kunskaper. Hylén anser därför att möjligheterna för folkbildningens organisationer att utveckla specifika datorspel för sin utbildningsverksamhet är sannolikt relativt små. Därmed återstår att antingen använda kommersiella spel i undervisningen eller att i ökande utsträckning använda existerande virtuella världar. Hittills har sådana miljöer, till exempel Second Life, inom folkbildningen främst använts inom kulturverksamhet.

I rapporten konstateras att det digitala utanförskapet, i form av bristande tillgång till datorer eller internetuppkoppling, tycks vara på väg att ersättas med nya former av klyftor. Istället för att vara utestängd från internet kan nya klyftor sannolikt uppstå genom svårigheter att orientera sig i informationsflödet, att kunna göra sin röst hörd och kunna värna sin integritet. Ett sätt att bekämpa dessa nya klyftor kan vara att öka IT-användningen i folkbildningens ordinarie verksamhet och att göra internet till en naturlig del av så många studiecirkel och folkhögskolekurser som möjligt.

Hylén (2008) pekar på att internetanvändningen har ökat inom föreningslivet, såväl i administrativa sammanhang som i själva kärnverksamheten. Det är framför allt nya föreningar och föreningar med unga medlemmar som upplever det naturligt att föra över den livsstil de har i andra sammanhang också i föreningsverksamheten. Det finns exempel på hur man genom internet kan rationalisera administration och

¹ Svensk motsvarighet kan vara "skrivbordsforskning".

förenkla byråkrati, nå nya målgrupper och genomföra verksamheter som tidigare inte var möjliga. Det finns såväl positiva som negativa erfarenheter att lära av när det gäller föreningsverksamhet på internet. Folkbildningsnätet skulle kunna ha en viktig roll i att främja denna utveckling genom att visa på goda exempel, ge information om pågående försök och vilka erfarenheter dessa gjort samt genom att bidra till spridningen av programvara med öppen källkod som föreningar kan behöva för att genomföra sina administrativa eller verksamhetsmässiga förändringar.

För många folkhögskolor och studieförbund är det internationella perspektivet sedan länge en integrerad del av verksamheten. Däremot har intresset för att delta i europeiska samarbeten och projekt hittills varit mindre. Folkbildningen, som växt fram i en nationell kontext, tycks ha haft svårare att orientera sig i Europa. Det regeringsuppdrag som folkbildningsrådet fick år 2007 liksom satsningen med att nyanställa två personer för att stärka bland annat det europeiska perspektivet inom folkhögskolan ökar förutsättningarna för ett bättre genomslag för de globala och europeiska frågorna i svensk folkbildning.

Hylén (2008) avslutar rapporten med att lyfta fram några centrala frågor till diskussion. Den första frågan berör folkbildningens identitet och hur och i vilken omfattning den påverkas av samhällsutvecklingen. En annan fråga som lyfts fram är vad den förskjutning som skett av ansvaret för det livslånga lärandet, från stat och arbetsgivare till enskilda individer (individualiseringen), betyder för folkbildningen. En tredje frågeställning berör en annan aspekt av identitetsfrågan och handlar om vilka aktiviteter som skall räknas som folkbildning och i vilken utsträckning den tekniska utvecklingen nödvändiggör en revidering av denna uppfattning. Inom det internetbaserade föreningslivet har det redan genomförts många aktiviteter inom virtuella världar som i mycket hög grad liknar verksamheter som sedan länge erhållit stöd när de genomförs i form av fysiska möten. Bör inte kulturaktiviteter behandlas på liknande sätt som studieverksamhet? Studier som bedrivs virtuellt, till exempel i form av distansstudier, har ju länge varit berättigade till bidrag. Är det rimligt att diskriminera verksamheter utifrån vilken fysisk form de har istället för att se på antalet deltagare och innehållet i verksamheten?

Hylén (2008) pekar på att den form av lärande som byggts upp inom folkbildningen har utgjort ett viktigt alternativ till formell utbildning. Intresset för nätgemenskaper, öppna digitala läresurser och spelbaserat lärande är bara några exempel på informellt lärande. Även i detta fall tycks folkbildningen behöva en idédiskussion om hur den ska förhålla sig till informellt lärande och organisatoriska samt vilka konsekvenser en orientering mot informellt lärande kan medföra.

En annan central fråga som Hylén lyfter fram är den om målgrupper: åt vem ska folkbildningen rikta sin verksamhet? Mycket av det informella lärandet sker via internet och med hjälp av digital teknik. Därmed hamnar Folkbildningsnätet i fokus. Bör folkbildningens organisationer stödja det självorganiserade och egeninitierade lärandet eller det organiserade icke-formella lärandet? Går det att jämka samman dessa i större utsträckning och bör man i så fall lägga resurser på detta? Vilka målgrupper har folkbildningen – och i vilka fall kan Folkbildningsnätet vara ett bra verktyg? Bör folkbildningen verka med sitt eget nätverk, Folkbildningsnätet, som bas eller bör folkbildningen söka upp yngre människor på de olika hemsidor och sociala nätverk som de ofta besöker? Dessa frågor bör diskuteras inom folkbildningen, menar Hylén i sin rapport.

Lärande och vardag - Om gränsöverskridande i folkbildning på distans (Andersson, Landström och Laginder, 2006)

Vilken betydelse har IKT i folkbildningssammanhang för den enskilde individen? Detta diskuteras i rapporten (Andersson et al., 2006). Syftet med undersökningen var ”att med lärandet i centrum skärskåda

gränserna mellan deltagarnas studier och vardag när studierna sker på distans med IKT-stöd". Lärandet ses i detta sammanhang som ett samspel mellan individen och världen runtomkring.

Studien visade att olika personer refererade på olika sätt till ämnena, till sin aktuella situation, och bland annat till studiesammanhangens karaktär och till sina egna tidigare studieerfarenheter.

Vissa deltagare fokuserade främst på att inhämta ämneskunskaper medan andra främst fokuserade på att genomföra studierna. Studien visade även att deltagarna relaterade studierna till vardagen på olika sätt, mer eller mindre integrerande eller åtskiljande.

Författarna menar att lärandet har stora möjligheter att bli gränsöverskridande för den deltagare som har fokus på kunskaperna, ett lärande handlingsmönster och ett vardagsintegrerande förhållningssätt, och som studerar i en cirkel eller kurs som har en vardagsintegrerande inriktning.

I rapporten ställs frågan: "Kan den IKT-stödda distansformen på något sätt bidra till att människor får sina kunskapsbehov uppfyllda?" Författarna menar att den kan underlätta på minst två sätt. Distansformen öppnar möjligheten till riksrekryterande och internationella

cirklar och kurser i ämnen som det skulle vara svåra att få tillräckligt många deltagare till, med endast lokal rekrytering. Detta gäller till exempel studier i frågor som rör specialintressen eller personliga levnadsomständigheter. Distansformen gör studier tillgängliga för människor som annars skulle ha haft svårt att delta.

Författarna pekar även på att en förbättrad datorvana kan ge ett verktyg för att tillägna sig kunskaper också utanför studierna, till exempel att söka information på internet. Genom FirstClass får deltagarna även ett verktyg att skapa nya nätverk som de kan använda för att utbyta erfarenheter med, och som kan leda till ett vardagslärande även utanför studieinnehållet.

Datorkunskaper på köpet - Om folkbildning på distans, IKT och samhälle (Laginder och Andersson, 2006)

Två mycket centrala frågor behandlas i denna studie, nämligen:

1. Vilka betydelser kan distansorganiserad och IKT-baserad folkbildning ha för deltagarnas relation till den informationstekniska utvecklingen?, och
2. Vilka samhällseliga betydelser kan deltagandet i dessa studieverksamheter ha?

Ett av syftena med denna undersökning var "att analysera betydelser på individuell nivå av att introduceras i den sociotekniska praxis som uppstår när IKT används i distansstudier som arrangeras av folkhögskolor och/eller studieförbund". I rapporten diskuteras även distansorganiserad och IKT-baserad folkbildning ur ett samhällsperspektiv.

Rapporten visar att genom IKT introduceras en ny socioteknisk praxis där "teknik och mänsklig handling formar en ny dynamik". Detta sker genom integreringen i Folkbildningsnätet och genom användningen av FirstClass. Distansstudier ger deltagarna anledning att kontinuerligt ansluta sig på nätverket. Huruvida datorn blir ett kunskapsverktyg och en användbar resurs i vardagslivet är däremot beroende av studiesammanhanget och studiernas upplägg. Flera av de personer som intervjuades i studien var långtidssjukskrivna eller pensionärer. Intervjuerna visade att användningen av datorn och internet flätades

in i föreningsarbetet. Det var också via föreningsengagemang respondenterna rekryterats till studierna. Distansstudiers möjligheter att fungera som socioteknisk arena verkar samspela med individens samlade livssituation.

Rapporten visar att distansstudier riktade till särskilda målgrupper är viktigt och att rekrytering som integreras i ett föreningssammanhang förefaller ha större möjligheter att bidra till målsättningen att nå personer med begränsad eller ingen erfarenhet av dator- och internetanvändning. Människor utanför arbetsmarknad och utbildning har generellt sett sämre möjligheter att följa med i den digitala utvecklingen, det gäller arbetslösa, förtidspensionärer,

funktionshindrade, och ålderspensionärer. Författarna menar att folkbildning på distans kan få rollen som en socioteknisk praxis för den enskilde individen, bli en arena för att lära sig använda datorer, bli delaktiga i ett digitalt nätverk och få en anledning att öva och förkovra sig genom regelbunden användning av dator och internet. Tillägnande av den nya tekniken kan således enligt författarna ”utgöra ett mervärde i folkbildning på distans utöver det lärande som sker i det valda ämnet”.

Om IKT-stödet används kontinuerligt för informationssökning och kommunikation

kan distansstudier bidra till att datorn på olika sätt blir en integrerad resurs i vardagen, särskilt för personer som av olika skäl står utanför arbetsmarknaden. Ur ett samhällsperspektiv kan distansstudier då överbrygga sociala skillnader i användandet av digital teknik. Författarna drar dock slutsatsen att ”om distansorganiserade och IKT-baserade cirklar och kurser ska utvecklas till en samhällspåverkande kraft i detta avseende behövs emellertid en väsentligt ökad omfattning”.

Flexibelt lärande folkbildning - varför, för vem och hur gör man (Callerud och Ranebo, 2012)

På uppdrag av Folkbildningsrådet genomfördes en uppföljning av de 120 projekt inom studieförbund och folkhögskolor som erhållit medel för att utveckla flexibelt lärande inom folkbildningen under perioden 2009 – 2011 (Callerud och Ranebo, 2012). I studien visas att attityden till flexibelt lärande har blivit mer positiv under perioden 2009 – 2011. Undersökningen visar även på ambition om fortsatt satsning på utveckling av kompetens, metoder och teknik för flexibelt lärande bland studieförbund och folkhögskolor. Tveksamheter kvarstår dock på alla nivåer inom de undersökta organisationerna beroende på faktorer som kunskap samt tillgång till teknik och teknikstöd i tillräcklig omfattning och av god kvalitet. Studien visar också att de flesta organisationer efterlyser en samsyn och en nationell kraftsamling kring frågan om flexibelt lärande eftersom utvecklingen av IT-användningen står och faller med enskilda personers engagemang. Callerud och Ranebo (2012) visar att ledningen är av central betydelse för utvecklingen av flexibelt lärande. I många fall anses inte flexibelt lärande som en prioriterad fråga som fått tillräckliga resurser eller varit med i strategiska planer.

Genomförda utvärderingar visar att användningen av IKT inom svensk folkbildning har ökat under de senaste tio åren men att volymen av nätkurser och nätcirklar är liten i förhållande till den totala verksamheten. Folkbildningsrådet har gett stöd till utvecklingen av flexibelt lärande i folkbildningen. Folkbildningsrådets styrelse önskade en genomlysning av dessa stödinsatser i syfte att ta fram underlag för beslut om hur Folkbildningsrådets framtida insatser inom området flexibelt lärande ska utformas för att utgöra ett effektivt stöd för utveckling. Utvärderingen har försökt följa det uppsatta syftet med utvärderingen och belysa de frågeställningar som formulerades i utvärderingsplanen.

Metod

I denna utvärdering har följande metoder använts: enkäter, intervjuer, fallstudier, fokusgrupper, och desk research.

Enkät 1 till lokaladministratörer

Målgrupp för Enkät 1 (bilaga 1) var de lokaladministratörer för Folkbildningsnätet/FirstClass som fanns registrerade i januari år 2013. En elektronisk enkät skickades till 462 adressater vid det aktuella lanseringsdatumet 22 januari år 2013. Enkäten låg öppen för att besvaras fram till den 11 februari år 2013. De flesta svarade inom en vecka.

Av dessa 462 svarade 256 personer helt eller delvis på enkäten under den tre veckor långa svarsperioden vilket ger en svarsfrekvensen på drygt 55 %. Respondenterna var 91 kvinnor och 164 män.

Av de svarande var vid tillfället de flesta verksamma på folkhögskola, 81,8 % (207 personer). Studieförbunden utgjordes av 13,4 % (34 stycken), medan en mindre andel kom från Länsbildningsförbund (2,4 %) eller annan verksamhet (2,4 %). Bland dem som angett "Annan verksamhet" fanns exempelvis administrativ chef, pensionärer och intresseorganisationer knutna till studieförbund och folkhögskola.

Frågorna i Enkät 1 hade till största delen sammanställts av Lars-Göran Karlsson och Ronny Schueler på Folkbildningsnätet, med fokus på Folkbildningsnätets ansvarsområde vad gäller kontakt, arbete med teknik, fortbildning, etcetera. Utvärderarna fick möjlighet att gå igenom underlaget och lägga till och justera frågeställningar.

Påminnelse gick ut vid två tillfällen under svarstidens två sista veckor.

Enkät 2 till studieförbundsanställda med lokaladministratörsfunktion

Enkät 2 (bilaga 2) skickades ut till 133 studieförbundsanställda med särskilt ansvar för det flexibla lärandet utan att formellt vara utsedda till lokaladministratörer på Folkbildningsnätet. Namnen på dessa erhöles genom kontakt med en ansvarig på varje studieförbund. Enkäten vände sig både till dem som kontinuerligt arbetar med Folkbildningsnätets resurser och de som inte gör det. Två studieförbund avstod från att vara med i undersökningen. Det ena studieförbundet avstod därför att de inte har någon ansvarig för det flexibla lärandet. Det andra studieförbundet avböjde eftersom alla deras ansvariga är knutna till rollen som lokaladministratörer på Folkbildningsnätet och därmed har besvarat enkät 1.

57 personer, 28 kvinnor och 29 män, svarade på enkäten vilket motsvarar en svarsfrekvens på 42,8 %.

Fördelningen mellan studieförbunden var: ABF 20 personer, Bilda 9 personer, Folkuniversitetet 8 personer, Sensus 7 personer, Studiefrämjandet 6 personer, NBV 6 personer, Kulturen 1 person, samt Studieförbundet Vuxenskolan 0 personer.

Enkät 3 till rektorer och verksamhetsledare på folkhögskolor respektive studieförbundsavdelning

Enkät 3 (bilaga 3) skickades ut till 73 personer i ledande positioner (rektorer, verksamhetsledare) inom de studieförbund och folkhögskolor som deltog i kartläggningarna år 2003 och år 2006 (Landström, 2004; Hellberg, 2007). Totalt svarade 28 personer vilket ger en svarsfrekvens på 38 %. Av respondenterna representerade 14 studieförbund (6 män och 8 kvinnor) och 14 folkhögskolor (10 män och 4 kvinnor).

Fallstudier

Sammanlagt genomfördes nio fallstudier. Den ursprungliga planen var att det skulle göras åtta fallstudier, men med tanke på syftet med denna utvärdering inkluderades även landets enda folkhögskola som enbart driver verksamhet på distans. Denna folkhögskola var inte med i de tidigare utvärderingarna (Landström, 2004; Hellberg, 2007). Till grund för urvalsprocessen av de ursprungliga fyra folkhögskolorna låg den urvalsprocess som användes i utvärderingen från år 2003 (Landström, 2004). I den utvärderingen plockades 30 folkhögskolor ut där hela Sverige representerades och där det också togs hänsyn till folkhögskolornas olika huvudmän. I studien från år 2003 ingick till slut nio landstingsfolkhögskolor, fyra som tillhör arbetarrörelsen, åtta religiösa rörelseskolor och nio som drivs av övriga rörelser och organisationer. Denna fördelning stämde rätt väl överens med huvudmännens andelar av landets folkhögskolor år 2003. Detta urval utgjorde utgångspunkten i utvärderingen. Av de folkhögskolor som ingick i studien från år 2003 togs först de skolor bort som inte längre fanns i drift. Därefter selekterades fyra folkhögskolor fram med stor användning av IKT utifrån de svar som lokaladministratörsenkäten gett nämligen att:

- de har en stor omfattning av IKT i undervisning och administration,
- lokaladministratörer känner stort stöd från ledningen,
- det finns fler lokaladministratörer på skolan,
- lokaladministratörer lägger ner mycket tid för support, samt
- skolan har en hemsida som marknadsför distansutbildningar/flexibelt lärande på ett synligt sätt.

Totalt fyra folkhögskolor uppfyllde dessa villkor och bedömdes därför ha mycket IKT. Av dessa fyra lottades två ut.

De fyra folkhögskolor som bedömdes ha lite IKT uppfyllde följande kriterier enligt de svar som lokaladministratörsenkäten gett, nämligen att:

- de har redovisat liten eller ingen användning av IKT i undervisning och administration
- de har en lokaladministratör,
- lokaladministratören känner litet stöd från ledningen,
- den tid som lokaladministratören använder till support är liten, samt
- ingen aktiv marknadsföring av distansutbildningar/flexibelt lärande.

Totalt fyra folkhögskolor uppfyllde dessa villkor och bedömdes därför ha lite IKT. Av dessa fyra lottades två ut.

Urvalet av studieförbund gjordes på liknande sätt. Av de 51 studieförbundsavdelningar, som ingick i undersökningen år 2003, är fortfarande 43 studieförbundsavdelningar aktiva. Dessa bedömdes efter samma kriterier som ovan och därefter lottades fyra studieförbundsavdelningar fram, två studieförbundsavdelningar med ingen eller låg användning av IKT i undervisning och administration och två studieförbundsavdelningar med hög användning av IKT i undervisning och administration.

När lottningen var klar kontaktades rektorer/verksamhetsledare via e-post och telefon för bokning av tid för platsbesök. När besöket var bokat ansvarade rektor/verksamhetsledare för att sammankalla berörda lärare/cirkelledare, kursdeltagare/cirkeldeltagare och lokaladministratörer/administratörer. Varje besök följde ett på förhand presenterat förslag för rektor/chef.

0900-10.00 Samtal med ledningen

11.00–11.30 Rundvandring, visning av lokaler och utrustning

11.30–12.30 Samtal med lärare/cirkelledare

12.30–13.30 Arbetslunch för utvärderarna

13.30–14.30 Samtal med kursdeltagare/cirkeldeltagare

14.30–15.30 Samtal med lokaladministratör/administratör för digitala resurser och andra administratörer

15.30–16.00 Uppföljning, sammanfattning med ledningen

Platsbesöket på folkhögskolan med enbart nätutbildningar följde ett liknande upplägg. Om kursdeltagare inte kunde närvara vid besöket intervjuades de istället per telefon eller via webbkonferens.

Inför varje besök fick alla rektorer och verksamhetsledare besvara en enkät som följdes upp under samtalet (Se bilaga 3). Alla samtal spelades in och skrevs ut. Därefter sammanställdes alla samtal och sammanfattas i resultatdelen av denna rapport. I den skriftliga rapporten redovisas inga namn på skolor, studieförbundsavdelningar eller intervjupersoner.

Studieförbunden har olika benämningar på titlar och enheter i sina respektive organisationer. Det förekommer också att samma personer intervjuats flera gånger på grund av att de har flera funktioner inom samma enhet.

Förutom dessa enskilda intervjuer ingår i denna studie även intervjuer med ledning, lärare/cirkelledare, lokaladministratörer och deltagare vid de nio genomförda platsbesöken.

Fokusgrupper

Folkbildningsrådet sammankallade i slutet av maj och början av juni år 2013 alla projektledare inom pågående Flexlärläroprojekt och deras närmaste chefer till uppföljningsmöten. Tre möten genomfördes och sammanlagt deltog 40 personer. Det var 21 projektledare och 19 ledningspersoner som fördelade sig på 14 folkhögskolor och 12 studieförbundsenheter. Alla deltagare delades in i fyra fokusgrupper som under två timmar arbetade med en gruppuppgift och därefter besvarade en enkät (bilaga 5) individuellt. Enkäten besvarades av 37 personer.

Syftet med fokusgrupperna vara att samtala om flexibelt lärande och dess lärformer samt testa det insamlade materialet som utvärderarna fått fram under våren genom enkäter, intervjuer och fallstudier.

Gruppuppgiften gick till på följande sätt: Först delades projektledare och ledningspersoner in i olika grupper. Varje grupp bestod av 3-5 personer. Uppgiften tog cirka 1,5 timmar att genomföra och var indelad i tre steg. I steg 1 fick deltagarna gemensamt rangordna följande påståenden:

”Följande faktorer är avgörande för min organisations möjligheter att använda flexibelt lärande i framtida kursverksamhet/cirkelverksamhet.”

1. särskilda bidrag, till exempel projektmedel för att utveckla flexibelt lärande,
2. lärarkompetens/cirkelledarkompetens att använda den moderna tekniken,
3. lärarnas/cirkelledarnas utvecklingsbenägenhet,
4. de studerandes krav på att få använda ny teknik i studiesituationen,
5. utvecklingen av flexibelt lärande i samhället,
6. huvudmannens inställning, samt
7. organisationsstruktur det vill säga hur skolan/enheten organiserat kursverksamheten/cirkelverksamheten.

Därefter fick deltagarna ta ställning till följande påståenden ”Folkbildningsrådet stimulerar utvecklingen av flexibelt lärande i min organisation bäst”:

1. genom att avsätta mer pengar till utvecklingsprojekt,
2. genom att tilldela mer pengar till de kurser/cirklar som använder digitala resurser i hög omfattning,
3. genom att fastställa en minimiandel av kurser/cirklar (minsta procentuella andel) med flexibelt lärande,
4. genom riktade insatser för att höja kompetensen inom flexibelt lärande hos lärare/cirkelledare,
5. genom att stärka kursdeltagarnas/cirkeldeltagarnas kompetenser att använda digitala resurser,
6. genom riktade utbildningsinsatser mot specifika målgrupper,
7. genom att skapa möjligheter att få projektbidrag för kursutveckling,
8. genom att tilldela extra resurser för inköp/förnyelse av teknisk utrustning, samt
9. genom att fortsätta att förvalta och utveckla Folkbildningsnätet (FirstClass, resurssidorna, digitala verktyg).

När gruppen rangordnat påståendena och diskuterat frågeställningarna utsågs två ”spejare”. I steg 2 skickades dessa spejare ut till två andra grupper för att lyssna in och samtala om hur deras grupp resonerat kring rangordningen. I steg 3 återsamlades ursprungsgruppen för att dela erfarenheter från steg 2 och

därefter komma fram till ett slutgiltigt förslag på rangordning med tillhörande kommentarer. Uppgiften (bilaga 4) lämnades därefter in till utvärderarna på plats. Sammanlagt lämnades tio gruppsvar in från fyra ledningsgrupper och sex projektledargrupper.

Enkätundersökningen besvarades individuellt och bestod av elva frågor (bilaga 5). Alla frågor hade en svars skala graderad från 1-5, där 1 stod för lägsta värde och 5 för högsta. Till varje fråga gavs möjlighet att ge egna kommentarer. Uppgiften tog cirka 20 minuter att genomföra och svaren lämnades in till utvärderarna på plats.

Intervjuer

I utvärderingen ingår även intervjuer med totalt 15 personer (bilaga 6) som utvärderarna bedömde skulle kunna ge värdefulla bidrag till utvärderingen genom deras arbete med frågor som direkt och indirekt omfattar folkbildningen. Intervjuerna som genomfördes under perioden 2013-01-01 – 2013-07-15, tog mellan en till två timmar och spelades in. Förutom dessa enskilda intervjuer ingår i denna studie även intervjuer med ledning, lärare/cirkelledare, lokaladministratörer och deltagare vid de nio genomförda platsbesöken samt styrgruppen för Folkbildningsrådet.

Resultat

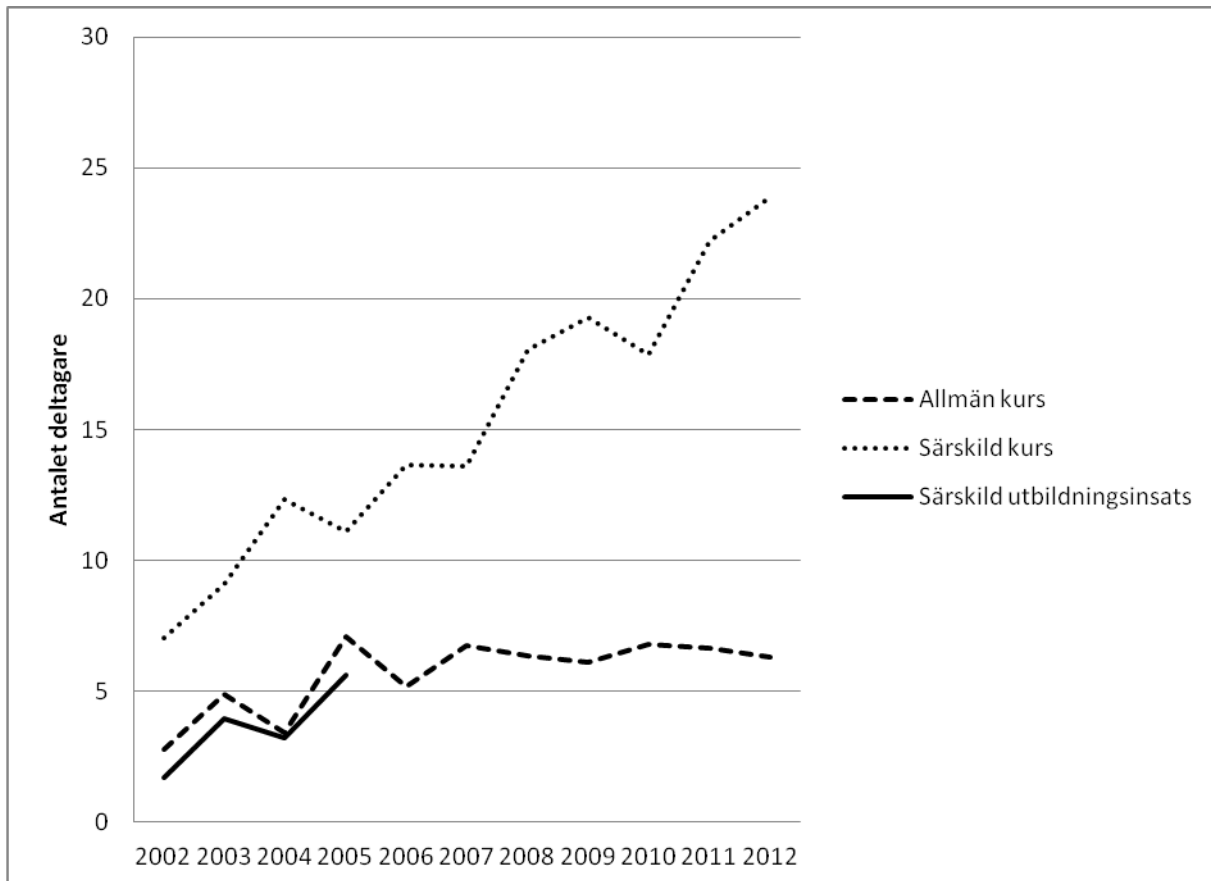
Andelen deltagare på distanskurser och distanscirklar

Av tabell 1 framgår att antalet deltagare på distanskurser inom folkhögskola är relativt lågt i förhållande till det totala antalet deltagare på folkhögskolekurser. Den procentuella andelen deltagare som läser distanskurser på folkhögskola har dock ökat från 4,3 % (2002) till 16,9 % (2012). Ökningen har varit störst på de särskilda kurserna (figur 1).

Tabell 1. Antalet deltagare på distanskurser inom folkhögskola i förhållande till det totala antalet deltagare på folkhögskolekurser under perioden 2002-2012.

År	Deltagare totalt	Deltagare på distans	Andel (%) deltagare på distans
2002	26 573	1 141	4,3
2003	27 071	1 766	6,5
2004	27 465	2 045	7,4
2005	27 982	2 390	8,5
2006	26 098	2 473	9,5
2007	26 738	2 771	10,4
2008	27 506	3 526	12,8
2009	29 554	3 993	13,5
2010	27 855	3 641	13,1
2011	27 920	4 361	15,6
2012	28 268	4 771	16,9

Figur 1. Det procentuella antalet deltagare på allmän kurs på distans, särskild kurs och särskild utbildningsinsats inom folkhögskola under perioden 2002-2012.

Tabell 2. Totala antalet deltagare på studiecirkel och antalet deltagare på distansstudiecirkel under perioden 2002-2012.

Deltagare i	Studiecirkel	Varav på distans	Andel (%) distans
2002	2 597 518	1 280	0,05
2003	2 532 101	1 483	0,06
2004	2 472 751	2 395	0,1
2005	2 331 653	5 799	0,25
2006	2 291 330	3 199	0,14
2007	2 020 914	3 824	0,19
2008	1 909 461	3 771	0,2
2009	1 890 249	4 120	0,22
2010	1 809 263	4 705	0,26
2011	1 790 977	4 996	0,28
2012	1 747 094	5 408	0,31

Av tabell 2 framgår att antalet deltagare på distanscirkel inom studieförbund är mycket lågt i förhållande till det totala antalet deltagare som går studiecirkel. Den procentuella andelen har ökat från 0,05 % till 0,31 % under perioden 2002-2012.

Enkät 1 till lokaladministratörer

Under denna rubrik redovisas enkätsvaren från lokaladministratörer. De fakta och synpunkter som här kommer fram är respondenternas och inte utvärderarnas. Utvärderarnas analyser, värderingar och slutsatser återfinns i diskussionsdelen.

Enkäten skickades ut i januari år 2013 och riktade sig till de 462 personer som var registrerade som lokaladministratörer på Folkbildningsnätet. Totalt svarade 256 personer, vilket ger en svarsfrekvens på 55 %. De fördelade sig enligt följande: 91 kvinnor och 165 män.

Av de svarande är de flesta verksamma på folkhögskola, 207 personer. Studieförbunden utgörs av 34 personer, medan en mindre del kommer från Länsbildningsförbund eller annan verksamhet. Bland dem finns till exempel administrativ chef, pensionärer, samt intresseorganisationer knutna till studieförbund och folkhögskola.

Det är framför allt folkhögskolorna som använder sig av de möjligheter som FirstClass och Folkbildningsnätet erbjuder. En stor andel av de svarande uppger att de har haft behörighet som lokaladministratörer sedan så lång tid tillbaka som år 1999.

Nästan hälften av de svarande är lärare. Till det kommer en mindre andel rektorer och cirkelledare, men en hög andel är alltså pedagogiskt verksamma själva.

Nästan tre fjärdedelar av de svarande uppger att det finns flera lokaladministratörer på arbetsplatsen. En stor andel av de svarande (139 personer av totalt 247) uppger att de ägnar mindre än 3 timmar/månad åt arbetet.

Nästan hälften, 118 personer, har svarat att de sköter lokaladministratörskapet vid sidan av sin tjänst. Av övriga uppger 41 % att arbetsuppgifterna ingår i tjänst och tjänstebeskrivning, medan 11,5 % uppger att de har nedsättning i sina tjänster för att sköta lokaladministratörskapet.

När det gäller hur de svarande upplever stödet från organisationens ledning fördelar det sig någorlunda jämnt över skalan 1 – 5, där 1 är lägsta betyg och 5 högsta. 23,6 % tycker att de har "Mycket bra stöd" av sin ledning. På ungefär samma nivåer ligger de som gett betyg 3 och 4, medan de som satt låga betyg är något färre: 15,7 % (38 personer) ger betyg 1 för hur de uppfattar ledningens stöd; något fler, 16,9 %, ger betyg 2. Kommentarererna är mångordiga och spretiga. Några förstår inte frågan, andra uppger att de själva är ledningen. Flera talar om brist på stöd, till och med att de blir motarbetade, inte bara av ledningen, utan även av annan personal. Flera tror att orsaken är bristande kunskaper och insikter. Några söker och får stöd av andra lokaladministratörer, antingen i den egna organisationen, eller på i nätverket.

Betyget till Folkbildningsnätet support är jämnt och högt. 247 svarade, varav hela 88,3 % (218 personer) ger betyg 4 och 5 till centrala supporten. I kommentarfältet flödar berömmet för bemötande och snabbhet. Lokaladministratörerna går till den virtuella konferensen för lokaladministratörerna på FirstClass när de har specifika problem.

Folkbildningsnätets användare och användningsområden

När det gäller användandet av pedagogiska resurser på Folkbildningsnätet Utbildningsradion (UR), Presstext, Politiken.se, IPS nyheter, med mera) varierar svarsfrekvensen och det är svårt att få någon samlad bild. Svaren pekar dock mot att pedagogerna framför allt använder UR. För administrativ personal har respondenterna markerat "Annat" som vanligaste tjänsten. Men många uppger i kommentarfältet att de inte vet hur de olika resurserna används inom organisationen.

När det gäller användandet av FirstClass ligger pedagoger från folkhögskola i topp. Ledare i studieförbunden använder däremot de olika delarna extremt lite: från 9,9 % som mest för e-post till 5,8 % som minst. När det gäller deltagare skriver de svarande att de bara känner till de egna deltagarna, att de saknar helhetsperspektiv, samt att bara vissa utbildningar eller enstaka personer använder FirstClass. Några anger att egna intranät eller servrar har tagit över som kommunikationsmedel. Endast en person uppger att organisationen "har mycket av skolans gemensamma liv på FirstClass".

För SM Folkbildning (sociala medier inom folkbildningen) sjunker antalet respondenter, bara 132 personer har svarat. Högst antal svarande har "Communities för kurser/cirklar", därefter "Communities för gemensam information" och "Wikifunktionen". Deltagare och lärare/cirkelledare finns bland användarna. Administrativ personal och övrig personal uppges använda "Annat". I kommentarerna uppger de svarande att de inte har provat, eller att de har testat men uppfattat att det är mycket "strul". Några anger att de istället använder Facebook och bloggverktyg. En respondent svarar att "Vi använder Facebook som 'skyltfönster'".

När det gäller olika tjänster (Videomaten, webbvideokonferens, Scopia, Folkbildningskanalen, Nättidningen Re:flex) rapporterar 37 till 81 respondenter, av totalt 122, att det finns någon typ av användning, medan 133 inte har svarat. Det som bedöms användas flitigast av lärarna på folkhögskolorna är Folkbildningskanalen, strax följt av övriga hjälpmedel för virtuell konferens.

I kommentarerna skrivs: "Används inte" eller liknande, alternativt att de saknar helhetsperspektiv och inte har någon uppfattning om hur resurserna används. Några svarar att de aldrig kommer i närheten av den pedagogiska verksamheten på distans och därför inte vet hur eller vad som används.

Introduktion och utbildning

Frågan om introduktion av Folkbildningsnätet för nya elever besvarades av 223 personer, medan 33 personer avstod från att svara. Kommentarfältet gav utrymme för svar på *hur* detta går till alternativt tala om varför inte, om svaret varit nej. Få har angett *hur* introduktionen går till. Formuleringarna i svaren är allmänt hållna och svarar delvis på andra frågor.

På frågan om lokaladministratörerna introducerar Folkbildningsnätets resurser för personal svarade 220 personer, medan 36 personer avstod. Av de 220 personer som svarade uppgav 146 personer (66 %) att de introducerar personal i Folkbildningsnätets resurser. I kommentarfältet fanns möjlighet att svara som i föregående fråga: *hur* och *varför, om inte*. Respondenterna har även här svårt att formulera *hur* introduktionen går till, bara *att* den sker. På frågan *Om inte* uppges att all personal inte har behov av dessa resurser. Några uppger tidsbrist och förklarar att ledningen har valt att inte utbilda personalen.

Svaren är entydiga för frågan om supportfrågor: den i särklass vanligaste frågan handlar om problem med användarnamn och lösenord i inloggningen. Svåraste uppgifterna är av två olika slag: 1) tekniska problem och osäkerhet runt hur lokaladministratörerna ska sköta administration av användare och grupper, och 2) motivera personal till att använda FirstClass och Folkbildningsnätet och övertyga dem om att det är användbara verktyg.

En hög andel av de 233 svarande, 73,9 %, uppger att de inte har återkommande tillfällen för information och uppdatering av personal. 52 lokaladministratörer (23 %) uppger att de har återkommande tillfällen då de uppdaterar personalen. Bland de som har uppdatering anger de svarande att de ger enskilda tips och genomgångar vid behov. Andra säger att det sker på personaldagar, regelbundna för en del men för andra när lokaladministratörerna upptäcker behov hos personalen eller det skett uppdateringar i systemet.

Drygt hälften av de 225 som svarat, 127 personer, uppger att de har behov av fortbildning i sin funktion som lokaladministratör.

På frågan om vilka behov lokaladministratörerna ser för sin egen del nämns begrepp som "uppdatering", "förändring", "nya funktioner". De flesta önskemålen handlar om fortbildning i teknik. De svarande upplever att de i vardagen inte hinner utforska nyheter. Ett förslag är att skapa en årlig återträff. Få vill ha hjälp med att hitta "pedagogiska användningsområden av de olika delarna". På frågan om vilken form en fortbildning bör ha, svarar enbart 178 respondenter (inget svar från 78 personer). Av dessa har 105 svarat att en fortbildning bör vara av blandmodell, nätverksamhet plus fysiska träffar. Det framgår att de tycker att det är viktigt att mötas, veta vem de har kontakt med.

Folkbildningsnätet

220 av de ursprungliga 256 respondenterna besvarar frågan om de anser att Folkbildningsnätets hemsida är användarvänligt. Av de svarande ger 55 % betyg 4 och 5, 37,3 % ger betyget 3. Kommentarererna spretar, från beröm till att de svarande beskriver den som ålderdomlig och svårnavigerad. Någon påpekar att det kan vara extra svårt att beskriva "på distans" för deltagare och andra hur det går till att hitta en viss funktion.

Lokaladministratörerna anser sig ha god nytta av Folkbildningsnätets hemsida. De tror också att den, men inte alls i lika hög grad, har betydelse för andra kollegor/personal i organisationen. Sedan sjunker tilliten ytterligare när de svarande funderar över nytta och information för kursdeltagare.

Totalt 45 av 220 personer svarar att de inte hänvisar användarna i organisationen till Folkbildningsnätets hemsida. Drygt hälften av de svarande uppger att innehållet under rubriken Support fyller deras behov av information och stöd.

På frågan om organisationen använder andra program och verktyg svarar ett mycket stort antal att de använder Facebook, övervägande andelen anger *enbart* Facebook som verktyg. I övrigt nämns Skype, bloggverktyg, Youtube, Vimeo, AdobeConnect, Google Drive, Twitter, ABF:s communitysidor, Bambuser, Google Hangout, Dropbox, Diigo, smartboard, Wikipedia, Moodle, lektion.se, SVT Play, och Khanacademy.

På frågan om vilka program/verktyg de skulle vilja lägga till i Folkbildningsnätets resurser svaras att de vill ha något "Google Drive-liknande" eller bloggverktyget Wordpress. Ett flertal nämner videokonferensmöjligheter - antingen förbättrade eller av ett annat slag än de som finns. De beskriver även funktioner: "administrativa verktyg för att hålla rätt på inlämnade uppgifter och ge återkoppling, och närvarohantering." eller "fokus borde ligga på sådant som inte redan finns på webben idag." medan andra vill ha verktyg som är kompatibla med exempelvis Facebook. Flera vill ha tillbaka Nationalencyklopedin (NE). Andra menar att det är önskvärt att förbättra de funktioner som finns. Ett stort antal har svarat "Vet ej". När det gäller vad lokaladministratörerna vill ta bort har färre svarat och de som svarat har i högre grad svarat "inget". Som tidigare är det några svar som avslöjar att den svarande inte förstått frågan, eller snarare inte förstått vad som åsyftas, exempelvis nämner de svarande FirstClass och påpekar att en del länkar och innehåll är inaktuellt.

Mer än hälften svarar "Nej" respektive "Vet ej" på frågan om organisationen är medlem i en lokal mediecentral (AV-central). Angående olika prenumeranttjänster (till exempel NE.se, Landguiden, Mediearkivet) svarar hälften "Nej" eller "Vet ej".

På frågan om vad som vore möjligt att utveckla för att ge ett digitalt tillgänglighetsperspektiv för användare med funktionsnedsättningar påpekar respondenterna att FirstClass är svårt för synskadade och dyslektiker. I några fall talas också om strukturer och behov av tydlighet och tillgänglighet rent grafiskt.

Folkbildningsnätet: måluppfyllelse och det flexibla lärandet

På frågan om Folkbildningsnätets uppfyllelse av de fyra målen (1. folkbildningsnätet ska erbjuda pedagogiska verktyg och resurser för folkbildningens lärande, 2. folkbildningsnätet ska stödja den pedagogiska utvecklingen av flexibelt lärande inom folkbildningen, 3. folkbildningsnätet ska erbjuda mötesplatser för folkbildningen, samt 4. folkbildningsnätet ska erbjuda organisationerna inom folkbildningen möjlighet att skapa interna virtuella konferensmiljöer) fördelar sig antalet respondenter som

betygsatt måluppfyllelsen jämnt: 212 - 210 - 209 respektive 209. Betygen är höga, en klar majoritet ligger på betyg 4 och 5 för varje målpunkt. Kommentarer till denna fråga spretar dock.

Nästan 90 % menar att lokaladministratörernas betydelse för att Folkbildningsnätet ska nå sina mål är stor eller helt avgörande.

På frågan om det är något/några mål som lokaladministratörerna har varit särskilt viktiga för uppfattar en del respondenter detta korrekt och svarar med numreringar eller återger i ord, exempelvis "erbjuda pedagogiska verktyg", "stödja det flexibla lärandet" och liknande. Många svarar dock ospecificikt: "visa på möjligheter" eller "möjligheten att lägga till användare och byte av lösenord" eller "Vet ej".

När det gäller det framtida behovet av lokaladministratörer är de flesta övertygade om att det kommer att vara oförändrat eller öka, nästan 90 % sammanlagt. I kommentarfältet motiverar de svarande detta med att när allt fler användare är datorvana samtidigt som utbudet av andra verktyg ökar behövs kunniga lokaladministratörer. Flera påpekar att de både har andra verktyg och nätmöjligheter via egen plattform samt använder öppna resurser. En röst säger: "Om det flexibla lärandet (distanskurser och cirklar) skall bli vanligt inom studieförbunden krävs det en stor satsning igen, liknande den vi hade, när CFL ordnade olika utbildningar för bland annat. cirkelledare". En folkbildarröst höjs i mängden: "IT-användandet lär knappast minska och det hade varit synd om vi sprids för vinden bland kakofonin av tjänster när vi istället kan hjälpa varandra och möta och bygga vårt eget folkbildningsnät utefter folkbildningens behov." Som tidigare nämns även teknikfrågor.

Totalt är det 183 som har uppskattat hur stor andel av kurser och cirklar (inte enbart distansutbildningar) som genomfördes år 2012 som innehöll inslag av IKT-stött lärande. Nästan hälften, 46,4 % eller 85 personer tror att andelen kurser/cirklar med IKT-stött lärande utgjorde 0-20 % av verksamheten. 22 personer tror att det rörde sig om 80-100 %.

Vid frågan "Upplever du att Folkbildningsnätet bidragit till den pedagogiska utvecklingen av folkbildningens metoder" ger nästan hälften av de 198 svarande (46 %) Folkbildningsnätet ett högt betyg. Några menar att det varit en absolut nödvändighet att hitta gemensamma lösningar, men att behovet minskat. Kommentarer är få och bland dem syns flera som uttrycker att de inte har någon uppfattning eller inte vet.

När det gäller att värdera hur deltagares lärande underlättas av Folkbildningsnätets resurser ger en majoritet (37,5 %) betyget 3, medan nästan lika stor andel (32,3 %) ger betyg 4. I kommentarerna resoneras ett fåtal runt hur de använder Folkbildningsnätets resurser. Några menar att om inte pedagogerna föregår med gott exempel så använder sig inte heller eleverna av resurserna.

Enkät 2 till studieförbundsanställda med lokaladministratörsfunktion

Under denna rubrik redovisas enkätsvaren från studieförbundsanställda med lokaladministratörsfunktion. De fakta och synpunkter som här kommer fram är respondenternas och inte utvärderarnas. Utvärderarnas analyser, värderingar och slutsatser återfinns i diskussionsdelen.

Enkät 2 (bilaga 2) skickades till 133 studieförbundsanställda med särskilt ansvar för flexibelt lärande. Enkäten vände sig både till dem som kontinuerligt arbetar med Folkbildningsnätets resurser och de som inte gör det. Två studieförbund avstod från att vara med i undersökningen. Det ena studieförbundet avstod därför

att de inte hade någon ansvarig för det flexibla lärandet och det andra avböjde eftersom deras ansvariga var knutna till rollen som lokaladministratörer på Folkbildningsnätet och därmed redan besvarat enkät 1. 57 personer, 28 kvinnor och 29 män, besvarade enkäten vilket motsvarar en svarsfrekvens på 42,8 %.

Alla som inte använder sig av Folkbildningsnätets resurser i arbetet (60,7 %) hoppade enligt instruktion över frågorna 4-39 och besvarade frågorna 40-75. Övriga som däremot använder sig av Folkbildningsnätets resurser besvarade frågorna 4-39.

37,5 % svarade att de har fler än en lokaladministratör på sin studieförbundsavdelning. Över hälften (57,1 %) svarade att arbetsinsatsen som administratör omfattar mindre än 3 timmar/månad. En majoritet (75 %) sköter arbetet vid sidan av sin vanliga tjänst och ingen ersättning utgår för uppdraget.

Stöd från ledning, Folkbildningsnätets centrala support och kollegor

Två tredjedelar av de svarande som arbetar med Folkbildningsnätets resurser upplever stödet från ledningen som ”bra” alternativt ”mycket bra”. Knappt hälften valde att inte besvara frågan. Medan 50 % av de som inte arbetar med Folkbildningsnätet upplever att de inte får något eller mycket begränsat stöd från cheferna.

Endast 10 av 27 svarade på frågan hur man upplevde stödet från Folkbildningsnätets centrala support. Sju av tio svarade att supporten var ”Bra” alternativt ”Mycket bra”. 90,9 % svarade att de sällan tog del av innehållet på den virtuella konferensen för lokaladministratörer på FirstClass. 84,5 % kände inte till supportfunktionen på Folkbildningsnätets hemsida .

Av de som inte använder sig av Folkbildningsnätet markerade drygt hälften ”nöjd” eller ”mycket nöjd” med supporten de fick från medarbetare internt. Hela 66,7 % uppgav att de ”sällan” eller ”mer sällan” hade utbyte med andra kollegor som administrerade i samma system. För att förändra/förbättra kommunikationen med support och/eller kollegor föreslogs att mer information tillgängliggörs på intranätet, att planeringen förbättras, att förståelsen för ny teknik på ledningsnivå ökas samt att den pedagogiska förståelsen hos den tekniska personalen ökas.

Folkbildningsnätets användare och användningsområden

På studieförbundsavdelningar där Folkbildningsnätets resurser administreras är alla kategorier såsom administrativ personal, övrig personal, cirkelledare, deltagare och förtroendevalda användare. Cirkelledare och administrativ personal använder sig framför allt av Folkbildningsnätets pedagogiska resurser. Övrig personal och förtroendevalda använder sig av Folkbildningsnätet minst. Deltagarna använder sig av samtliga resurser men i mindre omfattning än cirkelledarna och den administrativa personalen.

Andra digitala resurser, än de som Folkbildningsnätet tillhandahåller, används i hög utsträckning (100 %) av deltagare, lärare, cirkelledare och administrativ personal. Övrig personal och förtroendevalda däremot använder sig inte av andra digitala resurser. Detta gäller både de studieförbundsavdelningar som använder Folkbildningsnätet och de som inte gör det. Resultatet visar att även andra digitala resurser, än de som Folkbildningsnätet tillhandahåller, används i hög grad i verksamheten.

Många svarande valde att hoppa över frågorna om vilka grupper som använder Folkbildningsnätet i sin organisation. E-postfunktionen på Folkbildningsnätet används mest av cirkelledare, deltagare och administrativ personal medan virtuella konferenser för gemensam information används av den administrativa personalen. Cirkelledare och deltagare använder de virtuella konferenserna för kurser/cirklar medan kalendern används mest av den administrativa personalen.

Cirkelledarna använder sig mer än andra kategorier av Videomaten, Videokonferensen (Scopia) och nättidningen re:flex. Videokonferensen och nättidningen re:flex används i hög utsträckning av den administrativa personalen. Videomaten används en hel del av deltagarna. Webbvideokonferensen och Folkbildningskanalen används framförallt av den administrativa personalen och cirkelledarna.

Lärarna använder sig inte av "Videokonferensen" (Scopia) och deltagarna använder inte Folkbildningskanalen.

Av Folkbildningsnätets SM-funktioner använder deltagarna sig bara av Communities för kurser/cirklar och gemensam information. Det finns ingen funktion som används av alla kategorier. De flitigaste användarna är cirkelledarna, den administrativa personalen och förtroendevalda. Mest av alla är det den administrativa personalen som använder sig av SMs alla funktioner.

Flera av de svarande beskrev att Folkbildningsnätet inte var särskilt användarvänligt. Några pekade på att inloggningen var ett hinder. Flera skrev att de inte med säkerhet visste hur mycket de pedagogiska verktygen används men att känslan är att de inte nyttjades i någon större omfattning. Enligt ett par svarande används Folkbildningsnätet bara när det genomförs särskilda projekt kopplade till Folkbildningsrådets satsningar.

Introduktion och utbildning

På studieförbundsavdelningarna där man administrerar Folkbildningsnätet är det mer än hälften av lokaladministratörerna som inte introducerar nya cirkelledare (54,5 %) i Folkbildningsnätets resurser.

Lokaladministratörerna introducerar aldrig deltagarna men de introducerar personalen. Hela 55,6 % av personalen får ingen introduktion medan 44,4 % får introduktion.

På studieförbundsavdelningarna där man inte använder Folkbildningsnätet är det medarbetarna i de allra flesta fallen som introducerar cirkelledarna till plattform och andra digitala resurser. Medarbetarna eller cirkelledarna introducerar sedan i sin tur deltagarna. Övrig personal introduceras av den som har ett övergripande ansvar, det vill säga IT-ansvariga och/eller chefer på enheten. Det finns en struktur hos många studieförbund över hur introduktionen skall gå till. Fem av de svarande angav att de hade en struktur, fyra svarade att de inte hade det och övriga fem visste inte om eller hur introduktionen genomförs. Attityden till användandet av digitala resurser är inte positiv i många studiegrupper. En tredjedel av de svarande är inte nöjda .

De vanligaste supportfrågorna är frågor om inloggning, hur man använder Folkbildningsnätets resurssidor och den tekniska plattformen.

Det svåraste med lokaladministratörarbetet är att hålla sig uppdaterad, att hitta rätt bland alla möjligheter, att få tiden att räcka till för att utföra arbetet, att övertyga internt om att det är bra med flexibelt lärande samt att öka förståelsen hos chefer och kollegor.

En tydlig majoritet (cirka 70 %) har inga återkommande tillfällen för information och uppdateringar för personalen. Om man har sådana tillfällen sker det oftast i samband med personalmöten och utbildningstillfällen. I två fall används intranätet och gruppmail för detta.

Hälften av de svarande anger att de har behov av fortbildning och de allra flesta önskar att formen för fortbildningen ska vara nätbaserad blandad med fysiska träffar.

Folkbildningsnätet

30,6 % anser att Folkbildningsnätets hemsida inte är användarvänligt. Det finns ett rikligt innehåll men det är svårt att navigera och hitta resurserna.

En majoritet av lokaladministratörerna (54,5 %) vet ej om informationen på Folkbildningsnätets hemsida ger dem tillräckligt med information om Folkbildningsnätet. En majoritet bedömer att informationen till personal och deltagare är tillräcklig. 80% uppger att de hänvisar användarna till Folkbildningsnätets hemsida. Med användare avses personal, cirkelledare och deltagare.

Andra program än de som finns i Folkbildningsnätet används i allra högsta grad i respektive organisation. Även andra lärplattformar än FirstClass används av flera studieförbund.

Ingen av de som svarade planerade att avveckla något program/verktyg ur sin verksamhet. Ingen ville heller ta bort något verktyg eller resurser från Folkbildningsnätet. Däremot föreslogs av de som använder Folkbildningsnätet att möjligheten att logga in bör bli enklare och att det borde gå att ladda upp Folkbildningsnätets resurser via mobil och läsplatta. Bra även att det görs lättare att ladda upp dokument, bilder, länkar och göra inlägg. En önskar att NE läggs in.

De svarande har liten kunskap om organisationen har lokala mediaavtal och/eller prenumerar på digitala tjänster. De flesta svarade ”Nej” eller ”Vet inte” på frågan.

Majoriteten av de svarande lämnar inte några förslag eller har några idéer för hur tjänsterna i Folkbildningsnätet bör förändras/utvecklas ur ett digitalt tillgänglighetsperspektiv för användare med funktionsnedsättning. Sex av de svarande hade några förslag eller idéer. Av svaren framkom att det vid utvecklandet av digitala resurser är viktigt att produktionen görs teknikneutral och plattformsoberoende. Det skall gå att delta och ta del av innehållet oavsett operativsystem, webbläsare, mediaspelare etcetera. Även personer med någon funktionsnedsättning, till exempel dövhet, skall kunna ta del av innehållet på hemsidor. De skall även kunna erbjudas workshops i öppna offentliga lokaler i närområdet samt ha möjlighet att få lättillgänglig information om utbudet av cirklar på studieförbundens hemsidor.

Folkbildningsnätet: måluppfyllelse och det flexibla lärandet

Folkbildningsnätet har fyra mål för sin verksamhet. På frågan hur Folkbildningsnätet uppfyller de uppsatta målen svarar över hälften (58,3 %) att Folkbildningsnätet erbjuder pedagogiska verktyg och resurser för folkbildningens lärande och därmed uppfyller mål I.

Hälften anser att Folkbildningsnätet uppfyller målet att stödja den pedagogiska utvecklingen av flexibelt lärande på ett bra sätt (mål II). 41,7 % tycker att man uppfyller målet ”mycket bra” och till och med ”fullständigt”.

Hälften av lokaladministratörerna anser att Folkbildningsnätet erbjuder mötesplatser för folkbildningen och därmed uppfyller mål III.

50 % ansåg att Folkbildningsnätets mål att erbjuda organisationer inom folkbildningen möjlighet att skapa egna virtuella konferensmiljöer (mål IV) uppfylls medan andra hälften inte tyckte att de uppfylls. Den senare gruppen använder andra konferensmiljöer utanför folkbildningsnätet.

Alla svarande tyckte att det var viktigt och till och med helt avgörande att det finns lokaladministratörer för att nå de uppsatta målen för Folkbildningsnätet.

Lokaladministratörerna är viktiga för informations- och kunskapsspridningen om Folkbildningsnätet, för arbetet med att nå ut med Folkbildningsnätets erbjudande (mål I,III och IV) samt att stödja organisationer i den pedagogiska utvecklingen av flexibelt lärande (mål II).

Hälften av de svarande anser att behovet av lokaladministratörer kommer att öka. En av de svarande tror att behovet av lokaladministratörer minskar om det skapas ett riktigt tillgängligt och användarvänligt forum. 30 % trodde att behovet kommer att vara oförändrat.

Drygt hälften upplevde att Folkbildningsnätet och andra digitala resurser har stor inverkan på lärandet och den pedagogiska utvecklingen av folkbildningens metoder och utbud. Ändå uppskattade de allra flesta svarande att 0-20% av kurserna/cirklarna har IKT-stött lärande.

Utveckling och hinder för flexibelt lärande

De tre viktigaste fördelarna med flexibelt lärande var enligt de svarande tillgänglighet, flexibilitet och de digitala resurserna. I övrigt lyftes även enkelhet, snabba ledtider, olika lärstilar och pedagogiska verktyg fram som fördelar.

De största hindren för användningen av flexibelt lärande var målgruppens brist på kunskap om datorer och digitala resurser, vilka möjligheter som flexibelt lärande kan ge samt tekniska förutsättningar (tekniska problem, tröga system etcetera).

Hälften av de svarande upplever att Folkbildningsnätet bidragit till den pedagogiska utvecklingen av folkbildningens metoder och verktyg. Medan endast 15,8 % av dem som inte använder Folkbildningsnätet anser att Folkbildningsrådets satsning bidragit till utvecklingen.

På den avslutande frågan uppger de svarande att de inte har något de vill ta upp utöver de frågor som ställts i enkäten. De tycker att det är bra att utvärderingen görs för att få en bild av verkligheten. Ett studieförbund väntar på en stor ”boom” inom tre år då det gäller flexibelt lärande.

Enkät 3 till rektorer och verksamhetsledare på folkhögskolor respektive studieförbundsavdelningar

Under denna rubrik redovisas enkätsvaren från rektorer och verksamhetsledare på folkhögskolor respektive studieförbundsavdelningar. De fakta och synpunkter som här kommer fram är respondenternas och inte utvärderarnas. Utvärderarnas analyser, värderingar och slutsatser återfinns i diskussionsdelen.

Denna enkät riktade sig till ledningarna på utvalda studieförbund och folkhögskolor. Totalt 28 av 73 svarade på enkäten vilket ger en svarsfrekvens på 38 %. De svarande fördelade sig enligt följande: 14 från studieförbund (sex män och åtta kvinnor) och 14 från folkhögskolor (tio män och fyra kvinnor).

Enkätsvaren visar att flexibelt lärande används i rätt hög omfattning i folkhögskolornas och studieförbundens verksamhet. De allra flesta har ett intranät och en egen hemsida samt använder internet för distribution av dokument. De flesta har dock inte interaktiva hemsidor. Användningen av digitala resurser, uttryckt i andelen av totala antalet årstimmar som använts för administration respektive andelen av totala antalet timmar av kurser/cirklar, är väsentligt högre inom administration än i undervisning.

Hälften av de svarande anger att de har kurser/cirklar som är helt nätbaserade. Andelen helt nätbaserade kurser är dock av mycken liten omfattning. En tredjedel av de svarande uppskattar att omfattningen av

flexibelt lärande har minskat eller är på samma nivå som tidigare medan övriga svarar att omfattningen har ökat 2-10 gånger.

Det vanligaste svaret på frågan vad som varit den starkaste drivkraften för vidutvecklingen av flexibelt lärande har varit att möta deltagarnas behov av flexibilitet. Många har även svarat att intresset av att arbeta på ett nytt sätt är en viktig drivkraft. Det tredje vanligaste svaret var behovet att möta nya målgrupper.

Utvecklingsprojektens betydelse

En stor andel av de svarande, 40,7 %, bedömer att kvaliteten på användningen av flexibelt lärande befinner sig på ett försöksstadium och därför ligger på en relativt låg nivå. Nästan lika många, 37 %, anger att kvaliteten är hög eller mycket hög. En klar majoritet (81,5 %) anser att användningen av digitala resurser har ökat kvaliteten på kurser/cirklar.

Frågan ”Vilka utvecklingsprojekt inom flexibelt lärande har genomförts inom din organisation?” har 19 personer inte besvarat. Av studieförbunden är det tre som svarat och sex av folkhögskolorna har svarat.

I enkät 3 redovisar de tre studieförbunden redovisar 1, 2 respektive 6 projekt. Finansiärer: Folkbildningsrådet, .Se-stiftelsen och CFL/UR. Budgetarna för projekten varierar från 50 000 kr till 415 000 kr.

De sex folkhögskolorna redovisar 1- 4 projekt. Finansiärer: Folkbildningsrådet, Svenska Institutet, EU-Sokrates, och DUKOM. En av dessa folkhögskolor har även satsat egna pengar i projekt. Budget varierar från 25 000 kr till 900 000 kr.

Totalt var det 13 personer som besvarade frågan ”Vilken betydelse har genomförda projekt haft för utvecklingen av flexibelt lärande inom din organisation?”, åtta personer från folkhögskolor och sex personer från studieförbund. Av de svarande från studieförbunden svarar en ”ökat intresset och kunskapen” på frågan. En annan svarar att de inte haft någon betydelse och en tredje svarar att projekten varit viktiga för kompetensutveckling av personal. Resterande tre svarande som inte själva redovisar några projekt i fråga tio anger att projekt kan ”ge en insikt till både våra ledare och internt inom organisationen”, samt att de kan locka fler deltagare och ge insikter i flexibelt lärande.

Av de åtta folkhögskolor som redovisat projekt är det sex folkhögskolor som svarat på frågan om projektens betydelse. Folkhögskola ett svarar att det som varit avgörande var att hitta en fungerande plattform. Folkhögskola två svarar inte på frågan om vilken betydelse projekten har haft. Folkhögskola tre anger att de varit en inspiration till att pröva nya arbetssätt och att de bland annat resulterat i en helt ny allmän kurs på distans. Folkhögskola fyra anger att projekt är viktiga för utvecklingen. Folkhögskola fem skriver att projekten gett nya kontakter och inblick i olika länders arbete och syn på lärande, kunskap om olika organisationers arbete, ökad kunskap samt att projekten bidragit till finansiering av verksamheten. Folkhögskola sex skriver ”Vi gör nu en nystart för satsningen på flexibelt lärande på skolan. Projektet har blivit till ”öar” och har inte spridit sig till övrig verksamhet. Vi försöker därför jobba fram en satsning som ska vara mer omfattande för hela skolan och vi vill då börja med att arbeta med vår stora allmänna kurs/kurs för personer med annan bakgrund än svensk.”

Av de två folkhögskolor som inte redovisade några projekt men som besvarat frågan om projekts betydelse är det en som svarar att de deltagit i projekt för mer än tio år sedan. Då rörde det sig om olika

folkbildningsprojekt och ITIS. Därefter har de kontinuerligt arbetat vidare med flexibelt lärande. Den andra folkhögskolan anger att de inte har några projekt att redovisa.

Viktiga faktorer för utveckling

Lärarnas/cirkelledarnas kompetens inom flexibelt lärande och utbyggnaden av datornätet har varit de viktigaste faktorerna för utvecklingen av flexibelt lärande. Därefter kommer tillgång till teknik och utrustning samt lärarnas/cirkelledarnas pedagogiska kompetens. Huvudmannens inställning till flexibelt lärande, administrativ kompetens och skolans organisation har haft mindre betydelse.

Cirkelledarna och lärarna har i huvudsak en svagt positiv till positiv attityd till användningen av digitala resurser. En femtedel av de svarande menar att ledarna/lärarna intar en negativ attityd. Kurs- och cirkeldeltagares attityder till användning av digitala resurser är positiv.

På frågan om det finns någon efterfrågan på distanskurser svarar hälften ja och hälften nej. En orsak till svag efterfrågan anges vara bristande marknadsföring. Andra hinder som lyfts fram är statsbidragens urholkning och taket på 125 % samt att många folkhögskolor har internat som måste fyllas för att få ihop ekonomin.

En majoritet av de svarande anser att de nya statsbidragsreglerna inte kommer att påverka verksamheten eftersom organisationen redan har flexibelt lärande i verksamheten. Ett studieförbund menar att ”om systemet med unika deltagare kvarstår kommer studiecirkel på distans vara mer intressant”. En folkhögskola svarar att ”reglerna kommer att skärpa de ekonomiska förutsättningarna”.

Många lyfter fram att de stora vinsterna med användningen av flexibelt lärande är möjligheten att nå nya målgrupper, flexibiliteten och utveckling av ny pedagogik. På frågan vilka risker som finns i användningen av flexibelt lärande svarar många att avsaknaden av fysiska möten kan leda till isolering och exkludering. Någon skriver att ”Det fysiska mötet är folkhögskolans själ, det kan aldrig fullt ut ersättas via nätet” (respondenten avser här internet). Några menar att det finns en risk att tekniken blir ett mål och inte ett medel. Men många svarar att de inte ser några speciella risker med flexibelt lärande.

Folkbildningsrådet har varit viktigt/mycket viktigt för en tredjedel av de svarande medan en lika stor andel anser att det inte har varit viktigt för utvecklingen av verksamheten.

Folkbildningsnätet och lokaladministratörer

En klar majoritet, 63,6 %, anser att Folkbildningsnätet uppfyller målet att erbjuda pedagogiska verktyg och resurser för folkbildningens lärande. Några, 17,1 %, anser att målet inte uppfylls. De som anser att målet uppfylls pekar på att Folkbildningsnätet innehåller bra och tydliga pedagogiska verktyg medan de som anser att målet inte uppfylls skriver att Folkbildningsnätet inte är så interaktivt och pedagogiskt, och att de därför utvecklat egna plattformar och använder sig av andra digitala resurser utanför Folkbildningsnätet.

Hälften av de svarande anser att Folkbildningsnätet har stöttat den pedagogiska utvecklingen av det flexibla lärandet inom folkbildningen. Cirka en tredjedel är av motsatt uppfattning.

En klar majoritet, 66,7 %, anser att Folkbildningsnätet erbjuder mötesplatser för folkbildningen. En fjärdedel är av motsatt uppfattning. Denna grupp menar att det låga svarsbetyget beror på att de inte ”mäktar med” all information och alla mötesplatser som erbjuds. Denna grupp framhåller också att Folkbildningsnätet alltid kommer att vara ”efter” i utvecklingen även om mycket utvecklingsarbete läggs på

Folkbildningsnätet genom att deltagarna bestämmer vilka mötesplatser som skall användas. En klar majoritet, 60 %, anser att Folkbildningsnätet har erbjudit organisationerna inom folkbildningen goda/mycket goda möjligheter att skapa interna virtuella konferensmöjligheter. Endast 10 % av de svarande menar att detta mål inte uppfyllts.

De flesta, 90,9 %, anser att det är viktigt att ha lokaladministratörer för att nå de uppsatta målen för folkbildningsnätet. Förekomsten av lokaladministratörer har varit särskilt viktig för uppfyllelsen av mål III och mål IV. Men de har även varit viktiga för uppfyllelsen av mål 1 och mål II.

Det framtida behovet av lokaladministratörer bedöms vara oförändrat (55 %) eller öka (25 %).

Av de svarande anger 40 % att Folkbildningsnätet varit viktigt för organisationen. Lika stor andel anger motsatsen.

Nästan hälften av de svarande anger att Folkbildningsnätet eller andra digitala resurser har bidragit till den pedagogiska utvecklingen av folkbildningens metoder och utbud.

Av de svarande anger 40 % att deltagarnas lärande har underlättats av de resurser som Folkbildningsnätet och/eller andra digitala resurser erbjudit medan 24 % anger att deltagarnas lärande underlättats mycket litet/litet.

Fördelar och hinder för flexibelt lärande

Flexibilitet, tillgänglighet och effektivitet är de tre vanligaste uppgivna fördelarna med flexibelt lärande. Flexibelt lärande öppnar möjligheten att nå nya målgrupper och öka antalet deltagare på kurser/cirklar.

De största hindren för att använda flexibelt lärande anges vara bristande kunskap kring användande av digitala resurser, ointresse och motstånd hos lärare/cirkelledare samt bristande teknik.

En tredjedel av de svarande anger att Folkbildningsrådets satsning på det flexibla lärandet har haft stor betydelse för sin skola/studieförbundsavdelning. En lika stor andel anger att det inte haft någon betydelse.

På frågan "Vilket av följande fyra påståenden om din organisations användning av flexibelt lärande stämmer bäst för just er verksamhet?" svarar 52 % att "vi integrerar flexibelt lärande i begränsad omfattning i våra kurser/studiecirklar". En femtedel anger att deras användning av flexibelt lärande är nästan obefintlig.

En majoritet av de svarande ser en positiv utmaning i att "utveckla våra kurser/studiecirklar och vår pedagogik med hjälp av flexibelt lärande" och att "det är nödvändigt för oss att följa med i teknikutvecklingen för att vi ska kunna erbjuda de studerande den bildning de behöver". Mer än hälften anser dock att efterfrågan på studier helt eller delvis på distans inte är särskilt stor.

De mest avgörande faktorerna för möjligheten att använda flexibelt lärande i framtida verksamhet anges vara lärarnas/cirkelledarnas utvecklingsbenägenhet, lärarnas kompetens att använda den moderna tekniken samt möjligheten att erhålla särskilda bidrag, till exempel projektmedel.

På frågan "Vilka faktorer är viktigast lokalt för att underlätta ert arbete att integrera flexibelt lärande i er verksamhet?" anger många att det behövs en entusiasmerande ledning, någon form av strategi och en vilja att utveckla flexibelt lärande. Några pekar på behov av teknisk utrustning och ökade ekonomiska resurser.

En fjärdedel av de svarande anger att de har en uttalad vision. Lika stor andel anger att de håller på att skapa ett sådant dokument. Hälften svarar att de inte har något sådant dokument.

För att nå de uppsatta målen kommer folkhögskolor/studieförbund att satsa på kompetensutvecklingsinsatser, investera i ny utrustning och arbeta med strategisk utveckling

De organisationer som har uppsatta mål för verksamheten kommunicerar ut dessa vid personal/lärarmöten, via personliga möten och e-postutskick.

Hälften av de svarande anger att det är av stor betydelse för folkhögskolan/studieförbundet att utveckla verksamheten där flexibelt lärande ingår. En lika stor andel anger att det har begränsad betydelse.

En majoritet, 59,1 %, anger att de prioriterar särskilda målgrupper. Exempel på prioriterade målgrupper är personer med annan bakgrund än svensk, personer med någon form av funktionsnedsättning, äldre och ungdomar.

Av de svarande anger 26,1 % att de prioriterar särskilda målgrupper i distansstudieverksamheten. Exempel på prioriterade målgrupper i detta sammanhang är deltagare med fysiska funktionsnedsättningar, lågutbildade, deltagare som inte kan nås via ordinarie kurser - till exempel på grund av allergi, och deltagare med vissa sjukdomar.

Följande alternativ prioriterades högst på frågan hur Folkbildningsrådet bäst skulle kunna stödja utvecklingen av flexibelt lärande: Genom riktade insatser för att höja kompetensen inom flexibelt lärande hos lärare/cirkelledare, genom att tilldela mer pengar till de kurser/cirklar som använder digitala resurser i hög omfattning och genom att avsätta mer pengar till utvecklingsprojekt.

Följande tre påståenden placerades främst av rektorer och verksamhetsledare på folkhögskolor respektive studieförbundsavdelningar:

”Flexibelt lärande inom folkbildningen bör ske med gemenskap på nätet (här avses internet) där de studerande reflekterar tillsammans över ämnet och studierna”, ”Flexibelt lärande som inslag i en studiecirkel eller en folkhögskolekurs berikar lärandet”, och ”Det flexibla lärandet inom folkbildningen kommer att ha en positiv inverkan på utvecklingen av demokratin”.

Det påstående som många av de svarande inte höll med om var: ”Flexibelt lärande inom folkbildningen bör ha kontinuerlig antagning, det vill säga ska kunna starta när den studerande själv vill”.

Fallstudier

I denna del redovisas de resultat som framkommit vid de platsbesök som utvärderarna genomfört vid fem folkhögskolor och fyra studieförbund. Det är synpunkter som lämnats av rektorer/chefer, lärare, lokaladministratörer och deltagare. Det som kan sägas om samtliga platsbesök är att utvärderarna blivit väl omhändertagen och att de intervjuer/samtal som förts har varit förtroliga och för utvärderarna mycket värdefulla. De deltagare som ingått, såväl de som går på traditionella kurser/cirklar eller nätkurser/nätcirklar har varit mycket nöjda med de studier de bedriver. Detta vittnar om det stora engagemang och den beredskap för att möta olika målgrupper med vitt skilda behov som finns inom folkbildningen.

Studieförbund

Sammanlagt gjordes fyra fallstudier på studieförbundsavdelningar; två studieförbundsavdelningar som bedömdes ha låg eller ingen användning av IKT i undervisning och två studieförbundsavdelningar som bedömdes ha hög användning av IKT i undervisning.

Studieförbund med hög IKT

Gemensamt för de två studieförbundsavdelningarna med hög IKT i undervisningen är att de bedriver en hel del uppdragsutbildning, såsom Komvux, yrkesutbildningar, uppdrag från Arbetsförmedlingen etcetera. Stor verksamhet och god ekonomi är viktiga incitamentet för verksamhetens utveckling i dessa två avdelningar. Drivkraften ligger i att arbeta med ny teknik, öka tillgängligheten samt öka den digitala delaktigheten i samhället. Uppdragsutbildningarna är en grundförutsättning för att även annat flexibelt lärande skall kunna utvecklas inom respektive studieförbund.

Gemensamt för dessa två studieförbundsavdelningar är att de har flera duktiga medarbetare som arbetar med flexibelt lärande. De har även engagerade och kunniga chefer, bra utrustning och en positiv inställning från sin huvudman. Medarbetarna ligger i framkant vad gäller den digitala utvecklingen och arbetar aktivt med att introducera och fortbilda nya ledare och personal. Inom sina respektive studieförbund är de dock ensamma om att bedriva flexibelt lärande i stor skala.

Den ena studieförbundsavdelningen med hög IKT bedriver, förutom öppna kurser som riktar sig mot allmänheten, verksamhet inom ramen för det offentliga utbildningsväsendet. De har även högre yrkesutbildningar och säljer uppdragsutbildningar till företag och andra organisationer. Detta innebär att de har stora intäkter av andra verksamheter än den statsbidragsstödda cirkelverksamheten. Tack vare dessa intäkter står studieförbundsavdelningen bra rustad och med möjlighet att själva satsa på ny verksamhet eller verksamhet som kräver större resurser. De har också som mål att bredda verksamheten när andra studieförbund drar ned.

Studieförbundsavdelningens ledning menar att lärares/cirkelledares kompetens inom flexibelt lärande och pedagogisk kompetens har varit avgörande för utvecklingen. Ledningen har sett till att det funnits ekonomiska resurser och varit noga med att inte lämna personer ensamma med all kunskap, utan de har fått interntutbilda sina kollegor och det har resulterat i att fler lärare har erhållit nödvändig kompetens och kan delta i det fortsatta utvecklingsarbetet. Detta gör organisationen mindre sårbar. Förutom intern kompetensutveckling av lärare arbetas det med attityder och kunskapsbrister inom hela organisationen.

Den andra studieförbundsavdelningen med hög IKT såg redan för tjugo år sedan att det fanns ett behov av distansstudiestöd. Förutom uppdragsutbildningar, Digidelaktiviteter (verksamhet som syftar till att göra fler människor digitalt delaktiga vilket genomförs bland annat i studiecirkelform) för seniorer och lågutbildade har det satsats på att skapa digitala mötesplatser för människor med någon form av funktionsnedsättning. De digitala mötesplatserna syftar till att bryta ensamhet och isolation genom att erbjuda nätstudiecirklar.

Det har visat sig att det kan vara svårt att få god ekonomi på distans/nätcirklar. Anledningen till detta är att cirkelarna tenderar att ”flyta ut” i tid och att deltagare hoppar av. Det är också svårt att rekrytera deltagare till dessa cirklar. Det är därför viktigt att göra antagningen så enkel som möjligt och att det erbjuds ett intressant utbud av distanscirklar.

I detta studieförbund finns inget styrdokument för det flexibla lärandet och inte heller någon gemensam cirkelledarutbildning som inkluderar det flexibla lärandet. På den studieförbundsavdelning som besöktes syns det flexibla lärandet däremot i både verksamhetsplaner och i ledarutbildningar.

Resultatet visar att det är av stor vikt att involvera ledningen i utvecklingsarbetet. Distansverksamheten glöms ofta bort eftersom det är en sådan liten del av den totala verksamheten.

Studieförbund med låg IKT

Gemensamt för studieförbundsavdelningarna med låg IKT är att de framförallt bygger sin verksamhet i samverkan med föreningar i så kallade kamratcirklar. Den verksamheten är inte synlig på webben och är relativt liten i förhållande till all annan verksamhet inom studieförbundsavdelningen. Verksamheten är bidragsfinansierad och drivs av duktiga medarbetare som är intresserade av att tänka nytt och bedriva undervisning i nya former. Gemensamt för de båda studieförbundsavdelningarna är att tiden och resurserna inte räcker till för utvecklingsarbetet samt att mycket bygger på tillgången till engagerade lärare

I ett av studieförbunden har man lämnat Folkbildningsnätet och skapat en egen lärplattform.

Studieförbundet har i samband med det tagit fram måldokument i form av verksamhetsplaner för flexibelt lärande och tillsatt ett resursteam som består av två personer i varje region. Samordningsansvaret för resursteamet ligger hos riksförbundet och uppdraget är att överbrygga den digitala klyftan, driva det flexibla lärandet framåt, testa och utveckla modeller, utarbeta manualer samt ansvara för support.

Resursteamet har till exempel tagit fram ett utbildningsprogram för hur en nätstudiecirkel startas. Tanken är att utbildning ska ges kontinuerligt enligt ett rullande schema och rikta sig till alla cirkelledare runt om i landet.

Resurspersonerna på regionnivå har ambitionen att förankra det flexibla lärandet hos alla medarbetare och chefer samt integrera lärandet som en naturlig del i den totala verksamheten. Det är för dem viktigt att lägga tid och resurser på pedagogisk utveckling och förankringsarbete. Resurspersonerna understryker vikten av att ha tålmod och sätta upp långsiktiga mål för verksamheten. Resurspersonerna har dock även andra ansvarsområden än det flexibla lärandet att hantera inom sina tjänster. Detta gör att tiden för att utveckla konkret verksamhet i form av nätcirklar regionalt/lokalt är liten. ”Endast en cirkel genomfördes senaste terminen”, säger en resursperson som utvärderarna träffar.

Regionchefen har liten kunskap om hur det flexibla lärandet är organiserat, hur mycket tid den tar och vad verksamheten behöver för att utvecklas. Chefen litar på sina resurspersoner, att de gör ett bra arbete och rätt prioriteringar. Chefen har gjort olika försök att få flera medarbetare intresserade av det flexibla lärandet bland annat har det anordnats kompetensutveckling i form av nätcirklar och arbetsmöten på internet.

Utvecklingsmöjligheterna är stora inom det flexibla lärandet säger både resurspersonen och cirkelledaren. Nätbaserade cirklar gör det bland annat möjligt att bedriva cirklar i ”smalare” ämnesområden och i ett geografiskt större upptagningsområde. För cirkelledaren är det viktigt att studieförbundens medarbetare stimuleras att tänka nytt och i nya lärandeformer.

”Folkbildningsrådet kan stimulera utvecklingen genom att avsätta nya medel för att stimulera utveckling”, menar regionchefen. Han vill inte öronmärka en del av det befintliga statsbidraget. Resurspersonen däremot, tror att det vore bra om Folkbildningsrådet värderade nätcirkelarna på ett annat sätt. Riktade bidrag skulle ge resultat eftersom det krävs mer resurser att bedriva nätcirklar. Idag är nästan alla nätcirklar

förlustcirklar. De är förlustcirklar eftersom det krävs mer tid till planering, genomförande och rekrytering av deltagare än till traditionella studiecirklar.

I den andra studieförbundsavdelningen med låg IKT finns inga styrdokument som stödjer utvecklandet av det flexibla lärandet. Studieförbundsavdelningen har ingen uttalad satsning mot IKT utan satsar istället på att förvalta och utveckla verksamheter inom andra områden. Det flexibla lärandet har aldrig diskuterats på styrelsenivå i avdelningen.

Nätcirkarna har framförallt utvecklats i en enhet på studieförbundsavdelningen eftersom ett par lokaladministratörer insett vilka möjligheter det flexibla lärandet skapar för deras verksamhet. Verksamheten bedrivs i samverkan med föreningar i så kallade kamratcirklar. Cirkarna görs med IKT-inslag eller helt på distans inom olika ämnesområden, som till exempel internationella frågor, hållbar utveckling, demokrati och global rättvisa. Verksamheten syns inte på studieförbundsavdelningens hemsida eftersom endast den öppna verksamheten, det vill säga den som vänder sig till allmänheten, får publiceras där. Kompetensen kring nätbaserat lärande är därmed inte synlig för allmänheten.

Nätcirkarna som genomförs med föreningar görs med hjälp av FirstClass och Folkbildningsnätets digitala resurser. Cirkelledarnas behov av denna support för att hålla hög kvalitet är stor. Det behövs kontinuerligt stöd och support av lokaladministratörerna på studieförbundsavdelningen och ökad kunskap om digitala resurser. Även mötesplatser för erfarenhetsutbyte med andra cirkelledare samt ett mer flexibelt regelverk än de som gäller idag är önskvärt, enligt cirkelledarna.

Studieförbundet erbjuder bra cirkelledarutbildningar som ett led i sitt kvalitetsarbete. Alla cirkelledare går först en grundutbildning som ser likadan ut över hela landet. I utbildningen finns inget IKT inslag och Folkbildningsnätets resurssidor nämns överhuvudtaget inte. Utöver grundkursen arrangeras även fortsättningskurser, särskilda kurser och utbildningsdagar. Lokaladministratörerna på enheten med flexibelt lärande har därför utvecklat en egen utbildning för hur man startar en studiecirkel på internet. Utbildningarna genomförs tillsammans med cirkelledarna när lokaladministratören gör sina föreningsbesök. Lokaladministratörerna har också skrivit egna manualer på spanska för att öka kunskapen om användningen av Folkbildningsnätets resurser för de cirkelledare som har spanska som första språk.

Folkbildningsrådets Flexlärprojekt har möjliggjort satsningar inom det flexibla lärandet, vilket är satsningar som annars inte skulle ha genomförts. Andra förutsättningar för utveckling, som ledningen pekar på, är att det finns bra teknik, utrustning och en positiv inställning från huvudmannen. Lokaladministratörerna på enheten menar att det viktigaste stödet för utveckling är tid, pengar och stöd från ledningen. En lokaladministratör säger att det inte behövs mycket mer pengar men däremot mer tid. Som det är idag görs arbetsinsatsen vid sidan av tjänsten vilket gör att utvecklingen går långsammare. Intresset och behovet från föreningarna är helt enkelt större än vad lokaladministratören med.

Största vinsten med flexibelt lärande är att tillgängligheten ökar. IKT-inslag ger en kvalitetshöjning i undervisningen. För enhetens cirkelledare har det flexibla lärandet gjort det möjligt att anpassa verksamheten till målgruppens geografiska spridning, kunskap, behov med mera. Flexibelt lärande bedöms vara lämpligt för spetsutbildningar av olika slag.

Alla tillfrågade studieförbundsavdelningar är överens om att flexibelt lärande höjer kvaliteten på bildningsverksamheten.

Utvecklingsmöjligheter för studieförbunden

En verksamhetsledare säger att det borde finnas ett nav för samordning av folkbildningens distanserbjudanden och att konkurrenskraften kan öka genom att koncentrera kompetenser. Varje enskild enhet/avdelning klarar inte av att fylla det behov som finns utan det krävs samarbete.

Folkbildningsnätets resurssidor borde vara länkade med studieförbundens webbsidor, anser en verksamhetsledare. Resurssidorna är en enorm kunskapsbas. Det är viktigt att den ständigt hålls aktuell och att den attraherar både studieförbund och folkhögskolor.

Studieförbundsavdelningarna menar att det är viktigt för utvecklingen att involvera ledningen. Det flexibla lärandet glöms oftast bort eftersom det är en så liten del av den totala verksamheten. Ledningen har oftast liten kunskap om det flexibla lärandet.

Lokaladministratörerna är ofta självlärda, engagerade och brinner för det flexibla lärandet. Verksamheten utvecklas ofta på grund av att en eller flera medarbetare ser möjligheterna med flexibelt lärande.

Viktigt för utvecklingen är också att studieförbunden erbjuder intern utbildning med olika kunskapsinnehåll och för olika målgrupper. Det är viktigt för förankringen. Flexibelt lärande bör integreras i alla internutbildningar.

Cirkelledarna önskar att studieförbunden lägger mer tid och resurser på verksamhetsstöd och fortbildning av cirkelledare. De önskar även att regelverket blir mer flexibelt.

Den ordinarie verksamheten tar ofta ett utvecklingssprång utifrån projekt. Flexlärprojekten kan vara startpunkten för verksamhet som ska utvecklas men som det är svårt att få ekonomi för i den ordinarie budgeten.

En verksamhetsledare säger att det är minst lika viktigt att ge verksamhetsstöd för att starta upp ny verksamhet som för att följa upp och belöna det som sker efter projekttidens slut. Enbart utdelande av projektmedel för utveckling leder oftast ingen vart. Det är nödvändigt att satsa mer pengar på uppföljning och genomförande.

Studieförbunden framhåller att projektbeloppen bör ökas och att projektperioden förlängs för Flexlärprojekten. Ska det byggas upp en ny verksamhet behövs längre tid än ett år och mer pengar än vad som nu tilldelas projekten.

Utvecklingen bygger på engagerade, kunniga medarbetare, bra utrustning och en positiv inställning hos huvudmannen. Riktade medel kan få igång verksamheten, motivera medarbetarna och stimulera verksamhet. Inom studieförbunden anses det vara viktigt att få upp volymen av flexibelt lärande så att tjänster kan inrättas.

Folkbildningsrådet borde öka tilldelningen till distansstudiecirkelarna eftersom de kostar mer än traditionella studiecirkel. Det kan vara ett incitament för utveckling av det flexibla lärandet inom studieförbunden. En regionchef har dock en annan uppfattning. Han menar att Folkbildningsrådet bör tillsätta nya medel för att stimulera utveckling. Inte öronmärka en del av det statsbidrag som studieförbunden redan får.

Företrädare för studieförbunden menar att Folkbildningsnätet borde anordna korta kurser för administratörer och handläggare. Dessa grupper behöver i första hand en introduktion till flexibelt lärande,

snarare än en kurs i nätpedagogik. Folkbildningsrådet bör även i fortsättningen erbjuda fortbildning till olika grupper och i det sammanhanget ta vara på det engagemang och den kompetens som finns ute i verksamheten.

För att utveckla det flexibla lärandet inom ett studieförbund behöver det flexibla lärandet förankras hos hela personalen. Digital delaktighet är en demokratifråga och faller väl in i folkbildningens fyra syften. Särskilda satsningar bör fortsätta efter Digidelkampanjens slut.

Tålmod och långsiktighet är viktigt för den pedagogiska utvecklingen.

Fördelen med nätcirklar är enligt deltagarna studieförbundens möjlighet att erbjuda ämneskurser med en ”smalare” inriktning. En av deltagare som inte hade tidigare erfarenhet av flexibelt lärande sa att arbetsinsatsen blev större i nätcirkeln än om hon hade gått en vanlig studiecirkel. Hon lärde sig mer om ämnet och fick samtidigt en ökad kunskap om datorer, digitala resurser och lärande på nätet.

Hinder för utveckling av flexibelt lärande inom studieförbunden

Studieförbunden i fallstudierna menar att ledningen för Folkbildningsrådet och Folkbildningsnätet ligger ”efter” i utvecklingen av digitala resurser och är därför inte ett tillräckligt stöd för studieförbundens utveckling inom området.

Det pågår ett paradigmskifte i bildningsväsendet som en följd av utvecklingen av digitala resurser. Studieförbunden har genom administrativa rutiner varit låsta vid Folkbildningsnätet medan cirkelledare och deltagare har valt andra former. Folkbildningen behöver olika typer av kommunikationssätt och ligga i framkant av den pedagogiska utvecklingen.

Lokaladministratörer i ett av studieförbunden upplever att Folkbildningsnätets resurssidor är byggda för lärare, inte cirkelledare. Användarvänligheten har förbättrats men det är fortfarande svårt att navigera på sidorna.

Rollen som lokaladministratörer har förändrats sedan år 2004. Då höll lokaladministratörerna fler utbildningar än idag. Numera administrerar de mer i FirstClass än att utbilda.

Flexibelt lärande ingår inte som ett moment i två av de fyra studieförbundens cirkelledarutbildningar.

Om Folkbildningsrådet öronmärker en del av statsbidraget skulle antagligen en hel del hända, säger en verksamhetsledare. Hon förordar att man riktar en del av statsbidraget men säger samtidigt att det finns en risk att en del studieförbundsavdelningar går under om man gör det.

Ett stort hinder för verksamhetsutveckling inom det flexibla lärandet är ekonomin. Det är mer resurskrävande att utveckla och bedriva nätcirklar än att driva en traditionell studiecirkelverksamhet. Det krävs mer tid för planering, genomförande och rekrytering av deltagare.

”Chefer har inte varit med på noterna”. Inte nödvändigtvis för att de varit motståndare utan på grund av tidsbrist och kunskapsbrist. Vi är fast i traditioner vad gäller rapportering av cirklar. På nätet (här avses internet) kan till exempel fler kommunicera med varandra och lärandet sker på ett annat sätt”, säger en verksamhetsutvecklare.

Det flexibla lärandet är viktigt om folkbildningen ska leva vidare, menar en konsulent. ”Folkbildningen sker på nätet (här avses internet) idag och studieförbunden måste finnas med där. Det är lite grann en sorg att det inte är så”, säger konsulenten.

Arbets sättet kan hindras av teknikmotstånd och brist på datakunskap. Deltagarna får introduktion i verktyget oavsett om det är Folkbildningsnätets plattform eller en egen. Däremot saknas tekniskt stöd kring datoranvändning. Det är en utmaning för deltagarna att gå en nätcirkel. Det krävs mer självdisciplin och mod för att bland annat formulera sig i text än i en vanlig studiecirkel.

Verksamheten är oftast inte synlig på studieförbundens hemsidor. Satsningar på det flexibla lärande görs lokalt eller regionalt. Inom ett studieförbund kan det vara så att en avdelning valt att satsa på flexibelt lärande medan en annan valt att satsa på något helt annat.

Ansökningskriterierna var tydligare på CFL-tiden än vad de är nu. Faran med projekt är att verksamheten dör ut så snart projektet är slutfört och inga särskilda resurser längre tillförs.

Folkhögskolor

Ursprungligen beslöts att göra fyra fallstudier på folkhögskolor. De fyra skolorna skulle vara fördelade efter sin IKT- användning: två skolor med mycket IKT respektive två skolor med lite IKT, sett i relation till såväl undervisning som administration enligt de erhållna svaren från enkät 1. De fyra skolorna fanns med i den undersökning som gjordes år 2003, då de drev någon form av IKT-projekt med stöd. Genom lottningsförfarandet slumpades det så att skolorna, som alla är rörelseskolor, fördelar sig geografiskt från Mellansverige och uppåt i landet.

Under försommaren adderades ytterligare en folkhögskola med uteslutande IKT-baserad verksamhet till fallstudierna. Den femte skolan tillkom därför att den enbart har distanskurser. Också denna skola finns i Mellansverige. Denna skola fanns inte med i de tidigare undersökningarna. Skolan drivs av en ekonomisk förening.

Folkhögskolor med hög IKT

Gemensamt för två av de tre folkhögskolorna med hög IKT i undervisning och administration är att de bedriver även annan verksamhet än konventionell folkhögskoleverksamhet (det vill säga allmän linje plus profillinjer). Den andra verksamheten utgörs till exempel av Komvux, yrkesutbildningar, uppdragsutbildningar för Arbetsförmedlingen, gymnasiesamarbeten, SFI-utbildningar samt i ett av fallen en omfattande läger- och konferensverksamhet. För dessa skolor gäller att vinster från den okonventionella folkhögskoleverksamheten omfördelas så att skolan kan bevara omfång och kvalitet på den traditionella folkhögskoledelen.

Den konventionella folkhögskolan med omfattande verksamhet, där till exempel även konferensverksamhet inryms, har även en hög IKT-andel. Folkhögskollärarna upplever att ordinarie folkhögskoleelever knuffas undan på grund av de ständigt närvarande konferensgästerna som kommer först i alla lägen. Ledningen menar dock att detta inte är något stort problem och att fördelarna är så stora att de med råge uppväger nackdelarna.

Gemensamt för skolorna med hög IKT är att där finns fler än en person med ett stort engagemang för nätpedagogik, så kallade eldsjälar. Det rör sig framför allt om pedagoger men det finns även eldsjälar på ledningsnivå. Inom dessa folkhögskolor har det bedrivits många utvecklingsprojekt inom flexibelt lärande.

Trots detta engagemang finns inget styrdokument eller policydokument för nätpedagogik och flexibelt lärande. Eldsjälarna har arbetat länge inom folkhögskola och även med IKT i undervisning och administration. I den andra folkhögskolan med hög IKT är ledningen relativt ny och har ärvt en hel personalgrupp med hög kompetens inom IKT-området. På denna skola finns en stor lärargrupp som arbetar med IKT och flexibelt lärande. En av de intervjuade lärarna sökte sig till skolan på grund av IKT-profilen. När det gäller framtiden önskar de följande av Folkbildningsrådet:

- utveckla samverkans- och utbytesprojekt med andra länder och mellan elever,
- förbättra de ekonomiska förutsättningarna för flexibelt lärande,
- fortsätt att ge kurser i nätpedagogik,
- tag till vara på och stimulera de goda idéer och exempel som finns ute i verksamheten,
- ändra regelverket så att distanskurserna inte måste stå i motsatsförhållande till traditionell utbildning,
- testa idéer och tillåt provverksamhet under en tid, till exempel i form av pilotkurser,
- stimulera folkbildningen genom att tilldela medel till utvecklingsprojekt som kan leda till att skolan utvecklar ny verksamhet, samt
- arbeta för att flexibelt lärande och distanskurser inte styrs av deltagarveckor (en produkt av antal deltagare och kursernas längd).

På frågor om vilka faktorer som utgör hinder för utvecklingen av flexibelt lärande pekas på det befintliga bidragssystemet. En av lärarna svarar:

”Den här basen med deltagarveckor – du får inte gå för långt under och inte för långt över eftersom det ger konsekvenser. Det medför att om man vill hitta på något nytt så får man först ta bort något gammalt.”

”... det vore kul om det fanns någon form av försökspengar, som man under en treårsperiod kunde ha på prov, särskilda deltagarveckor så man kan prova en idé och när man kommer fram till att det här bär – då kan man fatta beslutet: ska vi ta bort eller fortsätta och lägga ned det gamla?”

”Samhället runt omkring förändras, vi får nya behov och förändrade önskemål på oss från både huvudmän och samhället. Nu får vi nya pengar för SMF-kurserna och det är ju bra, en påverkan från samhället, men när de goda idéerna dyker upp så ryms de inte inom deltagarveckorna. Istället får man höra: ”Vill du att din kollega ska bli tvungen att sluta?”

Den tredje aktören med hög IKT, den folkhögskola som är en skola med enbart distansutbildningar, har en ledning med nätpedagogik som specialintresse tillsammans med ett engagemang för dels invandrargrupper, dels tredje världen. Skolan arbetar aktivt för att utveckla kurser för dessa målgrupper. De har utarbetat ett policydokument kring flexibelt lärande. Skolan uppger att de är beroende av att kunna sälja andra kurser för att med hjälp av vinsten från denna del av verksamheten göra det möjligt att bedriva ordinarie folkhögskoleverksamhet. Statsbidrag och övriga bidrag räcker nämligen inte till för att hålla folkhögskoledelen av verksamheten flytande.

Skolans ledning anser att regelverket är ett hinder i deras utveckling. De känner sig motarbetade av Folkbildningsrådet och deras kompetens inom flexibelt lärande har inte tillvaratagits inom andra delar av folkbildningen. Skolan önskar att statsbidragen höjs, och att det så kallade språkstödet återinförs eftersom de flesta studerande behöver läsa svenska som andraspråk.

Folkhögskolor med låg IKT

En av de bägge folkhögskolorna med låg IKT har även den många samarbetspartners och en omfattande verksamhetsvolym på annan verksamhet än den traditionella folkhögskolans. Detta sätt att arbeta har blivit nödvändigt för att skolan överhuvudtaget ska överleva i sitt geografiska område där ingen liknande arbetsplats finns, och där en nedläggning skulle få katastrofala konsekvenser för såväl enskilda som för en hel bygd. Därtill förefaller verksamheten för en utomstående påver i andra hänseenden. Varje utbildningslinje har eget ekonomiskt ansvar vilket kan försvåra utvecklingen av gemensamma resurser. Skolans bibliotek har rensats bort och på de slitna elevboendena finns ingen internetuppkoppling.

För framtiden hälsar lärargruppen på denna skola till Folkbildningsrådet att man önskar mer tid och utrymme för att testa ny teknik. De vill hinna utvärdera vad som fungerar och inte fungerar pedagogiskt. De önskar exempelvis något så konkret som ett språkverktyg som simultant översätter svenska ord till flera andra språk.

Lärargruppen på den andra skolan med låg/ingen IKT (där finns till exempel ingen distanskurs alls, även om skolan experimenterat med detta tidigare) känner inte till att det finns projektpengar att söka för att starta projekt inom flexibelt lärande. En av dem känner till Folkbildningsnätet, en annan av dem går just nu den långa kursen till folkhögskollärare i Linköping. En tredje har inte utbildning för att undervisa i sitt ämne. Alla jobbar heltid, men får betalt för deltid. Om de fick önska fritt önskar de främst pengar för att kunna utveckla eller omformera befintliga kurser, men inte för att starta nya. Att bli tvingade till att göra om en del kurser till flexibelt lärande skattar de allra lägst – att tvingas in i de formerna skulle de inte uppskatta. En av lärarna menar att kompetensutveckling för lärarna känns viktigast. Lärargruppens åsikter ligger helt i linje med skolledningens på denna skola.

Inom båda dessa folkhögskolor med låg IKT har det bedrivits bara något enstaka projekt inom flexibelt lärande.

Deltagarnas synpunkter

Tretton deltagare intervjuades i samband med fallstudierna. Tio av dessa studerade på folkhögskolor och tre på studieförbund. Ett par av dessa hade tidigare erfarenheter av att studera på distans men merparten hade det inte. På frågan om de kan tänka sig att studera i denna form igen svarade sex av 13 jakande.

Deltagarna hade framför allt fått kännedom om kurs eller studiecirkel via sökning på internet. En person hade rekommenderats att gå distansutbildning via ett näringslivscentrum. Endast en deltagare hade fått kännedom om utbildningen via tidningsannons. Huvudskäl till val av skola eller studieförbund var folkhögskolans/studieförbundets goda rykte och/eller kursutbud.

Fördelen med folkhögskolornas distanskurser, enligt deltagarna, är möjligheten att kombinera jobb, familjeliv och studier eftersom de inte kan flytta för att studera.

Några deltagare hade erfarenhet av kamraters avhopp under kurstiden. Det hade påverkat studierna tillfälligt men upplevdes inte som något stort problem. Alla tillfrågade menade att de fysiska träffarna är bra för lärandet, eftersom de vid dessa tillfällen kan träffa övriga deltagare och lärare och få del av deras kunnande och erfarenheter.

Folkhögskolornas distanskurser ställer krav på deltagarnas närvaro via uppgifter, deadlines och kollaborativt lärande. Deltagarna måste ta ansvar för det egna lärandet och hålla överenskomna tider. De

påpekar att det betyder engagemang och fokus på studierna. Lärarna finns tillgängliga via Folkbildningsnätet eller via andra lärplattformar/kommunikationsverktyg och ger mycket feedback.

FirstClass användes på samtliga intervjupersoners folkhögskolor. Arbetsinsatsen var initialt större för den som inte hade förkunskaper i datoranvändning, internet och digitala resurser. Stöd och teknisk support på skolorna har fungerat bra. Förutom Folkbildningsnätets resurssidor utnyttjades även andra digitala resurser såsom Google, Wikipedia och Facebook. Alla var nöjda med introduktion och support.

Att gå studiecirkel är alltid frivilligt och det är upp till deltagaren hur mycket ansvar var och en tar för helheten. En av de intervjuade cirkeldeltagarna beskriver att mål och engagemang var mycket olika i cirkeln han deltog i. Arbetsformen var kollaborativ. Självt ville han bara testa, men beskriver att det fanns andra som deltog för nöjes skull. En person använde cirkeln som ett sätt att stämma av en arbetsinsats i de andra deltagarna och ledaren. Ledarens roll upplevde han som liknande deltagarnas, med den skillnaden att ledaren stod för cirkelns utformning.

En deltagare upplevde arbetsinsatsen större i nätcirkeln än i en vanlig cirkel men hon hade utvecklats i och med det. Hon lärde sig mer om ämnet och fick tekniken ”på köpet”. Hon började använda Facebook efteråt, vilket inte hade skett om hon inte gått nätcirkel först. Styrkan med nätcirkelarna är att studieförbunden har möjlighet att erbjuda ett kursutbud med ”smalare” ämnen. Rekryteringen av deltagare till dessa cirklar kan ske utifrån ett större geografiskt område än vad som är möjligt om cirkeln enbart är fysisk.

Nätcirkelarna hade inte, såsom många distanskurser, några fysiska träffar. En deltagare menade att det hade varit bra med en träff, eftersom det hade underlättat kommunikationen. Ett par äldre cirkeldeltagare gick distanscirkel via FirstClass med syfte att lära sig leda egna distanskurser på plattformen. Ingen av dem tycker att det är konstigt med nätcirklar och känner sig orädda inför att använda tekniken.

Fokusgrupper

I steg 1 fick deltagarna i varje fokusgrupp gemensamt rangordna ett antal faktorer i relation till ett givet påstående:

”Följande faktorer är avgörande för min organisations möjligheter att använda flexibelt lärande i framtida kursverksamhet/cirkelverksamhet.”

- särskilda bidrag, till exempel projektmedel för att utveckla flexibelt lärande,
- lärarkompetens/Cirkelledarkompetens att använda den moderna tekniken,
- lärarnas/Cirkelledarnas utvecklingsbenägenhet,
- de studerandes krav på att få använda ny teknik i studiesituationen,
- utvecklingen av flexibelt lärande i samhället,
- huvudmannens inställning, samt
- organisationsstruktur det vill säga hur skolan/enheten organiserat kursverksamheten/ cirkelverksamheten.

Ledning och projektledare rangordnade de sju givna påståenden väldigt olika. Projektledarna satte ”lärarnas/cirkelledarnas utvecklingsbenägenhet” som den viktigaste faktorn. Därefter kom ”särskilda bidrag till exempel projektbidrag för att utveckla flexibelt lärande” och ”huvudmannens inställning”.

För ledningen var den viktigaste faktorn ”lärarnas och cirkelledarnas kompetens att använda den moderna tekniken” och därefter kom ”utvecklingen av flexibelt lärande i samhället” och ”de studerandes krav på att använda ny teknik i studiesituationen”.

Däremot var både ledning och projektledare eniga om att ”organisationsstrukturen” det vill säga hur skolan/enheten organiserar sin kurs- och cirkelverksamheten, har minst betydelse för utvecklingen.

I kommentarerna skriver ledningen att ledarskapet är viktigt för att driva flexibelt lärande. Det är behoven som ska styra det pedagogiska utvecklingsarbetet. Hänsyn måste tas till deltagarnas, verksamhetens och huvudmannens behov. Lärarnas och cirkelledarnas kompetens är viktig.

Projektledarna skriver att studieförbund och folkhögskolor inte är pionjärer inom det flexibla lärandet. För att få till stånd en bra utveckling är det därför viktigt att ta tillvara på lärares och cirkelledares nyfikenhet och utvecklingsbenägenhet. När lärare/cirkelledare är intresserade av att utveckla verksamhet krävs struktur i organisationen. Det är även viktigt att möta deltagarna i de forum där de befinner sig. Projekt och utvecklingsmedel är stimulerande och samtidigt ställs det krav på att det blir någonting gjort. Det är dock viktigt att projektmedlen går till det de är avsedda för och att projekten kommer användarna till godo. Huvudmannens och ledningens inställning är viktig för att det ska vara möjligt att utveckla det flexibla lärandet.

Därefter fick deltagarna i varje fokusgrupp ta ställning till följande påstående:

”Folkbildningsrådet stimulerar utvecklingen av flexibelt lärande i min organisation bäst”

- genom att avsätta mer pengar till utvecklingsprojekt,
- genom att tilldela mer pengar till de kurser/cirklar som använder digitala resurser i hög omfattning,
- genom att fastställa en minimiandel av kurser/cirklar (minsta procentuella andel) med flexibelt lärande,
- genom riktade insatser för att höja kompetensen inom flexibelt lärande hos lärare/cirkelledare,
- genom att stärka kursdeltagarnas/cirkeldeltagarnas kompetenser att använda digitala resurser,
- genom riktade utbildningsinsatser mot specifika målgrupper,
- genom att skapa möjligheter att få projektbidrag för kursutveckling,
- genom att tilldela extra resurser för inköp/förnyelse av teknisk utrustning, samt
- genom att fortsätta att förvalta och utveckla Folkbildningsnätet (FirstClass, resurssidorna, digitala verktyg).

Ledningen och projektledarna var tämligen eniga om hur Folkbildningsrådet på bästa sätt kan stimulera utvecklingen. Både ledningen och projektledarna rangordnade de tre viktigaste påståendena på samma sätt men i olika ordning. Det bästa sättet för Folkbildningsrådet att stimulera utvecklingen av det flexibla lärandet på folkhögskolor och studieförbund är ”genom riktade insatser för att höja kompetensen inom flexibelt lärande hos lärare/cirkelledare”, ”genom att skapa möjligheter att få projektbidrag för kursutveckling” samt ”genom att avsätta mer pengar till utvecklingsprojekt”.

Projektledarna tror minst på åtgärderna ”att fastställa en minimiandel av kurser/cirklar med flexibelt lärande” och ”att fortsätta förvalta och utveckla Folkbildningsnätet”. Ledningen har samma uppfattning om fastställandet av minimiandel men tycker tvärtom om kring Folkbildningsnätet, som de tycker att man ska fortsätta att förvalta och utveckla. Det som ledningen tycker har minst betydelse för utvecklingen är påståendet att tilldela mer pengar till de kurser/cirklar som använder digitala resurser i hög omfattning.

Rektorer/chefer tyckte att Folkbildningsrådet ska tilldela mer pengar till det flexibla lärandet, ställa krav på uppföljning, sätta in riktade insatser för att höja kompetensen och öka medvetenheten hos all personal på studieförbund och folkhögskolor. Det är viktigt att Flexlärprojekten håller hög kvalitet. Det är bra med möjlighet till längre projekttid. Varierat ekonomiskt stöd är motiverat beroende på projektets omfattning, insatser och så vidare.

Det viktiga, skriver projektledarna, är att Folkbildningsrådet stimulerar den pedagogiska utvecklingen genom riktade insatser för att höja kompetensen inom flexibelt lärande hos lärare och cirkelledare.

Intervjuer

I detta avsnitts sammanfattas de totalt 17 genomförda intervjuerna. De faktauppgifter och de synpunkter som lämnas är från de personer som intervjuats. Utvärderarnas synpunkter, värderingar och slutsatser återfinns i diskussionsdelen.

Folkbildningen i Sverige och flexibelt lärande inom folkbildningen

Folkbildningsrådet har sedan år 1991 varit ansvarigt för folkbildningssektorn i Sverige. Den viktigaste uppgiften som Folkbildningsrådet har haft för svensk folkbildning är att vara sektorsföreträdare. De offentliga sektorerna i samhället har per automatik väldigt starka företrädare. Men folkbildningen är en arena som verkar på väldigt bred nivå i samhället och har inte varit tydligt kopplad till en sektor. Det innebär att folkbildningen är en del av kulturpolitik, socialpolitik, folkrörelsepolitik, arbetsmarknadspolitik, utbildningspolitik, och så vidare. Det finns därför en risk att den betydelse som studieförbunden och folkhögskolorna har inte blir uppmärksammas eftersom det finns andra stora aktörer inom de olika politikområdena. Folkbildningsrådet blev den myndighet som skulle tillvarata folkbildningens intressen. Den rollen är viktig att förstärka.

Folkbildningen i Sverige står sig starkt i jämförelse med andra länder i Europa. Ledningen för folkbildningsrådet ges ofta tillfällen att presentera den ”svenska modellen”.

Hur ser Folkbildningsrådet på flexibelt lärande? Har det utarbetats någon uttalad policy eller något handlingsprogram? I samband med DUKOM-utredningen användes 30 miljoner från folkbildningen som avsattes till utvecklingsprojekt. Genom detta förfarande lades distansutbildning lite utanför den vanliga verksamheten. Så var fallet ända fram tills CFL lades ner. Det har inneburit att policyfrågor och andra frågor kring flexibelt lärande i mindre utsträckning hanterats av Folkbildningsrådet utan har istället hanterats av andra myndigheter som haft det uppdraget från staten och som också haft medel att dela ut till folkbildningen, menar ledningen för Folkbildningsrådet. CFL hade en uttalad målsättning eller strategi för flexibelt lärande. Distansutbildningsmyndigheten (Distum) hade tydliga mål uppsatta för vad de ville uppnå och vilket stöd som studieförbunden och folkhögskolor skulle ha för att uppnå det målet. Distum försökte hitta bra exempel och det var lätt att räkna upp de folkhögskolor och studieförbund som var aktiva inom flexibelt lärande eftersom de var så få.

En viktig anledning till att flexibelt lärande har utvecklats snabbare inom universitets- och högskolevärlden jämfört med folkbildningen är den stora skillnaden i tilldelning av medel. Universiteten/högskolorna fick extra pengar att utveckla flexibelt lärande medan folkhögskolor och studieförbund har fått utveckla inom befintliga resurser. Det har inte funnits resurser för att utveckla flexibelt lärande och det har inneburit att studieförbund och folkhögskolor fått avstå från att genomföra viss verksamhet om de velat satsa på utveckling.

En annan jämförelse med universitet och högskolor visar att staten ger resurser till universitet/högskolor för treårsperioder medan folkbildningen tilldelas pengar för ett år i taget. Med en länge planeringshorisont skulle antagligen folkhögskolor och studieförbund ha större möjligheter att göra mer långsiktiga satsningar, till exempel satsa på längre och mer omfattande utvecklingsprojekt och utveckla nya kurser/cirklar. Ledningen för Folkbildningsrådet är dock osäker på hurvida mer medel per automatik leder till en önskvärd utveckling. Det är också viktigt att ställa frågan om folkbildningen vill öka antalet distanskurser/flexibelt lärande eller öka den digitala delaktigheten. Ett mycket starkt folkbildningsuppdrag idag är att minska den digitala klyftan, anser Folkbildningsrådets ledning.

De projekt inom flexibelt lärande som genomförts bedöms av folkbildningsrådets ledning ha varit framgångsrika. Projekten har utvärderats och mer än hälften av projekten har gett upphov till fortsatt verksamhet, till exempel att den kurs/cirkel som utvecklats har lagts in i utbudet från folkhögskolan respektive studieförbundet. Det som har kännetecknat dessa projekt är att de är noga planerade, det har satts upp mål för projekten och projekten har haft stöd ifrån ledningen på skolan/förbundet. Inom dessa organisationer har det även fattats strategiska beslut och formulerats handlingsprogram kring flexibelt lärande och på det sättet har projekten varit en viktig del för att nå de mål som satts upp för verksamheten. Ett problem är dock att många projekt, som i utvärderingen visat sig vara mycket framgångsrika, inte påverkat det flexibla lärandet inom organisationen. Projekten har letts av en entusiastisk projektledare men resultaten från projekten har inte tagits om hand eller lett till ny verksamhet. Projekten har dött av olika orsaker. En vanlig orsak har varit att extraanställda projektledare avslutat sin tjänst och lämnar organisationen.

En mycket brännande fråga idag är vilken roll folkbildningen skall spela i den digitala utvecklingen i samhället. Den digitala utvecklingen går vidare oavsett vad folkbildningen gör men frågan är på vilket sätt folkbildningen skall delta i arbetet med att höja kompetensnivån så att de som idag står utanför kommer in i den digitala världen. Folkbildningens uppdrag att verka för demokrati och minska utbildningsklyftor ligger väl i linje med den digitala utvecklingen. Det handlar egentligen om samma uppdrag och samma mål. Insatserna inom detta område måste därför vara formade på sådant sätt att de uppfyller demokratimålen, delaktighetsmålen, minskar utbildningsklyftor, med mera.

Vilka redskap behövs för att nå dessa mål? Skall Folkbildningsrådet förändra bidragsvillkoren för statsbidraget på 3,3 miljarder kronor? Skall mer medel styras till projekt? Skall redovisningsformerna förändras för att öka flexibiliteten? Folkbildningsrådets ledning vill veta mer om hur folkbildningen ser på dessa frågor, vilka hinder och möjligheter som finns och vilka stödinsatser som behöver göras.

Folkbildningsrådet har verkat för att kunna göra insatser för att minska den digitala klyftan men har inte fått något gehör för detta hos regeringen. Folkbildningen har försökt spela en aktiv roll men inte tilldelats några extra pengar för uppdraget. Inom projektet Digidel har det gjorts vissa insatser men det projektet avslutas år 2013. Det behövs mer pengar för det fortsatta arbetet. Samma gäller för den ”digitala agendan” - det behövs extra pengar.

Folkbildningsrådet har goda möjligheter att styra utvecklingen. Inte bara genom att ge pengar till olika utvecklingsprojekt utan också genom att förändra regelsystemet och villkoren för flexibelt lärande. Detta har skett till exempel genom att studieförbund och folkhögskolor kan rapportera kurser/cirklar med flexibelt lärande på samma sätt som de rapporterar annan verksamhet. Genom att förändra regelverket kan förändringar ske snabbare. Det är dock inte helt okomplicerat att förändra regelverket. När bidragssystemet senast ändrades blev det så att den folkhögskola som bara hade distanskurser men egentligen inte någon

annan verksamhet gynnades och expanderade snabbt. För att göra systemet mer rättvist, enligt Folkbildningsrådet, infördes regeln att distansutbildning fick uppgå till högst 50 % av verksamheten. Ledningen för Folkbildningsrådet anser att det inte handlar om att begränsa utvecklingen av flexibelt lärande, utan tvärtom, att stimulera den så att flexibla lärformer i högre omfattning visar sig i det ordinarie utbudet. I nuvarande regelverk står det att folkhögskolor skall erbjuda flexibla lärformer. Den skrivningen betyder nog mer för utvecklingen av flexibelt lärande än utdelande av projektmedel, menar Folkbildningsrådets ledning. Samma skrivning skulle kunna omfatta studieförbunden. Men detta har hittills inte varit aktuellt. Studieförbunden har redan en viktig roll då det gäller att minska den digitala klyftan. De erbjuder många cirklar för till exempel äldre som får lära sig att hantera den moderna tekniken.

Folkbildningsrådets ledning anser att IKT är en naturlig del av folkbildningens fyra syften. Det handlar att fördjupa demokratin, kunna ha inflytande och påverka. Det handlar om att stimulera till ett ökat samhällsengagemang. Påverkan sker idag inte så mycket med hjälp av plakat och demonstrationer utan mer med e-post och utnyttjande av olika sociala medier på internet. För att kunna utöva denna påverkan krävs kompetens i de digitala basfärdigheterna. Vidare ger flexibelt lärande möjligheter att minska utbildningsklyftorna och tillgängliggöra kultur för fler än de som bor i en storstad.

De kurser och cirklar som folkbildningen erbjuder bär på ett eller annat sätt en prägel av folkbildningens grundtanke och människosyn. Det gäller även distanskurser och distanscirklar. Grundtanken är att alla människor har tillgångar i form av ”begåvning, kompetens, kunskaper och färdigheter” och att dessa kan vidareutvecklas. ”Det är inte tomma människor som kommer till folkbildningen”, utan de är väl rustade för att utvecklas. Vart fjärde år genomförs deltagarundersökningar och resultaten från dessa finns samlade i rapporter.

Den omvärldsbevakning som sker idag på olika nivåer inom folkbildningen är mer omfattande än förr av det enkla skälet att det handlar om frivillig verksamhet. Det är viktigt att hålla sig informerad av vad som händer och vilken verksamhet som kan vara gångbar att bjuda ut. I samband med att ansökningar om projektmedel skrivs görs en omvärldsanalys. Det som gjorts inom Folkbildningsnätet har varit positivt för utvecklingen av flexibelt lärande. I arbetet med att vidareutveckla Folkbildningsnätet ligger även viss omvärldsbevakning. Folkbildningsnätet har framförallt utnyttjats av folkhögskolorna men Folkbildningsrådets ledning upplever att studieförbunden är ”mer på bettet” idag då det gäller flexibelt lärande.

Utveckling genom projekt

Folkbildningsrådet avsätter årligen totalt åtta miljoner till flexibelt lärande. Av dessa går fyra miljoner till utvecklingsprojekt. (Tabell 3). En lika stor resurs avsätts till kompetensutveckling, nätpedagogiskkurser, erfarenhetsutbyte och omvärldsbevakning.

Tabell 3. Beviljade projektmedel till folkhögskolor och studieförbund för utveckling av flexibelt lärande under perioden 2009-2012 och antalet beviljade projekt under samma period. Från Rapport till regeringen 2009-2012 (Folkbildningsrådets hemsida).

Projektmedel (kr)	2009	2010	2011	2012
Studieförbund	2 018 000	2 400 000	1 993 000	1 725 000
Folkhögskolor	1 982 000	1 600 000	2 207 000	2 275 000
Total summa:	4 000 000	4 000 000	4 200 000	4 000 000
Antal beviljade projekt	2009	2010	2011	2012
Studieförbund	21	23	22	23
Folkhögskolor	20	16	18	15
Totalt antal:	41	39	40	38

Folkbildningsnätet har tilldelats medel, cirka 1,5 miljoner under aktuella år, för att utveckla till exempel tjänster för nätpublicering och verktyg som Wikifarmen. Det har varit och är angeläget att materialet och tjänsterna i folkbildningsnätet ligger i framkant. Utvecklingen av det flexibla lärandet bedöms dock gå långsamt av den administratör, som på 60 % av heltid, arbetar med flexibelt lärande och ansvarar för projektverksamheten. De som inom folkbildningen under lång tid har arbetat med flexibla lärandet känner viss uppgivenhet inför den långsamma utvecklingstakten.

En viktig förutsättning för en bra utveckling av Folkbildningsnätet och att det kan fungera som en resurs för utvecklingen av flexibelt lärande och utvecklingsprojekten är att det görs noggranna behovsanalyser. Det är styrgruppen för Folkbildningsnätet som ansvarar för behovsanalyserna. Folkbildningsnätet har bland annat haft olika fokusgrupper som hjälpt till med behovsanalysen. Det har förts diskussioner kring kvaliteten i det flexibla lärande inom Folkbildningsnätet och med de anställda som arbetar med flexibelt lärande inom Folkbildningsrådet kring till exempel kvaliteten i det flexibla lärandet. Det finns inget krav på att använda Folkbildningsnätets resurser för att få projektbidrag. Det har varit viktigt att se till bredden, att fånga upp nyheter, att olika verktyg och metoder testas och utvecklas, även sådana som inte finns med i Folkbildningsnätet.

De grundläggande projektkriterierna fastställdes år 2009 och har förändrats något över tid. Tilldelningen till projekten har dock ökat under senare år. Det finns en referensgrupp som lyfter fram viktiga insatsområden för arbetet med flexibelt lärande och inriktningarna på projektbidragen. Under senare år har fokus legat på sociala medier, digital delaktighet, nätverkande, etcetera. Det finns inga krav på att kunna visa upp en samarbetspartner utanför den egna organisationen för att få projektbidrag, även om den formen av samarbete har uppmuntrats.

Folkbildningsrådet försöker informera om möjligheten att söka pengar på till exempel rikskonferenser och kompetensutvecklingsdagar. Det ges även information och stöd via direktkontakt, till exempel via telefon. Det finns dock inte någon särskild hjälp och stödfunktion för nya sökande. Ett problem kan därför vara att nyanställda inte känner till att det finns medel att söka, hur det går till att skriva en ansökan, hur projekt genomförs, etcetera.

Flexlärprojekten utlyses en gång per år. Antalet ansökningar har varierat mellan 62 till 117 per år. Antalet ansökningar har varit relativt jämnt fördelade mellan folkhögskolor och studieförbund, något flera ansökningar från studieförbund. Tidigare förelåg ansökningarna i pappersformat men nu utnyttjas en databas. Det finns tre olika typer av projekt, 1) pilotprojekt, 2) metodprojekt och 3) öppna lärräsurprojekt (OER). Samma regler gäller för projektyperna 2 och 3. Urval och bedömning görs av en grupp utsedd av Folkbildningsrådet (består av 5-6 personer) och som läser igenom samtliga ansökningar. Gruppens förslag presenteras för Folkbildningsrådets bidragsenhet och föreläggs därefter Folkbildningsrådets styrelse för beslut. Pilotprojekten tilldelas 40 000 kr, de större projekten (projekttyp 2 och 3) 150 000 kr med en egeninsats på minst 25 %. År 2013 höjdes projektbidragen till 50 000 kr respektive 200 000 kr. Då det finns många pilotprojekt som gett mer resultat än de stora projekten, verkar pengar inte vara avgörande för projektens kvalitet. Folkbildningsrådets styrelse tar beslut om vilka projekt som skall tilldelas pengar. I besluten tas hänsyn till olika parametrar som till exempel om ansökan kommer från en organisation som finns i en stad eller ligger ute på landsbygden, graden av erfarenhet av flexibelt lärande, fördelningen mellan folkhögskolor och studieförbund. Inga pengar ges till fortbildning av personal. Folkbildningsrådet förutsätter att projektledare och andra som arbetar i projekten får utrymme i sina tjänster så att de kan göra en bra insats i projekten. Folkbildningsrådet erbjuder projekten hjälp i form av coacher/mentor. Det finns ett önskemål från den som ansvarar för projektverksamheten att hjälp och kontroll utökas. Förutom tilldelning av pengar och coacher ges även stöd i form av tre projektledarträffar. Projekten uppmanas att utföra en del arbetsuppgifter i den virtuella konferensen i FirstClass. Den skriftliga slutredovisningen läggs ut på Folkbildningsnätet. Slutredovisningarna är ofta av låg kvalitet. Projekten avslutas med ett seminarium.

Vissa problem förekommer. Några projekt har inte kunnat godkännas på grund av utebliven redovisning. Uppföljningen av projekten från Folkbildningsrådets sida borde förbättras. Några mätningar av betydelsen/effekterna för folkbildningen av projekt under de senaste åren har inte utförts. Det har identifierats faktorer som hämmat utvecklingen av det flexibla lärande inom folkbildningen. Okunskap och bristande intresse från ledningarna inom folkhögskolor och studieförbund är en sådan hämmande faktor. Andra negativa faktorer är brist på resurser, personalomsättningar, omorganisationer och interna problem. De organisationer som arbetat strategiskt med frågor kring flexibelt lärande och som byggt en systematik kring satsningarna har varit framgångsrika. Spridningen av kunskaper och erfarenheter inom folkbildningen har inte gett förväntat resultat. Den kompetensutveckling av folkhögskolerektorer som påbörjats hösten år 2013 kan vara ett sätt att öka kunskapen om flexibelt lärande hos skolornas ledning och som på sikt leder till en snabbare utveckling av flexibelt lärande.

De som arbetar med flexibelt lärande inom Folkbildningsrådet önskar ett starkare stöd ifrån styrelsen och att styrelsen tar ett större ansvar för utvecklingen. De har noterat att i skriften "Vägval och Vilja" nämns flexibelt lärande på ett enda ställe. Det saknas ett handlingsprogram/ styrinstrument för flexibelt lärande för svensk folkbildning. Flexibelt lärande bör synliggöras på ett bättre sätt och bli en angelägen och viktig fråga för hela Folkbildningsrådet och dess styrelse.

Utveckling och administration av Folkbildningsnätet

Bakgrund

Folkbildningsnätet är ett av Folkbildningsrådets medlemsuppdrag. Det administreras centralt av Folkbildningsrådet på uppdrag av medlemsorganisationerna Folkbildningsförbundet, RIO och SKL. Folkbildningsnätet leds av en styrgrupp med företrädare för medlemsorganisationerna. Folkbildningsnätet är öppet för alla folkbildningsorganisationer, för dess personal, för deltagare i kurser och cirklar samt för förtroendevalda i studieförbund och folkhögskolor.

Folkbildningsnätet består idag av två huvuddelar, en lärplattform, och pedagogiska resurssidor. Antalet användare varierar men genomsnittet ligger på cirka 30 000 användare. Den nätbaserade plattformen som används sedan starten är FirstClass och Folkbildningsnätet är ett av de största FirstClass-näten i Sverige. Nätet är uppbyggt av många tusen så kallade virtuella konferenser: studie- och kursrum, diskussionsarenor, allmänna mötesplatser, anslagstavlor, planerings- och samarbetsrum och många andra olika forum och tjänster. De pedagogiska resurssidorna innehåller sådan information och exempel som kan vara till gagn för utvecklandet av det flexibla lärandet inom folkbildningen.

Till stöd för Folkbildningsnätets arbete finns en särskild styrgrupp (se 4.7.4) Styrning av Folkbildningsnätet). De som idag administrerar Folkbildningsnätet började år 1999 som så kallade ”regionala resurspersoner” och har sedan dess arbetat med att utveckla och administrera Folkbildningsnätet.

Merparten av den dagliga administrationen av Folkbildningsnätet görs av närmare 500 lokaladministratörer på folkhögskolor och studieförbund av vilka nästan alla är lärare, studiesekreterare eller dylikt som vid behov registrerar nya användare och skapar de virtuella konferenser med mera, som behövs.

Den ursprungliga idén till att bygga upp ett gemensamt Folkbildningsnät kom från DUKOM. Starten finansierades med pengar ifrån DUKOM. Därefter har Folkbildningsnätet finansierats av KK-stiftelsen, Distum och med medel från CFL. Idag finansieras Folkbildningsnätet av Folkbildningsrådet och medlemmarna själva. Från början var en viktig del i uppbyggnadsarbetet att samla de erfarenheter som vunnits i de olika folkbildningsprojekt som genomförts inom flexibelt lärande och att lägga in olika pedagogiska resurser som folkbildningen kunde ha användning för. I ett tidigt skede engagerades specialister inom olika ämnesområden. Idag ligger en stor del av ansvaret för att lägga in nya resurser på administratörerna av Folkbildningsnätet.

Initialt fanns ett betydande motstånd ute i verksamheten mot distansutbildning/flexibelt lärande. Det motståndet är väsentligt mindre idag. Fortfarande kan dock folkbildningens förmåga att möta digitaliseringen av samhället vara bristfällig. På vissa håll saknas ett strategiskt tänkande.

Från mitten av 1990-talet och fram till idag har stora resurser satsats på att utveckla flexibelt lärande och dessa satsningar har, enligt företrädarna för Folkbildningsnätet, positivt bidragit till utvecklingen även om den är svår att visa i siffror. I början av 1990-talet var det ytterst ovanligt att folkhögskolor hade distanskurser och distanscirklar förekom knappast. Med tanke på den volym som finns idag av flexibelt lärande har det onekligen skett en betydande utveckling. Hur viktiga satsningarna i olika utvecklingsprojekt har varit för verksamheten är svårt att bedöma men att projekten har påskyndat utvecklingen råder inget tvivel om. De många studiebesöken från olika länder för att få inblick i Folkbildningsnätet vittnar om att nätet har ett mycket gott anseende utomlands enligt företrädarna för Folkbildningsnätet.

Hur uppfylls de uppsatta målen för Folkbildningsnätet?

Det finns fyra uppsatta mål för Folkbildningsnätet:

1. att erbjuda pedagogiska verktyg och resurser för folkbildningens lärande,
2. att stödja den pedagogiska utvecklingen av flexibelt lärandet inom folkbildningen,
3. att erbjuda mötesplatser för folkbildningen, samt
4. att erbjuda organisationerna inom folkbildningen möjlighet att skapa interna virtuella konferensmiljöer.

Företrädare för Folkbildningsnätet anser att de uppsatta målen för Folkbildningsnätet uppfylls helt eller delvis. Målet att ”erbjuda pedagogiska verktyg och resurser för folkbildningens lärande” bedöms arbetsmässigt som det tyngsta. Arbetet har inneburit att Folkbildningsnätet har gått från att vara ett FirstClass-nätverk till att vara ett pedagogiskt nätverk med en ”en variation av verktyg för att underlätta det digitala arbetet”. Det finns dock fortfarande många ute i verksamheten som sätter likhetstecken mellan Folkbildningsnätet och FirstClass-systemet.

Målet att ”stödja den pedagogiska utvecklingen av flexibelt lärandet inom folkbildningen” har skett dels genom att folkbildningsnätets resurser har använts i de genomförda utvecklingsprojekten, dels genom att erbjuda plattformar för kommunikation. Stödet består även av att företrädare för folkbildningsnätet är ute i verksamheten och informerar om nätverket och presenterar goda exempel.

Målet att ”erbjuda mötesplatser för folkbildningen” uppfylls genom att tillhandahålla plattformen FirstClass och videokonferenssystem. Företrädarna för folkbildningsnätet har aktivt stöttat uppbyggnaden av virtuella konferenser, såväl allmänna som ämnesspecifika. Det konstaterades dock att de ämnesspecifika virtuella konferenser annat än i undantagsfall varit framgångsrika.

Målet att ”erbjuda organisationerna inom folkbildningen möjlighet att skapa interna virtuella konferensmiljöer” uppfylls genom att tillhandahålla FirstClass. Företrädarna för Folkbildningsnätet har inget direkt svar på frågan varför det används andra plattformar istället för FirstClass inom folkbildningen. Någon dialog med dem som bytt ut FirstClass mot andra alternativ har inte förts. Kunskap om hur dessa alternativa plattformar fungerar saknas.

På vilket sätt har Folkbildningsnätet bidragit till att nå folkbildningens fyra syften?

Staten har ställt upp fyra syften för folkbildningen. Dessa är:

1. stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin,
2. bidra till att göra det möjligt för människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen,
3. bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivå i samhället, samt
4. bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

De som intervjuats är överens om att Folkbildningsnätet bidragit till att nå folkbildningens fyra syften. I samtalen lyfts särskilt betydelsen av flexibelt lärande genom att den studieformen gör det möjligt för många

fler att ta del av folkbildningens utbud. Vidare underströks att den digitala delaktigheten är en demokratifråga av samma dimension som att människor får lära sig läsa, skriva och räkna för att kunna fungera i samhället, påverka sin livssituation och delta i samhällsutvecklingen.

Kontakten med folkhögskolor och studieförbund

Folkbildningsnätets primära målgrupp är lärare och studiecirkelledare. Lokaladministratörerna är viktiga kontaktytor gentemot målgruppen. Kontakten sker via e-post, enkäter, workshops, seminarier, eller virtuella konferenser. Vid dessa möten försöker Folkbildningsnätet dels informera om nätverkets resurser men även undersöka verksamhetens behov. Vid sådana möten brukar en aktiv lärare inom flexibelt lärande kontaktas för att dels visa på kommunikationsmöjligheterna, dels för att ta del av dennes erfarenheter. Dock verkar det inte ge så mycket effekt i verksamheten även om det på den virtuella konferensen var lärare som blev mycket stimulerade. Det finns säkert olika anledningar till att inte utvecklingsarbetet får någon fart. Det kan röra sig om bristande intresse från arbetsledningen, ingen efterfrågan från deltagarna, lärarnas bristande förmåga att bryta invanda mönster, med mera. De centrala administratörerna av Folkbildningsnätet hinner dock inte med någon nämnvärd uppföljning. Administratörerna av Folkbildningsnätet tycker att detta är ett arbete som behöver prioriteras.

Kontakten med lokaladministratörerna bedöms vara god. Inom folkhögskolesektorn finns det många lokaladministratörer, men färre på studieförbunden. De lokaladministratörer/de som har motsvarande funktion på studieförbunden har dock Folkbildningsnätet god kontakt med.

Vad är det som är unikt med Folkbildningsnätet?

Det unika med Folkbildningsnätet är att det finns en tydligt definierad målgrupp och att de resurser som erbjuds är anpassade till målgruppen samt att folkhögskolor och studieförbund har en gemensam plattform för information, kommunikation och erfarenhetsutbyte. Folkbildningsnätet knyter samman svensk folkbildning, stärker samhörigheten mellan folkhögskolor respektive studieförbund, och skapar mötesplatser.

Vilka är de viktigaste fördelarna med flexibelt lärande?

Internet ger nya dimensioner till det traditionella lärandet, höjer kvaliteten och ökar möjligheten att använda olika lärostilar. Andra viktiga fördelar som lyfts fram är att det flexibla lärandet ger ytterligare tillgång till folkbildning och bidrar till att höja kompetensen inom IT. Det sistnämnda är viktigt utifrån en demokratisk synvinkel. Det är viktigt att lära sig tekniken för att kunna göra sin röst hörd i samhället. I samband med att Folkbildningsnätet startade rådde stark ”motvind” mot det flexibla lärandet. Uppbyggnaden av Folkbildningsnätet innebar att slåss mot ”rätt stora elefanter”. För administratörerna av Folkbildningsnätet har det varit tillfredsställande att se hur det flexibla lärandet har utvecklats och att ha fått vara med och påverka den utvecklingen.

Vilka hinder och nackdelar finns i samband med det flexibla lärandet?

De största nackdelarna med det flexibla lärandet är att det finns en risk att kurser och cirklar följer ett ensidigt e-Learning koncept där det levereras färdiga svar på frågor och där den grundläggande folkbildningstanken går förlorad. En annan nackdel är att det flexibla lärandet kan skapa motsättningar inom organisationerna. Det kan skapas ett A och B-lag där du tillhör B-laget om du inte använder flexibelt lärande och därmed inte är en ”modern folkbildare”.

En annan nackdel är att det fortfarande finns tekniska svårigheter, det är ”lite för lätt att göra fel”. Fortfarande är det många, även om de är väsentligt färre nu än förr, som är lite rädda för att använda tekniken.

Personella och ekonomiska villkor

Folkbildningsnätet administreras idag av två heltidsanställda. Dessa två personer utför även en hel del utvecklingsarbete. Grundtilldelningen till Folkbildningsnätet är 5,5 miljoner per år. Utöver detta avsätts varje år 1-1,5 miljoner till utvecklingsarbete. Externa resurspersoner knyts ibland till olika utvecklingsprojekt. Administratörerna anser att gruppen som idag deltar i utvecklingsarbeten är för liten. Ett annat dilemma är att framgångsrika utvecklingsprojekt leder till ökade driftskostnader. Idag finns ingen press på att minska budgeten för Folkbildningsrådet men det är inte heller möjligt att öka budgeten för att täcka ökade driftskostnader.

Kontakten med Folkbildningsrådets styrelse

Kontakten med Folkbildningsrådets styrelse är svag. Inställningen till flexibelt lärande upplevs som positiv men styrelsen saknar detaljkännedom. Med tanke på att Folkbildningsnätet utgör det enda gemensamma medlemsuppdraget för Folkbildningsrådet så bör kontakten mellan Folkbildningsnätet och Folkbildningsrådets styrelse stärkas.

Framtida utveckling

Om IT är en strategisk folkbildningsfråga så bör frågor diskuteras, såsom ”På vilket sätt kan Folkbildningsnätet bidra till utvecklingen av svensk folkbildning? Hur ser den processen ut? Hur skall Folkbildningsnätet struktureras? Erbjuder Folkbildningsnätet en bra modell för människor att lära av varandra?” Det finns en vision av att Folkbildningsnätet skall utvecklas till att bli en mediecentral där fler resurser och tjänster erbjuds. Utvecklandet av Folkbildningsnätet bör utföras av en grupp på cirka tio personer bestående av mediepedagoger/IKT-pedagoger. Denna grupp bör även vara aktiv utåt genom att besöka folkhögskolor och studieförbund och stötta i första hand lärare men även deltagare. Helt avgörande för Folkbildningsnätet i framtiden är att kunna erbjuda bra pedagogiska verktyg utifrån verksamhetens behov samt att ge bra support. För att kunna göra det krävs en god omvärldsbevakning och ett gott utvecklingsarbete.

Styrning av folkbildningsnätet

Folkbildningsnätet styrs av en styrgrupp som är tillsatt av medlemsorganisationerna. Budget och andra stora beslut fattas dock i Folkbildningsrådets styrelse men bereds av styrgruppen.

Styrgruppen för Folkbildningsnätet är sammansatt av företrädare för Folkbildningsförbundet, RIO och SKL. Kompetensen inom området flexibelt lärande är väldigt olika, från personer som arbetat många år med flexibelt lärande till personer som helt eller nästan helt saknar kompetens inom IKT-området. Enligt styrgruppen hålls fyra protokollförda sammanträden per år och arbetsutskottet (AU) samlas fyra gånger per år. AU består av styrgruppens ordförande och administratörerna för Folkbildningsnätet.

Folkbildningsnätet tilldelas cirka 1,5 miljoner per år för utvecklingsarbete. Medlen går till att ”förvalta och hänga med i den tekniska utvecklingen”. Ibland tar styrgruppen in föredragshållare för egen kompetensutveckling.

På frågan om vilka tre utvecklingsprojekt som varit mest lyckosamma lyfts följande projekt fram:

- videokonferenssystemet,
- UR-programmet, samt
- tillgänglighetsprojektet (ett pågående projekt).

Folkbildningsnätet framhåller att utvecklingsbidraget inte höjts i önskad omfattning. ”Utveckla gärna, men det får inte kosta mer” brukar anföras i sammanhanget.

Flexlärprojekten medför att man använder Folkbildningsnätet mer. Problemet med projektmedlen är att det oftast är ungefär samma folkhögskolor och studieförbund som söker och får pengar. Det vore önskvärt att undersöka hur dessa medel används, menar styrgruppen.

År 2008 initierades två utvärderingar men ingen av dessa utvärderingar har, enligt styrgruppen, närmare diskuterats. Styrgruppen framhåller att innehållet i Folkbildningsnätet inte diskuteras i styrgruppen utan dessa diskussioner förs ute i verksamheten. Kommunikationen med kritikerna av innehållet i Folkbildningsnätet och FirstClass har varit bristfällig. Ett exempel som togs upp under samtalet med styrgruppen på vad den bristande kommunikationen lett till, var att alla studieförbund utom Ibn Rushd har utvecklat egna intranät. Med bättre kommunikation skulle parallellutveckling kunnat undvikas. Bra om resurserna samlas så att folkbildningen utvecklar tillsammans och inte att folkhögskolor och studieförbund utvecklar var för sig.

De utmaningar som styrgruppen ser framöver är till exempel önskemål om mobilitet, konkurrensen med andra sociala medier, regelverket, engagera ledningar/styrelser, lärare och deltagare. Andra utmaningar är att förändra pedagogiken så att den anpassas till nya målgrupper.

Styrgruppen hoppas att den nya versionen av FirstClass bättre svarar upp mot verksamhetens önskemål. Styrgruppen har inte undersökt andra alternativ.

För folkhögskolor skulle en avveckling av Folkbildningsnätet vara negativt och betyda en tillbakagång. ”Det skulle vara att gå tillbaka till stenåldern” framfördes i styrgruppen. För många skolor skulle det innebära att de skulle behöva börja om på nytt. Många skolor skulle behöva lägga ner sina distanskurser på grund av att avvecklingen skulle skapa så mycket merarbete, till exempel upphandling av teknik.

För studieförbunden skulle en nedläggning inte få speciellt stora effekter. Erfarenhetsutbytet mellan studieförbunden skulle minska med tiden, kostnaderna skulle öka och mötesplatser försvinna. Avsaknaden av de pedagogiska resurssidorna skulle påverka cirkelledarnas arbete.

Styrgruppen har ingen kontakt med den folkhögskola som bara har distanskurser. De allra flesta är inte insatta i hur verksamheten bedrivs men det finns många ”tyckare”.

Styrgruppen känner viss oro över att de bidrar till att den digitala klyftan ökar genom att avståndet ökar mellan de som använder IT-stöd och de som inte gör det. Det är viktigt att folkbildningen tillför samhällsnytta. Folkhögskolor och studieförbund måste ta sitt ansvar för samhälls- och teknikutvecklingen.

Kunskapsöverföringen är för dålig både internt och mellan studieförbund och folkhögskolor

Projektmedel söks för kvalitetshöjning och för att nå särskilda målgrupper.

Styrgruppen menar att det i många fall är ledningen på folkhögskolor och studieförbund som är den stora bromsklossen. Kunskapsnivån hos dessa bedömer styrgruppen vara låg, till exempel kunskap om vilka nyttoeffekter flexibelt lärande ger.

Inom studieförbunden är det eldsjälarna som driver utvecklingen av flexibelt lärande. Det är dock ”långt” mellan ledning och dessa eldsjälarna. Datakunskapen är viktig för alla att få. Styrgruppen menar att det är folkbildningens plikt att alla som genomgår kurser/cirklar ges den kunskapen för att bättre klara senare studier.

Många frågor som ställdes till styrgruppen hänvisades till administratörerna av Folkbildningsnätet.

På frågan ”Hur kan Folkbildningsrådet stimulera utvecklingen av flexibelt lärande?” placerades detta givna alternativ främst:

”Genom riktade insatser för att höja kompetensen inom flexibelt lärande hos lärare/cirkelledare.”

Ett annat alternativ som placerades högt upp var:

”Genom att tilldela mer pengar till de kurser/cirklar som använder digitala resurser i hög omfattning.”

Ett par ledamöter noterade följande egna högt prioriterade förslag på åtgärder:

”Höja kompetensen inom flexibelt lärande hos skolledningar.” och ”Använda gemensam plattform för att utveckla digitala studiematerial.”

De givna alternativ som placerades lägst var:

”Genom att tilldela extra resurser för inköp/förnyelse av teknisk utrustning.” och ”Genom att fastställa en minimiandel av kurser/cirklar med flexibelt lärande.”

Samverkan med andra aktörer inom området flexibelt lärande

1,2 miljoner svenskar (1,5 miljoner vid kampanjstarten) från 16 år och uppåt använder aldrig eller sällan Internet och e-tjänster (.SE och World Internet Institute: Svenskarna och Internet, 2011). Det finns ett starkt samband mellan användning av digitala tjänster och socioekonomiska villkor. Åldern har starkast inverkan, därefter inkomst och utbildning. Sambanden är svaga bland de yngre men starka hos de äldre.

Det övergripande målet med Digidelkampanjen är att öka den digitala delaktigheten för 500 000 personer. Målet utgår ifrån den siffran studien ”Svenskarna och internet” kunde visa år 2010 när det fanns 1,5 miljoner svenskar som själva uppgav att de inte använde internet. År 2013 var siffran nere i 1,2 miljoner och förhoppningsvis är den ner i 1 miljon i inledningen av år 2014 när kampanjen avslutas.

I februari år 2013 hade över 160 000 deltagare på något sätt mötts av Digidels verksamhet genom utbildningar, supporttillfällen eller föreläsningar.

Att definiera digital delaktighet är som en hal tvål, säger Digidelkampanjens kanslichef. Utvecklingen går så otroligt fort så att frågan om digital delaktighet kan nog endast besvaras av individen, det vill säga om tekniken anses vara ett hinder för ens delaktighet i samhällslivet. Om det är ett hinder för att kunna vara på arbetsmarknaden eller socialt eller på något annat sätt, då måste arbetet med att undanröja de hindren fortsätta.

Digital delaktighet handlar också om bredbandsutveckling i vissa sammanhang, om tillgänglig teknik, att informationen finns på ett begripligt språk, om informationen är lättläst, med mera.

Stiftelsen.se har tagit beslut att permanenta kansliet. I vilken omfattning har ännu inte bestämts men det kommer fortsätta att handla om att tillsammans med det etablerade nätverket, kampanjledningen, och de olika grupperna som arbetar inom Digidel utröna vad det finns för behov.

Det finns en kraft i att en kampanj är en kampanj som tar slut och som gjort skillnad. Genomförda undersökningar visar på detta, till exempel att nya kontakter tagits och att frågan om digital delaktighet lyfts fram politiskt, både nationellt och regionalt.

Digidelkampanjen har ett dokument som styr strategiarbetet inför partnerrekryteringen. Digital delaktighet är något som berör alla i samhället antingen om du arbetar för frågan digital delaktighet som privatperson eller i en organisation. Företrädarna för Digidel har varit med och skapat bra kontaktytor mellan landets olika folkbildningsaktörer, ideella organisationer och stiftelser, näringsliv, stat, landsting och kommun.

Den nationella samordnaren för läns- och regionbiblioteken i kampanjen Digidel 2013 beskriver att folkbiblioteken i flera år med växlande framgång har försökt att få till ett samtal om lärande och lärmiljöer tillsammans med kommunal vuxenutbildning, lärcentra och högskolor/universitet. Folkbibliotekens uppdrag handlar främst om att stödja och inspirera det informella och icke-formella livslånga lärandet, men allteftersom antalet distansstudenter ökar, ökar också behovet av att få praktiskt stöd och hjälp på platsen där man bor. För folkbiblioteken är inte formen för lärande det viktiga utan det är individens behov som är utgångspunkten. För att kunna ge bra stöd skulle det behövas att varje kommun satte sig ned med utbildningssamordnare, folkbildare, och bibliotek, för att samtala om hur lärmiljöerna ser ut lokalt och hur man genom samverkan kan få ut bästa möjliga utfall för kommunmedborgarna.

Studieförbunden har en enormt viktig uppgift när det gäller att få människor att möta tekniken, menar företrädarna för Digidel. Önskan är att studieförbunden i ännu högre grad än nu ligger i framkant av den digitala utvecklingen och satsar på att säkerställa den tekniska infrastrukturen, avsätter tid och satsar på cirkelledarutbildningar. Det är en viktig fråga om legitimitet och en viktig framtidsfråga för folkbildningen och hur den kan vara ett stöd för medborgarna.

Det är viktigt att satsa på cirkelledarna eftersom de har möjligheten att vara ”triggers” utifrån, att visa på internets möjligheter, avdramatisera och stärka självförtroendet hos individer och ge dem möjligheten att bli mer delaktiga. Studieförbunden kan även hjälpa dem som vill ta ytterligare steg i användningen av digitala resurser. Studieförbunden har också en viktig roll när det gäller att kunna ge den övergripande bilden av användningen av internet via föreläsningar och annat. Vart är samhället på väg, vilka tjänster finns på internet, vilka digitala tjänster är på väg att utvecklas och hur ser kommunikationen i samhället ut?

Staten satsar inte några särskilda medel för digital delaktighet. Folkbildningens fyra syften styr inriktningen på studieförbundens och folkhögskolorna verksamhet men ledningarna behöver ta ett tydligare ansvar och gå före i den här frågan, anser företrädarna för Digidelkampanjen. Om inte det görs måste staten peka tydligare på att det här är ett ansvar för folkbildningen. Samma sak gäller för biblioteken. Biblioteken har inte något formellt uppdrag att arbeta med digital delaktighet. Det är därför svårt för biblioteken att själva avgöra hur mycket kraft de skall lägga på en fråga eller en uppgift som inte egentligen finns med i uppdraget.

Digidel har satt ”strålkastarljuset” på vikten av att arbeta med den här frågan väldigt konkret och aktivt men också på vilka aktörer som har möjlighet att göra skillnad.

Ett tjugotal folkhögskolor och ett trettiotal studieförbundsenheter har varit aktiva i kampanjen på olika sätt. Man har bland annat varit med och tagit fram utbildningsmaterial, genomfört cirklar och datautbildningar, anordna mötesplats etcetera. Biblioteken står dock för ungefär hälften av Digidels totala verksamhet och har verkligen visat intresse för den här frågan. Arbetet med att minska de digitala klyftorna legitimerar biblioteken i vår tid, menar företrädarna för Digidel.

Vilka insatser måste studieförbunden eller folkhögskolorna göra framöver inom området digital delaktighet?

Det handlar om att få folkbildningen att se hur de förvaltar det samhällsstöd som de får från stat och kommun. Digital delaktighet är vår tids folkbildningsuppgift. Det finns fler viktiga ämnen men det här är en ytterst central fråga eftersom digitalt utanförskap redan nu innebär att vissa medborgare inte har lika villkor som andra. Företrädarna för Digidel framhåller med enfaset att folkbildningen har uppdraget att se till så att alla människor som bor i Sverige kan vara aktiva medborgare och vara med och forma den svenska demokratin. Frågan måste därför tas på allvar på ledningsnivå inom folkbildningen. Det måste skapas ekonomiska förutsättningar för att studieförbund och folkhögskolor fortsätter det viktiga arbete som genomförs inom Digidel-kampanjen och som avslutas år 2013. Det måste även skapas förutsättningar för att genomföra den uppsökande verksamheten.

Nitus, Lärcentrens intresseorganisation, är en av initiativtagarna till Digidelkampanjen. I Sverige finns cirka 100 lärcentra som i första hand är en mötesplats för studerande som studerar på distans på Komvux, universitet, högskolor och yrkeshögskolor. Lärcentrens resurser varierar, det finns bland annat studielokaler, olika typer av teknisk utrustning, handledning, studievägledning och biblioteksresurser. Lärcentrens och folkbildningens aktörer behöver arbeta hand i hand, menar företrädare för Digidelkampanjen. Det är viktigt att ge människor möjlighet att bedriva studier där de bor med stöd från ett studieförbund, lärcentra, servicekontor eller biblioteket. För att ha lika utbildningsmöjligheter i samhället idag och framöver är det nödvändigt att kunna hantera flexibla utbildningsformer. Det är även viktigt att den flexibla miljön för utbildningen är så användarvänlig och anpassad till målgruppen som möjligt. Folkbildningens huvuduppdrag är att se till att människor i Sverige kan vara med och bygga samhället.

Regeringen lät under första halvåret 2013 utreda hur frivilliga krafter i samhället bidrar till att öka den digitala delaktigheten. Utredningen utmynnade i fyra förslag på åtgärder (Zetterlund, 2013). Ett av dessa förslag lyfter särskilt fram behovet av samordnade insatser på nationell nivå för att bygga vidare på det som idag sker på lokal- och regionalnivå. I förslaget står:

”Utred möjligheten att i regleringsbrev uppdraga åt myndigheterna Folkbildningsrådet, KB och Digidel att i samråd med Handisam, PTS och MTM (före detta TPB) och regeringens Digitaliseringskommission ansvara för insatser som syftar till att överbrygga digitala klyftor och främja innanförskapet i digitala miljöer. Ett fåtal myndigheter bör ha samordningsansvar. Samverkan med frivilligorganisationer och aktörer i civilsamhället bör ingå”.

Analys och diskussion

Syftet med denna studie var att ta fram ett underlag för beslut om hur Folkbildningsrådets framtida insatser inom området flexibelt lärande ska utformas för att utgöra ett effektivt stöd för utveckling. De resultat som presenteras i detta arbete grundar sig på information som införskaffats med hjälp av enkäter, intervjuer, fallstudier, fokusgrupper och desk research. Genom att använda olika metoder för att få svar på de uppsatta frågeställningarna anser utvärderarna att de fått en representativ bild av användning och utveckling av flexibelt lärande trots en låg svarsfrekvens på de utskickade enkäterna. Det har varit mycket värdefullt att besöka folkhögskolor och studieförbund och samtala med ledning, lärare, lokaladministratörer och deltagare. Fallstudierna liksom fokusintervjuerna och andra genomförda intervjuer har gett en bättre inblick i verksamheten än om enbart enkäter använts.

Resultaten visar att användningen av flexibelt lärande har ökat inom svensk folkbildning jämfört med åren 2003 och 2006 (Landström, 2004; Mellberg, 2007) men att volymen av flexibelt lärande fortfarande är mycket liten inom svensk folkbildning (Tabell 1 och Tabell 2). Generellt används inte flexibelt lärande på ett systematiskt sätt i studieförbundens cirklar och folkhögskolornas kurser. Det finns dock undantag där verksamheten bygger ett långsiktigt förändrings- och utvecklingsarbete. Jämfört med tidigare studier är det fortfarande så att det är en högre användning av flexibelt lärande inom folkhögskolevärlden än inom studieförbunden. Det är en rik flora av digitala resurser som används i undervisning och administration inom folkbildningen, såväl de som finns inom som utanför Folkbildningsnätet. Det råder stora skillnader i användning av IKT mellan olika folkhögskolor och studieförbundsavdelningar. Det har genomförts många lyckade utvecklingsprojekt de senaste åren men dessa har inte i någon större utsträckning lett till vidare verksamhetsförändringar. Utvärderarna kan konstatera att det inte finns någon enkel förklaring till varför utvecklingen av flexibelt lärande inom folkbildningen har gått relativt långsamt eller till skillnaden i användning av flexibelt lärande mellan folkhögskolor och studieförbund.

I denna utvärderingsrapport dras, utifrån erhållna resultat, slutsatser som i många fall mynnar ut i konkreta förslag på åtgärder som utvärderarna bedömer skulle främja utvecklingen av flexibelt lärande inom folkbildningen. Deras förhoppning är att denna rapport kan få ligga till grund för det samråd mellan Folkbildningsrådet och folkbildningen som utvärderarna anser är nödvändigt för att eliminera hinder och skapa goda förutsättningar för utveckling av flexibelt lärande. Genom att ta ett sådant initiativ kommer Folkbildningsrådet att tydligt markera sitt intresse för att utveckla flexibelt lärande och samtidigt uppvisa en öppenhet och lyhördhet mot verksamheten. Med utgångspunkt från detta samråd kan Folkbildningsrådet därefter formulera ett policydokument och en handlingsplan för området flexibelt lärande eller **flexibla studier**, ett namn som utvärderarna anser bättre beskriver området. Utvärderarna menar att det för folkbildningen är nödvändigt att det upprättas ett dokument som beskriver Folkbildningsrådets syn på flexibla studier och vilka mål som satts upp för verksamheten. Det är också viktigt att Folkbildningsrådet

själv upprättar sådana dokument, eftersom det kravet har, i samband med projektansökningar, ställts på folkhögskolor och studieförbund.

Vid genomgångar av Folkbildningsrådets, folkhögskolors och studieförbundsavdelningars dokument och hemsidor har utvärderarna konstaterat att flexibelt lärande inte ges särskilt stort utrymme. Utvärderarna menar att det är mycket viktigt att det av policydokument, handlingsprogram, hemsidor, verksamhetsberättelser, årsredovisningar, årsskrifter, med mera framgår att flexibla studier är ett viktigt och prioriterat område. Det är viktigt för hela folkbildningsverksamheten, för presumtiva deltagare och inte minst viktigt för de eldsjälarna som under många år aktivt verkat för att utveckla flexibla studier.

Folkbildningsrådet bör uppmuntra folkhögskolor och studieförbundet att ta ett större ansvar för att minska den digitala klyftan. Utvärderarna anser att det sker enklast genom att stimulera utvecklandet av nätkurser och nätcirklar. Deltagarna på sådana kurser/cirklar kommer förutom att få ökade kunskaper inom specifika ämnesområden även få kunskaper i att använda datorer och digitala resurser, därmed kommer fler människor in i den digitala världen. Betydelsen av att i kurser och cirklar få använda digitala verktyg för att höja den digitala kompetensen har även framkommit i tidigare utvärderingar (Hylén, 2008, Andersson et al., 2006, Laginder och Andersson, 2006).

Utvärderarna kommer i föreliggande rapport peka på några faktorer som varit hinder i utvecklingen men också faktorer som kan främja utvecklingen. Utvärderarna inleder dock med en diskussion kring folkbildningens uppgifter i ett snabbt föränderligt samhälle.

Folkbildning i samhällsförändring

Under de senaste 20 åren har det skett en mycket snabb utveckling inom IKT-området. Utvecklingen har påverkat utvecklingen inom samtliga sektorer i samhället. Tekniken ger oss nya möjligheter att söka information, kommunicera och att påverka. IKT har även fått stor betydelse för synen på det lärande som sker såväl formellt som icke formellt. Utvecklingen och användningen av IKT har haft stor betydelse för grund- och gymnasieskolor, universitet och högskolor samt för fortbildningsverksamhet. Hur har svensk folkbildning tagit till sig den nya tekniken? Vad händer när den traditionella folkbildningen möter den nya tekniken? Förändras folkbildningens identitet och roll i samhället?

I skriften *Vägval & Vilja* konstateras att utvärderarna lever i en tid med snabb samhällsförändring och att folkbildningens uppgift är att ha "örat mot marken" och verka i samhället och ständigt vara beredd att möta nya behov. "Folkbildningen vill och ska arbeta mitt i förändringen". För att göra detta måste folkbildningen "själv våga förändringen, själv stå på tå: förutse, förstå, förklara, debattera, utforska och påverka". Inom svensk folkbildning bedrivs en mycket omfattande verksamhet och i *Vägval & Vilja* lyfts vissa prioriterade områden fram där arbetet handlar om att utveckla verksamheter "där medborgarna kan kraftsamla inför mötet med nya samhällsutmaningar".

Skriften *Vägval & Vilja* lyfter även fram folkbildningens grundtankar på ett klargörande sätt och det är positivt för svensk folkbildning att ett sådant dokument gemensamt tagits fram. Dokumentet tydliggör den roll som folkbildningen vill spela i framtiden och detta är viktigt för de som arbetar på folkhögskolor och studieförbund. Skriften är även värdefull för beslutsfattare och allmänhet eftersom den beskriver folkbildningens grundvalar och kan närmast ses som en programförklaring. De personer som inom folkbildningen verkar för att flexibla studier skall utvecklas är dock besvikna på att skriften så lite berör den stora samhällsförändring som har skett och sker, där samhället går från att ha varit ett industrisamhälle till

ett kunskaps- och informationssamhälle och där IKT är en väsentlig del av utvecklingen. Det är också viktigt för de som arbetar med utveckling av flexibla studier att området synliggörs. Den digitala utvecklingen sker i ett mycket snabbt tempo och skapar ständigt nya behov hos samhällsmedborgarna. Utvärderarna menar att folkbildningen på ett tydligare sätt än det som beskrivs i Vägval och Vilja skall möta detta behov. Inom de områden som prioriteras (bildning och sammanhang, tillgänglighet och delaktighet, medborgare och civilsamhälle, arbetsliv och livslångt lärande, samt kultur och kreativitet) är användning av digitala resurser helt avgörande. I en situation där utvecklingen av flexibla studier går långsamt är det viktigt att folkbildningen tar tillfället i akt och tydligt lyfter fram betydelsen av att möta medborgarnas behov av kunskaper och färdigheter inom området IKT. En ökad användning av IKT inom folkbildningen ligger helt i linje med det uppdrag som beskrivs i Vägval och Vilja, att ”folkbildningen vill sprida verktyg åt fler att öka sin egenmakt och sitt inflytande som medborgare”.

Attityder till flexibla studier

Vid genomgångar av tidigare genomförda utvärderingar och vid analyser av de resultat som erhållits i denna utvärdering visar det sig att negativa attityder till flexibla studier inom folkbildningen har varit ett stort hinder till utveckling. Även om attityderna har förbättrats de senaste åren (Callerud och Ranebo, 2012) finns det fortfarande en inställning kvar att flexibla studier inte skulle vara något som folkbildningen egentligen skall syssla med eller åtminstone inte prioritera. I många av de samtal utvärderarna haft med ledningar, lärare, utvecklingsansvariga och lokaladministratörer har detta framkommit. De som initierat och drivit utvecklingsprojekt inom flexibla studier har ofta saknat stöd och ibland känt sig motarbetade inom den egna organisationen. Många eldsjälar har upplevt att de inte fått det stöd som är så nödvändigt från ledning och kollegor. I samtal med dessa eldsjälar har utvärderarna mött uppgivenhet, trötthet och frustration inför att utvecklingen av flexibla studier går så långsamt inom folkbildningen. Ansvar för att få bort dessa, för utvecklingen negativa attityder, vilar i första hand på ledningar inom Folkbildningsrådet, folkhögskolor, studieförbund och andra aktörer inom svensk folkbildning. Utvärderarna föreslår att Folkbildningsrådet ”marknadsför” flexibla studier bättre på Folkbildningsnätets hemsida och utarbetar en skrift där användningen av IKT lyfts fram som en hörnsten i bygget av morgondagens folkbildning. Vidare bör det göras en översyn på hur flexibla studier behandlas i de skrifter och dokument som Folkbildningsrådet ger ut. Det gäller även på det sätt som flexibla studier redovisas i verksamhetsberättelser, årsberättelser och i andra sammanhang.

Från IT-stödd distansutbildning, flexibelt lärande till flexibel utbildning

En tänkbar orsak till den långsamma utvecklingen av flexibelt lärande skulle kunna vara själva benämningen flexibelt lärande. Under många år diskuterades namn och definitioner inom IT- och IKT-området. Tiden före DUKOM talades det om IT-stödd distansutbildning. DUKOM införde begreppen flexibelt lärande eller flexibel utbildning. Begreppet flexibelt lärande blev ett modeuttryck i slutet av nittioalet. Företrädare för folkbildningen var dock inte odelat positiva till namnet. De ville istället använda begreppet flexibel utbildning. Anledningen till den tveksamma inställningen till benämningen flexibelt lärande var att namnet innehåller två element, dels individens lärande, dels pedagogens/lärarens undervisning. I det senare fallet handlar det om utbildning. Flexibelt lärande är en direkt översättning av engelskans ”flexible learning” vilket är ett bredare begrepp. Problemet med flexibelt lärande är att benämningen kan föra tankarna fel. Många har nämligen tolkat begreppet så att deltagaren skall studera väldigt självständigt utan någon större hjälp av läraren. I denna tolkning blir den studerande oerhört autonom som individ och lärarens roll förminsкас. Det innebär att det överförs ett alltför stort ansvar på den

studerande. Därför menade många inom folkbildningen att det var bättre att använda begreppen ”flexibel utbildning” eller ”flexibel bildning”. Kan själva begreppet vara en förklaring till att utvecklingen av flexibelt lärande inom folkbildningen gått relativt långsamt genom att själva namnet för tankarna fel? De som arbetat med utvecklingen av flexibelt lärande inom folkbildning anser dock att det inte har varit en huvudanledning. Utvärderarna menar, som tidigare nämnts, att det för folkbildningen kan finnas skäl att istället för att använda termen ”flexibelt lärande” använda uttrycket ”flexibla studier”, ett begrepp som bättre beskriver innebörden och som kan användas inom såväl folkhögskolvärlden som inom studieförbunden.

Är regelverket ett hinder för utveckling?

Vid de individuella intervjuerna och samtalen i samband med platsbesöken (fallstudierna) framkom det ofta att en viktig orsak till den långsamma utvecklingstakten är administrativa hinder, till exempel reglerna för hur studiecirkeltimmar och deltagarveckor med flexibla studier skall räknas och redovisas. Regeln om minsta lärartäthet på folkhögskolor är ett annat exempel som tagits fram i detta sammanhang. Enligt regelverket skall Folkhögskolan ha en lärartäthet motsvarande ”lägst 1,8 lärartjänster per 1 000 deltagarveckor rapporterad verksamhet, exklusive förstärkta lärarinsatser som finansieras med förstärkningsbidrag respektive språkschablon”. Uppfylls inte kravet reduceras statsbidraget. Utvärderarna menar att denna regel är ett väldigt trubbigt verktyg att mäta kvalitet med, dels för att ett större antal lärare inte automatiskt borgar för god kvalitet, dels för att kollaborativt lärande, som är en vanlig pedagogisk metod som används inom flexibla studier, där deltagarna lär av varandra, många gånger är ett mycket bra alternativ till lärarledd undervisning. Vid samtalen med företrädare för folkhögskolor framkom att utvecklingen av nya kurser bromsas av det faktum att en befintlig kurs måste läggas ner för att kunna införa en ny. De kommunicerande kärn som är inbyggda i regelverket, som innebär att utvecklingen av ett verksamhetsområde inom en organisation påverkar andra verksamhetsområden inom samma organisation, kan verka hämmande på utvecklingen. Det kan därför vara mycket svårt att utveckla och genomföra en ny kurs eftersom det skulle innebära att en befintlig kurs måste läggas ner. Ett annat exempel på effekten av de kommunicerande kärnen är att tilldelningen till en organisation kan påverkas av hur verksamheten i en annan organisation har utvecklats under samma tidsperiod. Utvecklingen av IKT skulle därför gynnas om det fanns möjligt att under en försöksperiod om cirka tre år få utveckla och driva nya kurser utan att det omedelbart skulle innebära att någon kurs direkt skulle tvingas läggas ner. För att åstadkomma detta bör Folkbildningsrådet avsätta ytterligare medel utöver de medel som avsätts för själva utvecklingsprojekten. Företrädare för folkbildningsverksamheten menar att de till Folkbildningsrådet pekat på dessa hinder, men att påstötningarna inte lett till någon förändring.

Då folkbildningen uppenbarligen upplever att det finns sådana administrativa hinder är det angeläget att dessa undanröjs. Om hindren inte är reella utan bygger på missförstånd är det Folkbildningsrådets skyldighet att klargöra detta för folkbildningen. Om hindren är reella är det Folkbildningsrådets ansvar att, i samråd med verksamheten, ändra regelsystemet så att det gynnar utvecklingen av flexibla studier. Utvärderarna menar att regelverket och de administrativa systemen bör ses över så att de inte skapar onödiga hinder i utvecklandet av flexibla studier inom folkbildningen och att nätkurser och nätcirklar behandlas på samma sätt som traditionell folkbildningsverksamhet. Det skulle till exempel innebära att det för en folkhögskola/studieförbundsavdelning skulle vara tillåtet att enbart ge nätkurser/nätcirklar.

En av de åtgärder som rankades högst av rektorer/verksamhetsledare för att utveckla flexibla studier var att tilldela mer pengar till de kurser/cirklar som använder digitala resurser i hög omfattning. Utvärderarnas

bedömning är att ett snabbt och effektivt sätt att öka volymen av flexibla studier är att Folkbildningsrådet öronmärker en särskild del av statsbidraget för utvecklande av nya nätkurser och nätcirklar. De öronmärkta medlen skulle även användas för att finansiera drivandet av de nya kurserna under 2-3 år. Risken med ett sådant förfarande är att folkhögskolor och studieförbund, i strävan att snabbt öka volymen av nätkurser/nätcirklar, snabbt gör om några befintliga kurser till nätkurser men att kvaliteten inte blir tillräckligt god. Utvärderarnas erfarenhet är att utvecklande av nätutbildningar av hög kvalitet tar tid. Förutom att innehållet skall hålla hög kvalitet skall även pedagogiken anpassas så att den fungerar i nätverksmiljön och tar hänsyn till målgruppens kunskapsnivå och behov. Risken att det snabbt utvecklas nätkurser/nätcirklar av mindre god kvalitet kan elimineras genom en noggrann utvärdering av de nya kursernas/cirklarnas kvalitet.

Ideologiskt motstånd

Förutom regelverket har det även funnits ett ideologiskt motstånd inom folkbildningen mot flexibla studier grundat på att på traditionella folkhögskolekurser och i studiecirklar träffas deltagarna fysiskt, studerar tillsammans och lär av varandra. Inom folkbildningen finns det ett ideal att verksamheten skall vara fri och frivillig. Det som sker i gruppen och i kommunikationen mellan deltagarna i gruppen ses som ett mycket centralt inslag i läroprocessen (Axelsson et al, 2003). IT-stöd ger även nya möjligheter till individuellt kunskapssökande och självbildning. Detta sågs som motsats till folkbildningens ideal. Det stora diskussionsämnet inom DUKOM var om det överhuvudtaget gick att ha folkbildningsverksamhet på internet eftersom man inte träffas fysiskt. I början var kommunikationen på nätet enbart textbaserad och det kunde därför finnas anledning till tveksamheten mot flexibla studier inom folkbildningen. Men även under den tiden visade det sig att kommunikationen fungerade och i olika publikationer påvisades att kommunikationen var tillräckligt bra för att skapa gruppdynamik och möjlighet till kollaborativt lärande. Utvärderarnas bedömning är att den initiala ideologiskt underbyggda tveksamheten inom folkbildningen är nästan helt borta eftersom kunskapen om flexibla studier har ökat. Dagens teknik skapar ändå bättre förutsättningar för en väl fungerande kommunikation mellan lärare/deltagare och deltagare/deltagare än vad som var fallet i början av tvåtusenålet. Det är viktigt att alla verksamma inom folkbildningen känner till teknikens möjligheter och lär sig använda den. Utvärderarna menar att detta skall gälla alla, inte bara lärare och cirkelledare, utan alla som är aktiva inom folkbildningsverksamhet, styrelseledamöter, rektorer, verksamhetsledare, administratörer, med fler. I intervjuerna med deltagare framkom att användning av ny teknik knappast är något hinder för unga människor men det för många äldre teknikovana är ett betydande hinder och att dessa finns ofta bland folkbildarna själva.

Det ideologiska motståndet har även minskat i takt med de nya möjligheter som IKT ger för gestaltning och uttryck. IKT ger nya möjligheter att arbeta med texter, bild, ljud och film i studierna. Vidare har IT-stöd visat sig vara en hjälp för många att strukturera vardagen och organisera studierna (Laginder och Andersson, 2004).

Uppfyller flexibla studier folkbildningens fyra syften?

En av de frågor som denna utvärdering skulle belysa var: "Hur relaterar användningen av flexibla studier till folkbildningens fyra syften?" Utvärderarna har funnit att en annan orsak till den långsamma utvecklingstakten kan finnas i en övertygelse hos delar av folkbildningen att det flexibla lärandet inte uppfyller folkbildningens fyra syften och därför borde ligga utanför folkbildningen. Hos de företrädare för folkbildningen utvärderarna samtalat med framkommer dock inte detta direkt, utan de har framhållit att

flexibla studier går hand i hand med de uppsatta fyra syftena. När termen flexibla studier infördes och uttrycket IT-stödd distansutbildning försvann blev det lättare att se kopplingen till de fyra syftena. För många markerade IT-stödd distansutbildning en distans till deltagarna och mellan deltagarna och då blev det svårare att se kopplingen till grundtankarna inom folkbildningen. Flexibla studier visade bättre på möjligheterna för deltagarna att utifrån egna förutsättningar vara med och utveckla och stödja demokratin. Den enskildes möjligheter att delta bygger på kunskap att använda tekniken. Användandet av flexibla studier inom folkbildningen innebär samtidigt att deltagarna lär sig att använda tekniken och därmed öppnar sig nya möjligheter att påverka sin livssituation (Andersson et al., 2006, Laginder och Andersson, 2006). Den nya tekniken bidrar till att utjämna utbildningsklyftor. Detta är några exempel som visar att flexibla studier harmoniserar väl med folkbildningens fyra syften. Under senare tid har deltagarnas behov av individualisering ökat. Det skapar en ny utmaning för folkbildningen. Hur skall individens behov och önskemål att sätta upp egna kurser och ha individuella studieplaner kunna paras ihop med tanken på kollaborativt lärande som varit en hörnsten inom folkbildningen? Denna utmaning rör inte enbart flexibla studier utan även traditionell folkbildning.

Bristande resurser

I samtalen med rektorer, verksamhetsledare och andra företrädare för folkbildningen har utvärderarna ofta mött påståendet att utvecklingen av flexibla studier skulle gå snabbare om det fanns mer resurser. De genomgångar utvärderarna gjort av ekonomin på de folkhögskolor och studieförbund som utvärderarna besökt visar att många brottas med dålig ekonomi. För att få verksamheten att gå runt har de tvingats att ta in verksamheter som ligger utanför folkbildningens område. Det rör sig till exempel om uppdragsutbildning och läger- och konferensverksamhet. I vissa fall är denna externa verksamhet helt nödvändig för att folkhögskolan/studieförbundet skall kunna genomföra folkbildningsverksamheten. Den externa verksamheten får i vissa fall delfinansiera folkbildningsverksamheten eftersom erhållna statsbidrag inte räcker till. Ledningar på folkhögskolor och studieförbundsavdelningar får ägna mycken tid och kraft på att få tillräckligt med intäkter för att klara alla utgifter. Det kan innebära att tiden för att leda samtal om verksamhetens utveckling inte räcker till. I vissa fall förekommer i stort sett inga sådana samtal inom organisationen utan det reella ansvaret för utvecklingen ligger på de lärare som leder ett utbildningsprogram på en folkhögskola eller ansvarar för ett område inom en studieförbundsavdelning. Några samtal där det tas ett samlat grepp kring flexibla studier förekommer inte i dessa sammanhang. På det sättet kan förstås brist på resurser utgöra ett hinder för utvecklingen av verksamheten. Det gäller nog i synnerhet utvecklingen inom området flexibla studier. Förutom brist på resurser finns det inom det området även en betydande brist på kunskaper inom IKT. Utvärderarna har dock glädjande nog mött organisationer där interna diskussioner förts om verksamhetens inriktning och utbud och där en betydande del av egna medel har satsats för att utveckla det flexibla lärandet. Detta har resulterat i en relativt omfattande verksamhet inom flexibla studier.

Utvärderarna ställer oss dock tveksamma till argumentet att utveckling av flexibla studier per automatik kräver extra pengar. Utvärderarna delar den synen med Folkbildningsrådets ledning. Folkbildningen skulle genom omprioriteringar kunna vara en mycket aktiv aktör i arbetet med att minska den digitala klyftan (se avsnitt 5.11 Samverkan med andra aktörer inom området flexibla studier). Det sker enklast genom att stimulera utvecklandet av nätkurser och nätcirklar. Deltagare på sådana kurser/cirklar kommer att dels få ökade kunskaper inom ett visst område dels öka sin kompetens i datakunskap och hur IKT kan användas i dagens samhälle och därmed kommer fler människor att bli digitalt delaktiga. Folkbildningen står inför en liknande utmaning idag när industrisamhället övergår i informations- och kunskapssamhället som när jordbrukssamhället övergick i industrisamhälle. Utvärderarna menar att då det gäller att öka den digitala

delaktigheten är det en huvuduppgift för folkbildningen. Folkbildningen måste ta initiativ och bör klara uppgiften att delta i det arbetet utan att nödvändigtvis tilldelas extra pengar.

Utvecklingsprojektens betydelse

De utvecklingsprojekt som genomförts har varit viktiga och höjt kompetensen inom IKT hos lärare/cirkelledare och andra verksamma inom folkbildningen. Bland de högst prioriterade åtgärderna av rektorer/verksamhetsledare för att stimulera utvecklingen av användningen av IKT var att Folkbildningsrådet fortsätter att utlysa projektmedel. Utvärderarna delar den bedömningen men menar att själva arbetet med utvecklingsprojekten bör förändras. Utvärderarna menar vidare att det kan vara en fördel att låta vissa projekt löpa under en längre tidsperiod, 2-3 år, och att tilldelningen till projekten utökas. Finansieringen av projekten via pengar från Folkbildningsrådet och egna pengar bör göra det möjligt för projektledare och andra som skall arbeta i projektet att få nedsättning i sina tjänster.

Inom folkbildningen har det delats ut mycket pengar till olika utvecklingsprojekt från år 2000 och framåt. Om utvärderarna tittar på de senaste åren, 2009-2012 (se tabell 3, sida 57) finner de att Folkbildningsrådet satsat totalt 4 miljoner per år till utvecklingsprojekt inom flexibla studier. Vid en jämförelse mellan de folkhögskolor och studieförbund som i fallstudierna klassificerades som folkhögskolor/studieförbundsavdelningar med hög aktivitet ser utvärderarna att dessa organisationer under de senaste åren genomfört flera utvecklingsprojekt. En del av projekten har finansierats av medel från Folkbildningsrådet. På de folkhögskolor/studieförbundsavdelningar som bedömdes ha låg IKT har det bedrivits ett mindre antal projekt. Utvärderarnas slutsats är att de folkhögskolor/förbundsavdelningar som har en intresserad och stöttande ledning och lärare med ett stort engagemang att utveckla flexibla studier har varit framgångsrika i att söka och erhålla externa medel till utvecklingsprojekt. Genomförda projekt skapar ett kunnande och en kompetens som är viktig för att skriva bra ansökningar. Detta har i sin tur lett till att samma organisation tilldelas medel till ytterligare projekt. Genom att projekten har haft ledningens fulla stöd har genomförda projekt i vissa fall påverkat hela eller delar av organisationen. Det finns dock skolor/studieförbundsavdelningar av de som ingick i fallstudierna som erhållit projektmedel men där utvärderarna inte kunde se att projekten gjort några avtryck i verksamheten.

Olika projektmodeller

Det har tillämpats olika modeller för initiering, genomförande, redovisning och uppföljning av projekten. Även de resultat och erfarenheter vunna ur projekten som spridits till folkbildningen har varit olika. Det är i princip två alternativ som prövats. I det ena alternativet har utvecklingsmedel getts till goda idéer, till exempel till hur en viss teknik skall användas, en kurs skall utvecklas eller en pedagogisk modell prövas. Projekten har i många fall genomförts med goda resultat som visats i de utvärderingar som genomförts. Den kunskap och de erfarenheter som vunnits har samlats in till den centrala organisationen och det är den som ansvarat för att resultaten från projekten spridits. Nackdelen med denna modell är att projektresultaten inte nått ut till övriga organisationer och i många fall inte implementeras i den kontinuerliga verksamheten inom den egna organisationen. Projektet "rinner ut i sanden" i samband med att de avslutas och leder inte till utveckling av verksamheten. Den andra modellen bygger på en omvärldsanalys som pekar ut intressanta och viktiga utvecklingsområden. Dessa områden lyfts fram av den centrala organisationen och kommuniceras ut till verksamheten. I anslutning till ansökningsutlysandet pekas dessa prioriterade områden ut och det understryks att ansökningarna skall ligga inom dessa områden. Den viktigaste skillnaden gentemot det första alternativet är att det i denna modell inte räcker med att i projektansökan sälja en god idé utan lika viktigt, eller viktigare, är att påvisa vilken betydelse projektet skulle få för den egna

organisationens utveckling. I ansökningarna, i denna modell, beskrivs den egna organisationen och vad som är motivet till att genomföra projektet. Av ansökan beskrivs även hur erhållna resultat och erfarenheter skall implementeras i ordinarie verksamhet. Resultaten från projekten tas om hand av organisationen och leder till fortsatt verksamhet. Denna modell bygger på att organisationer fungerar ungefär på samma sätt som människor. Det handlar om ”learning by doing”. Den viktigaste betydelsen för projekten är att projekten sätter organisationen i ett förändringsläge. En del av spridningen av resultaten sker genom att de som medverkat i ett framgångsrikt projekt utses till mentorer i nya projekt. Dessa mentorer är i första hand ett stöd till de nya projekten men fungerar även som informatörer till bidragsgivaren. På detta sätt kommer tidigare vunna erfarenheter till nytta i nya projekt samtidigt som den centrala organisationen får en god inblick i hur arbetet i de olika projekten löper.

Projektmodeller inom folkbildningen

Utvecklingsprojekten inom folkbildningen följer i huvudsak den första modellen då det till exempel gäller projektutlysning och spridning av erhållna resultat. Nuvarande modell innehåller dock många av de komponenter som finns inom den andra modellen och som behövs för att utvecklingsprojekten inte bara ska leda till en ökad kunskapsmassa utan även till verksamhetsutveckling. Utvärderarnas samlade bedömning är dock att tillämpningen av den modell som används inom den projektverksamhet som drivs av Folkbildningsrådet inte i någon större utsträckning leder till verksamhetsutveckling. Detta beror dock inte på brister i det konkreta arbetet utan på en orealistisk föreställning om att utvecklingsprojekt med automatik leder till organisationsutveckling. Denna utsaga stöds av Namuth och Sanyang (2004). De skriver med anledning av den besvikelse som då fanns över att alla de utvecklingsprojekt som genomförts inte lett till någon förändring i verksamheterna:

”Man hade utgått ifrån att ett bra projekt med automatik skulle leda till att det nya integreras i verksamheten. Man har förväxlat projekt med förändringsarbete.”

Projektmodell för framtiden

För att inte bara öka kunskapsbanken, vilket i och för sig är angeläget, är det viktigt att använda en modell för utvecklingsprojekten som även leder till verksamhetsutveckling. För att utvecklingsprojekt även skall bidra till målet att volymen av flexibla studier skall öka inom folkbildningen bör modellen förändras. Reglerna och organisationen kring projektverksamheten bör stramas upp. I fortsättningen bör varje projektansökan åtföljas av en handlingsplan av vilken det tydligt framgår vilka mål som satts upp för verksamheten inom folkhögskolan eller studieförbundsavdelningen, vilka mål som satts upp för det flexibla lärandet och vilka aktiviteter som är planerade för att nå dessa mål. Målen skall vara utformade så att det går att mäta målluppfyllelsen. De handlingsplaner från folkhögskolor och studieförbund som utvärderarna tagit del av har ofta varit så allmänt hållna att det inte är möjligt att se vilka mål som är uppsatta, vilka aktiviteter som satts upp för att nå dessa mål och hur målluppfyllelsen skall mätas. För att få fram handlingsprogram som går från ord till handling och som är till nytta för organisationen krävs samtal och diskussioner där ledning och personal tillsammans går igenom verksamheten och sätter upp mål som delas av en majoritet.

Av projektansökan skall det även framgå på vilket sätt projektet hjälper organisationen att nå uppsatta mål och som leder till organisationens utveckling. Utvärderarna föreslår att Folkbildningsrådet utarbetar noggrant utformade ansökningskriterier av vilka det framgår vilka områden som är prioriterade. Det bör även utformas skriftliga anvisningar om hur ansökan skall läggas upp och vad den skall innehålla. Ansökningskriterier och anvisningar läggs på Folkbildningsrådets hemsida. Det bör även inför varje

ansökningsomgång anordnas regionala träffar där genomförda projekt presenteras och där ansökningskriterier går igenom. Vid sådana träffar kan det även läggas in genomgångar för nya projektledare av hur en ansökan skall utformas. Utlysning av medel bör ske i maj och tilldelningsbeslut bör tas i september, i god tid innan bemanningsplaner upprättas för nästkommande termin eller läsår. För att få önskad effekt av utvecklingsprojekt är det viktigt att många i en organisation involveras i projekt som omfattar pedagogik, organisation, ekonomi och teknik. Till varje beviljat projekt tilldelas, liksom tidigare, en mentor. Mentorns roll bör dock förtydligas och förstärkas. Mentorn skall noggrant följa projektets utveckling, fungera som bollplank för projektledaren och rapportera till Folkbildningsrådet.

Folkbildningsrådet skall kunna avbryta ett projekt som av någon anledning inte följer planen. Utvärderarna menar vidare att det är viktigt att ställa högre krav på projekten, projektledarna och redovisningen av projekten. Folkbildningsrådet bör inte betala ut mer än max 50 % av bidragssumman före projektets start. Återstoden betalas ut när projektet har godkänts av Folkbildningsrådet. Utvärderarna föreslår att den ansökande organisationen i sin budget dels avsätter halva projektkostnaden som egen insats i projektet, dels en summa som motsvarar det sökta beloppet. Från dessa öronmärkta medel skall andra lärare inom organisationen kunna söka medel för att starta något utvecklingsprojekt. För att denna modell skall kunna följas bör det inrättas en heltidstjänst på Folkbildningsrådet med ansvar för projektverksamheten. Inom den tjänsten bör även omvärldsbevakning ligga.

Folkbildningsnätet

Folkbildningsnätet tillkom efter ett initiativ av DUKOM. Anledningen till detta initiativ var att de ansökningar som kom in till DUKOM innehöll samtliga en anhållan om att få pengar till inköp av teknik, till exempel FirstClass-serverar. DUKOM såg behovet av en samlad satsning där folkbildningen tillsammans skulle dela på serverkostnad och utveckla teknikanvändning. Utvärderarnas samlade bedömning, som grundar sig på vad som framkommit i enkätsvar, intervjuer och samtal, är att Folkbildningsnätet haft stor betydelse för utvecklingen av flexibla studier inom svensk folkbildning, till exempel för alla de utvecklingsprojekt som genomförts inom folkbildningen. Även om utvärderarna, likt en tidigare utvärdering (Hylén, 2008), bedömer att Folkbildningsnätet kommer att utmanas av andra tekniska lösningar drar utvärderarna slutsatsen att det kommer att finnas ett behov av Folkbildningsnätet även de närmaste åren, inte minst för de organisationer som inte kommit igång med flexibla studier i någon större omfattning.

En detaljerad information om vilka digitala resurser som används och av vilka grupper ges i rapportens resultatdel. Här nöjer utvärderarna med oss att lyfta fram några centrala frågor. Den gemensamma plattformen har varit viktig för såväl administration som för undervisning. Användningen av FirstClass är mycket omfattande inom folkhögskolevärlden. Detta har visats även i tidigare utvärderingar (Landström, 2004; Mellberg, 2007). Såväl lärare som administratörer använder FirstClass. De pedagogiska resurssidorna uppskattas av många folkhögskolelärare. Användningen av FirstClass inom studieförbunden är begränsad, liksom utnyttjande av de pedagogiska resurssidorna. Detta är inte särskilt förvånande med tanke på att en majoritet av cirkelledarna inte ges någon introduktion till Folkbildningsnätet. Cirkelledarna står även utanför studieförbundens intranät vilket ytterligare försvårar informationen till cirkelledarna. De som använder Folkbildningsnätets pedagogiska resurssidor är överens om att innehållet är bra, att det finns många goda och intressanta exempel. Trots detta har det visat sig att det har varit svårt att få till en spridning av innehållet. Det är förstås beklagligt att framförallt många studieförbund istället har utvecklat egna tekniska system och digitala verktyg. Utvärderarna har tidigare diskuterat svårigheten att sprida resultat från utvecklingsprojekt och få dessa att omsättas i ny verksamhet. Liknande svårigheter finns i

spridningen av det material som finns på Folkbildningsnätets pedagogiska resurssidor. Det är dock många verksamma inom folkbildningen som tagit del av innehållet på de pedagogiska resurssidorna och fått värdefulla tips för att utveckla och genomföra en kurs eller cirkel. Folkbildningsnätets centrala support fungerar mycket väl, vilket framgår i enkätsvar, samtal och intervjuer. Den kritik som framförts av användarna av Folkbildningsnätet är att det är svårt att navigera och hitta material. Navigering och sökfunktioner i Folkbildningsnätet bör därför förbättras.

Styrning av Folkbildningsnätet

Som tidigare redovisats finns en styrgrupp för Folkbildningsnätet. Gruppen består delvis av ledamöter med hög kompetens inom IKT men också av ledamöter som i stor sett saknar kompetens inom området. Ett par av ledamöterna i styrgruppen uttryckte vid samtalet med utvärderarna att de sitter där av helt andra anledningar än att driva utvecklingsfrågor inom Folkbildningsnätet. Protokollen från styrgruppens sammanträden de senaste fem åren visar att det inom styrgruppen inte särskilt ofta förs diskussioner kring vad Folkbildningsnätet skall innehålla och hur det skall utvecklas. Styrgruppen har dock bland annat tagit fram nya mål för Folkbildningsnätet och tagit beslut om en hemsida för pedagogiska resurser. Styrgruppen beslöt år 2007 att utvärdera Folkbildningsnätet. Utvärderingarna resulterade i två rapporter (Rambøll, 2008) och (Hylén, 2008). Rapporterna redovisades för Styrgruppen och vid ett idéseminarium. Enligt styrgruppen ledde utvärderingarna inte till någon mer omfattande analys inom styrgruppen men efterföljande diskussionerna ledde bland annat fram till att Folkbildningsnätets pedagogiska upplägg och innehåll kom i fokus.

Utvärderarnas intryck är att utvecklingen av Folkbildningsnätet i huvudsak bedrivs av de som administrerar nätverket. Utvärderarnas bedömning är att dessa har gjort ett mycket gott arbete. Det är dock olyckligt att verksamheten inte i högre utsträckning bidragit till utvecklingen av Folkbildningsnätet. Ansvaret för att utveckla Folkbildningsnätet har vilat alltför tungt på administratörerna. För Folkbildningsrådet är det mycket viktigt att kontakten med Folkbildningsnätet förbättras så att Folkbildningsrådets ledning blir väl förtrogna med Folkbildningsnätets innehåll och betydelse för det flexibla lärandet och för verksamhetens utveckling. Som tidigare redovisats anser utvärderarna att Folkbildningsrådet även i fortsättningen skall avsätta medel till utvecklingsprojekt. Den koppling som funnits mellan Folkbildningsrådet, Folkbildningsnätet och projektverksamheten har varit mycket viktig. Utvärderarna tycker att det är olyckligt att Folkbildningsnätet inte längre skall vara organiserat under Folkbildningsrådet. Men oavsett organisatorisk tillhörighet anser utvärderarna det vara av yttersta vikt för utvecklingen av det flexibla lärandet inom folkbildningen att kontakten mellan Folkbildningsrådet och Folkbildningsnätet upprätthålls och förstärks.

För att få till en väl förankrad och gemensam utveckling av Folkbildningsnätet föreslår utvärderarna att Folkbildningsrådet inrättar en utvecklingsgrupp om cirka tio personer. Medlemmarna bör vara engagerade och väl förankrade i folkbildningsverksamhet, ha goda kunskaper inom IKT, delta i omvärldsbevakningsarbete och ha erfarenhet av att driva utvecklingsprojekt inom flexibla studier. Denna skulle även lämna förslag på områden som skall prioriteras vid utlysning av projektmedel och ersätta den referensgrupp på sju personer som idag arbetar med projektverksamheten. För att stärka kontakten till Folkbildningsrådets styrelse skulle utvecklingsgruppens arbete ledas av en styrelseledamot alternativt av en föredragande tjänsteman i styrelsen. Alla större beslut bör tas av Folkbildningsrådets styrelse, övriga beslut av ordföranden i utvecklingsgruppen på delegation från Folkbildningsrådets styrelse. Genom utvecklingsgruppen kommer kontaktytan gentemot verksamheten att öka, liksom kommunikationen mellan

Folkbildningsrådet och verksamheten. Dessutom förstärks kopplingen mellan Folkbildningsnätet och projektverksamheten ytterligare vilket gagnar båda verksamheterna.

Folkbildningsnätets målgrupp

Folkbildningsnätet är ett pedagogiskt nätverk för lärare, cirkelledare och deltagare på folkhögskolor och i studieförbund, med andra ord de grupper som är direkt involverade i den pedagogiska verksamheten i kurser och studiecirkel. Andra målgrupper är övriga anställda, samt förtroendevalda på folkhögskolor, i studieförbund och i andra folkbildningsorganisationer, som till exempel länsbildningsförbunden. Av den anledningen bör Folkbildningsrådet tillsammans med medlemmarna i den nya referensgruppen göra en översyn över studieförbundens och folkhögskolornas introduktion av Folkbildningsnätet och andra digitala resurser till olika målgrupper. En generell utbildning i lokaladministratörskap med målet att nå så många som möjligt kan vara en väg att gå.

Översyn lokaladministratörer

Folkbildningsrådet bör göra en översyn av listan på lokaladministratörer. Enkät 1 visar en relativt låg svarsfrekvens, ungefär hälften har svarat, många av dem har bara besvarat delar av enkäten. Ett tjugotal av respondenterna verkar inte längre som lokaladministratörer på grund av pensionsavgångar och annat. Utvärderarna har också noterat att en folkhögskola med så många som fyra lokaladministratörer inte har svarat överhuvudtaget. Det är också möjligt att utläsa att många har vaga uppfattningar om vad som händer i respektive organisationer. Många blandar ihop Folkbildningsnätet, FirstClass och andra funktioner. En tolkning av detta är att lokaladministratörerna inte är särskilt aktiva. De har låg status, är inte uppdaterade på folkbildningen i stort och har klen manöverutrymme i sina respektive organisationer. Det är därför viktigt att höja kompetensen hos lokaladministratörerna och på olika sätt stimulera deras arbete och höja deras status.

Fortbildning av lärare, lokaladministratörer och ledare

Som framgår av svaren på den enkät som skickades ut till ledningarna (enkät 3) var bland de högst prioriterade åtgärderna för att stödja utvecklingen av flexibla studier att ”genom riktade insatser höja kompetensen inom flexibla studier hos lärare/cirkelledare”. De rektorer/verksamhetsledare som var med i fokusgrupperna gjorde samma prioritering. Utvärderarna delar den bedömningen och utvärderarnas slutsats är att det är synnerligen angeläget att höja kompetensen hos dessa grupper och hos andra grupper verksamma inom folkbildningen.

I enkäter, intervjuer och samtal under utvärderingstiden har framkommit att i många fall är såväl ledning som kollegor negativa eller likgiltiga inför det arbete som utförs med IKT-stöd i kurser och utbildningar. En obalans har uppstått i organisationerna. Eldsjälarnas engagemang har ökat i omfattning när de sett nyttan. Detta har i sin tur fjärrmat de kritiska personerna ytterligare och så har en självgenererande klyfta uppstått mellan enskilda och personalgrupper där eldsjälarna upplevt sig allt mer utsatta och motarbetade. Utvärderarna menar därför att det i framtiden blir allt viktigare att få all pedagogisk personal ”med på tåget” i en större satsning och att det börjar redan i deras ut- och fortbildningar. I framtiden bör exempelvis folkhögskolläraryrket accentuera frågan om nätpedagogik ytterligare. Det räcker inte att distanskursen använder sig av FirstClass som plattform eller att utbildningen har ett övningsmoment. Ett exempel på en förändring av folkhögskolläraryrket vore att bryta ut ett kursmoment från den långa utbildningen och skapa en fristående kurs om 7,5 högskolepoäng där de som redan har den pedagogiska grunden, riktar in sig på enbart nätpedagogik. Denna kurs skulle då mer än väl kunna täcka och ersätta den

nätpedagogiska grundkursen som idag görs av Folkbildningsnätet. Det vore också möjligt att bryta ut ett kursmoment från den långa utbildningen och skapa en fristående distanskurs om 7,5 högskolepoäng för samma målgrupp. Redan idag erbjuder en del högskolor och universitet kurser inom digitala medier och lärande. Linköpings universitet, i ett nära samarbete med Folkbildningsnätet, skulle kunna skapa en spetskompetens för denna inom vuxnas lärande och folkbildning.

En mycket viktig grupp för utvecklingen av flexibla studier har varit lokaladministratörerna. Ett sätt att skapa ett gemensamt tänkande, ett gemensamt språk och en gemensam förståelse är att Folkbildningsnätet erbjuder fler folkhögskollärare och cirkelledare att bli lokaladministratörer för Folkbildningsnätet. Genom att göra många kunniga och medvetna skulle det inte längre vara möjligt att exkludera gruppen ”eldsjälar” från verksamheten i övrigt. Det skulle definitivt överbrygga den digitala klyfta, som inte diskuteras men som på många ställen finns inom organisationerna mellan eldsjälarna och övrig personal. Det skulle även skapa en mycket god grundförutsättning för de organisationer som vill börja bedriva utvecklingsprojekt inom området flexibla studier.

Den rektorsfortbildning som startat i september 2013 är ett steg i rätt riktning med en vilja att fånga upp och ge kunskap till organisationernas ledningar – en grupp som även i tidigare utvärderingar setts ha en nyckelroll (Callerud och Ranebo, 2012). En fortbildning av folkbildningens ledare är egentligen en självklarhet med tanke på de krav som ställs från såväl samhället som från huvudmännen. Det borde också vara självklart att ett dokumenterat intresse för att utveckla nätpedagogik vid sidan av den klassiska folkbildarverksamheten skall räknas som en viktig merit vid nyrekrytering av lärare och ledare.

En kompetenshöjning för olika grupper inom folkbildningens organisationer skulle sammantaget kunna bidra till att ändra attityderna inom de olika verksamheterna till flexibla studier, också gentemot den part som är föremål för nytt tänkande och ny pedagogik och sätta denna i fokus, nämligen kursdeltagaren.

Samverkan med andra aktörer

Av skriften ”Icke-användarna” (Findahl, 2013) framgår att under år 2012 är det 14 % av Sveriges befolkning över tolv år som inte använder internet. Till denna grupp ”ickeanvändare” hör dels de som inte har tillgång till internet, dels de som har tillgång men som inte använder internet. Tillsammans utgör de 1,2 miljoner svenskar. Hela 40 % av befolkningen känner sig inte alls eller bara lite delaktiga i det nya informationssamhället (Findahl, 2013). Ansvariga för Digidel-kampanjen anser att folkbildningen har ett särskilt ansvar för att minska de digitala klyftorna. Utvärderarna delar denna uppfattning. Folkbildningen bör ta egna initiativ för att medverka i det arbetet. Folkbildningen skulle även kunna ta ansvar för att samordna insatserna mot ”ickeanvändarna”. För att öka den digitala delaktigheten är det lämpligt att Folkbildningsrådet använder såväl insatser som i första hand inriktas mot att utveckla folkbildningens utbud mot flexibla studier men också insatser som i första hand riktas mot att stärka deltagarnas baskunskaper, förmågor och kompetenser att använda flexibla studier.

Utvärderarna har i sina undersökningar funnit exempel på framgångsrik samverkan mellan folkbildningen och universitet/högskolor och samverkan mellan folkbildningen och kommunal vuxenutbildning. Samarbete mellan folkbildningen och akademien är inget nytt fenomen. Det finns många exempel på mångåriga och fruktbara samarbeten. Flera folkhögskolor i Västra Götalandsregionen bedriver i samarbete med Göteborgs universitet kortare akademiska kurser. En studieförbundsavdelning med hög IKT som utvärderarna besökte under fallstudierna gav flera exempel på samarbete med såväl universitet och kommuner. Denna avdelning uppvisade en rik flora av verksamhet inom Komvux, Yrkesvux och SFI men

också ett stort utbud av flexibla studier. Vid samtalen med företrädare för denna avdelning framkom att samverkan med andra aktörer hade varit positiv för utvecklingen av flexibla studier. Utvärderarnas bedömning är att fler studieförbundsavdelningar och folkhögskolor genom ett utökat samarbete med universitet och högskolor eller andra utbildningsanordnare skulle få hjälp och stimulans att utveckla användningen av IKT inom den egna organisationen.

Samarbeten mellan bibliotek och studieförbund finns på många ställen i landet genom Digidelkampanjen. Ett exempel på samarbete är arbetet med målgruppen 65 år och äldre. Enligt studien "Svenskarna och Internet 2011" står 800 000 svenskar som är 65 år och äldre utanför den digitala delaktigheten. Här har studieförbund och bibliotek tagit initiativ till lokal/regional samverkan genom att bjuda in pensionärsorganisationer, SeniorNet och andra relevanta organisationer för att diskutera vad som kan göras. Ett fördjupat samarbete med biblioteken i arbetet med att öka den digitala delaktigheten skulle även vara en stimulansfaktor för folkbildningen i utvecklingen av flexibla studier.

Deltagare idag och i morgon

De samtal som utvärderarna haft med deltagare på nätkurser/nätcirklar visar att flexibla studier möjliggör för deltagare och elever att kombinera arbete och studier. Det är särskilt bra för de som har svårt att bryta upp från familj, hemort eller arbete. Det kan vara bra för vissa att det finns en möjlighet att testa flexibla studier på studieförbund för det kan vara inkörsporten till att därefter gå vidare till studier på folkhögskolor eller andra utbildningar.

Samtalen har även visat att de erfarenheter och kunskaper som erhålls i rollen som deltagare eller elev är värdefulla för individen. Den digitala kunskapen öppnar för möjligheter till ökat inflytande i samhället. Deltagarna understryker att lärarna/cirkelledarna bör få fokusera på lärandet medan lokaladministratörerna tar hand om tekniken. Det förutsätter att de har tid och resurser i sina tjänster. Det är mycket viktigt att lokaladministratörerna kan vara ett bra stöd för alla deltagare/elevs lärande. Utvärderarna delar den uppfattningen. I samtalen med deltagarna framkommer även vikten att de lärplattformar som används är användarvänliga. Vissa deltagare tycker att den lärplattform som används är lite krånglig och att de inte kan använda alla de funktioner som är inbyggda i den. Men deltagarna tycker att tekniken i stor sett fungerar bra. Utvärderarna vill i detta sammanhang understryka vikten av att utvecklingen av lärplattformar och andra lärresurser tar hänsyn till användarnas behov och kunskapsnivå. De deltagare utvärderarna samtalat med är mycket nöjda med sina studier. De anser att de har bra kontakt med lärare och andra deltagare och att studieformen passar väl i den deras livssituation

En utmaning för landets folkhögskolor är att ta hand om nya målgrupper. Under de senaste decennierna har den traditionella kursdeltagaren på folkhögskolornas allmänna linje bytt skepnad. Tidigare var klasserna heterogena med människor i olika åldrar och med vitt skilda erfarenheter och bakgrund såväl studiemässigt som i erfarenheter från arbetslivet. Orsakerna till att de exempelvis inte hade gymnasieutbildning föranleddes mer av den rådande samhällsstrukturen, än av dem själva. Idag ser det annorlunda ut. Många deltagare kommer från andra kulturella och språkliga bakgrunder med traumatiska upplevelser av krig bakom sig eller så rör det sig om deltagare som av olika skäl inte klarat av ungdomsskolan. Den sistnämnda gruppen omfattar ungdomar med stora sociala och ekonomiska problem, olika neuropsykiatriska handikapp eller diagnoser. Oavsett de enorma skillnaderna sinsemellan har dessa grupper stora problem att söka och få jobb och får därmed ett uppskjutet vuxenliv. Som kursdeltagare utgör de en utmaning för den klassiska folkhögskolläraren. Inom folkbildningen finns fortfarande mycket få lärare med specialpedagogiska

kunskaper, ännu färre med specialkunskaper runt vuxnas lärande under dessa förutsättningar. Här ser utvärderarna ett ökat behov av pedagoger med detta kunnande.

Under de senaste åren har folkhögskolorna fått öronmärkta resurser och uppdrag av staten att i så kallade studiemotiverande kurser på folkhögskola (SMF-kurser) fortsätta att skapa 8 000 platser för år 2014 (samma storlek som år 2013). Målgruppen är arbetslösa som saknar slutbetyg från grundskola och gymnasium och som är mellan 16 och 24 år eller som befinner sig inom den så kallade jobb- och utvecklingsgarantin (fas 1-3) och fyllt 25 år. Kursen – som inte ingår i vanlig allmän linje och som inte ger behörighet till studier annat än möjligen på folkhögskola – pågår i tre månader och söks via Arbetsförmedlingen. Denna målgrupp erbjuder stora utmaningar för folkhögskolans pedagogik och metodik – både allmänt och i frågan om att överbrygga den digitala klyftan. Här kan utvärderarna se ett behov av förändrat tänkande och en nödvändig öppenhet mot användningen av digitala verktyg för att kunna erbjuda exempelvis läs- och skrivträning eller möjlighet för studerande att dra sig undan en socialt påfrestande miljö för att lyckas med sina studier. De lärare som möter dessa nya deltagare bör stimuleras att använda IKT för att bättre uppfylla de särskilda behov som dessa målgrupper har.

Inom studieförbund och folkhögskolor genomförs även en hel del projekt med extern finansiering bland annat från Europeiska socialfonden (ESF). EFS projekten syftar till att på ett eller annat sätt stärka människor som befinner sig i utanförskap. Folkbildningen har en mycket viktig roll i att bryta utanförskap genom att erbjuda människor ett återinträde på arbetsmarknaden och underlätta ungas etablering i arbetslivet. Folkbildningen kan med sin unika verksamhetsinriktning ge människor en plattform för deltagande i det livslånga lärandet, öka deras självförtroende och självinsikt, samt öka deras kontakter med närsamhället och arbetslivet.

Såväl studieförbund som folkhögskolor vill och ska bidra till att minska utbildningsklyftor och höja bildningsnivån. Detta ska ske genom att ge de målgrupper som fått minst av samhällets utbildnings- och bildningsresurser en möjlighet att växa. Eftersom inte alla har samma förutsättningar måste därför folkbildningen anpassa sin verksamhet efter målgrupp. Detta kan ske genom att bidra med utbildningsinsatser kopplat till exempel digital delaktighet och flexibla studier. En del av dessa insatser sker i den traditionella studiecirkelverksamheten och är därmed fri och frivillig att delta i, andra insatser görs med hjälp av extern finansiering eller på uppdrag. För studieförbunden och folkhögskolorna krävs kontinuerlig verksamhetsutveckling, kompetensutveckling, omvärldsspaning och inte minst lönsamhet för att kunna möta samhället alla utmaningar.

En annan stor utmaning för folkbildningen är att vara ett attraktivt alternativ för unga människor som är födda in i den digitala världen. Dagens och morgondagens ungdomar är väl hemmastadda i den världen, vana att vara ute på internet och är väl förtrogna med att använda olika digitala resurser för kommunikation, social kontakt, spel, nöjen, kultur, informationssökning, med mera. Folkbildningens utmaning är såväl att möta människor som står utanför den digitala världen och ge dessa de redskap de behöver för att delta i samhällets utveckling som de som redan idag är avancerade användare av digitala resurser. För att människor skall kunna påverka sin livssituation och delta i samhällsutvecklingen är det, som utvärderarna tidigare påpekat, viktigt att folkbildningen bidrar till att öka den digitala delaktigheten. Men det är också angeläget att folkbildningen hela tiden utvecklar användningen av IKT så att dessa avancerade användare av digital teknik känner sig välkomna.

I ett samhälle där informationsteknik och digitalisering spelar en större roll och där ungas medievänor ständigt förändras bör folkbildningen ta vara på och utnyttja utvecklingen bättre. I det nya samhället

betonas vikten av att kunna kommunicera, orientera sig, söka och värdera information samt samarbeta i det stora informationsflödet. Vad folkbildningen redan har i sin tradition är en delarkultur där varje individ får komma till sin rätt i samspel med andra (Paldanius, 2004). Det borde därför inte vara några problem att med hjälp av IKT-stöd forma ett lärande som kan möta framtidens krav och förväntningar.

Vad det kan innebära för folkbildningen är att hitta metoder och pedagogik där lärandet medvetandegörs på ett nytt sätt, särskilt med tanke på deltagare med funktionsnedsättning. Både utifrån det som är folkbildningens egenart enligt ovan, men också att man i utbildningar och kurser för pedagoger tydliggör kombinationen lärande, IKT och neurovetenskap och vågar närma sig forskningen inom det utbildningsvetenskapliga området som det senaste decenniet satt lärandet i centrum.

Sammanfattande kommentarer och slutsatser

I utvärderarnas uppdrag att ta fram ett underlag för beslut om hur Folkbildningsrådets framtida insatser inom området flexibla studier skall utformas skulle minst tre principiellt olika handlingsvägar övervägas:

1. insatser som i första hand inriktas mot att öka kunskapen om och i övrigt skapa förutsättningar för flexibla lärandet hos folkbildningens verksamma och förtroendevalda,
2. insatser som i första hand inriktas mot att utveckla folkbildningens utbud mot flexibla studier, samt
3. insatser som i första hand mot att stärka deltagarnas baskunskaper, förmågor och kompetenser att använda flexibla studier.

För att öka användningen av IKT och öka volymen av flexibla studier krävs en rad olika åtgärder och där samtliga av dessa tre handlingsvägar bör användas. För att eliminera de hinder som finns för utvecklingen av flexibla studier är det nödvändigt att eliminera de hinder som utvärderarna pekat på. Det rör sig om attityder mot flexibla studier, ett ideologiskt motstånd, oklara benämningar, bristande kunskaper inom IKT bland lärare/cirkelledare, bristande stöd ifrån ledningar, brister i projektverksamheten, hindrande regelverk med mera. För att eliminera dessa hinder bör kompetenshöjande insatser riktas mot verksamma inom folkbildningen. Ett effektivt sätt att höja kompetensen är att låta folkhögskolor och studieförbundsavdelningar arbeta i utvecklingsprojekt. Sådana utvecklingsprojekt bör föregås av upprättande av handlingsprogram som innehåller för organisationen mätbara mål.

För att öka den digitala delaktigheten anser utvärderarna att folkbildningen bör ta ett krafttag i detta angelägna arbete och ta över stafettpipen efter Digidelkampanjen. Utvärderarna menar att detta är en självklar uppgift för folkbildningen. För att öka den digitala delaktigheten är det lämpligt att använda såväl handlingsväg 2 som handlingsväg 3. Genom att erbjuda människor som idag står utanför den digitala världen flexibla kurser/cirklar inom olika ämnesområden där IKT används kommer dessa att öka sina kunskaper inom ett visst intresseområde och samtidigt använda digitala resurser och på det sättet komma in i den digitala världen. På så sätt slår folkbildningen två flugor i en smäll!

Referenslista

2006 års folkbildningsproposition. (2005). *Lära, växa, förändra*.

Andersén A., Lundin A., Sundgren G. *Folkbildningens särart. Offentlighet, forskning och folkbildares självförståelse* SOU 2003:94. Fritzes.

Andersson Per. (2002). *IT-stött lärande i folkbildningen*. Folkbildningsrådet.

Andersson E., Laginder A-M. & Landström I. (2006). *"Lärande och vardag - Om gränsöverskridande i folkbildning på distans", I: Lärande, IKT och samhällsomvandling*. Folkbildningsrådet.

Callerud B. & Ranebo S. (2012). "Flexibelt lärande folkbildning - varför, för vem och hur gör man", PM. Folkbildningsrådet.

Findahl, O. (2013). *Icke-användarna. Rapport om digital delaktighet*.

Folkbildningsrådet. (2013). *Folkbildningens Vägval & Vilja*.

Hylén J. (2008). *Analys av framtida utmaningar för folkbildningen och Folkbildningsnätet*. Metamatrix.

Laginder A-M. & Andersson E. (2006). *"Datorkunskaper på köpet - Om folkbildning på distans, IKT och samhälle" I: Lärande, IKT och samhällsomvandling*. Folkbildningsrådet.

Landström I. (2004). *Folkbildningens IT-mönster*. Folkbildningsrådet.

Mellberg Tore. (2007). *Folkbildningens IT-mönster – en uppföljning*. Folkbildningsrådet.

Namuth K. & Sanyang R. (2004). *Ryms det nya i det gamla?* CFL:s rapportserie.

Paldanius S. (2011). *"Det här borde alla få prova! En studie av deltagares erfarenheter av studier på folkhögskola"*, SOU 2003:112, *Deltagares upplevelse av folkbildning, Delbetänkande av Utredningen för Statens utvärdering av folkbildningen 2004, I: Folkhögskoledeltagarundersökning 2010 – Folkbildning för alla?* Folkbildningsrådet.

Rambøll Management AB. (2008). *Utvärdering av Folkbildningsnätet*.

Folkbildningsrådet. (2011). *The Significance of Folkbildning to Swedish Society*. Folkbildningsrådet.

Zetterlund A. (2013). *Om hur frivilliga initiativ arbetar för en ökad delaktighet*.

Folkbildningsrådet

Box 38074, 100 64 Stockholm

Tel: 08-412 48 00, fax 08-21 88 26

fbr@folkbildning.se

www.folkbildning.se

[facebook.com/folkbildning](https://www.facebook.com/folkbildning)

twitter.com/folkbildning